ЮСТЕЙН ҐОРДЕР

Замок в Піренеях

Переклала з норвезької Наталія Іваничук

I

Привіт, Стейне! Побачити тебе знову — це наче якісь чари. Та ще й там! Сам же ти так розгубився, що ледь не впав. То не був "випадковий збіг", о ні. То втрутилися вищі сили, чуєш, провидіння!

Нам було даровано чотири години удвох. Таки даровано, даровано...

Нільса Петера не надто втішила наша зустріч. Він не зронив жодного слова до самого Фьорде.

Ми дерлися угору схилом. А вже за півгодини опинилися на краю нашого березового гаю...

За весь той час ніхто з нас не мовив ані слова. Маю на увазі — про це. Ми розмовляли про що завгодно, лиш не про це. Як і тоді. Не знали, як нам поводитися. Те, що трапилося тоді, тяжіло над нами. Отак зітлівали ми — від коренів; можливо, не ти сам як особистість і не я як особистість, але ми — як нероздільна сутність. Ми навіть не побажали одне одному на добраніч. Ту останню ніч я спала на канапі. Пам'ятаю запах — ти сидів У сусідній кімнаті й курив. Мені здавалося, я бачу крізь стіну й зачинені двері твою схилену голову. Ти просто сидів, похилившись над письмовим

столом, і курив. Наступного дня я поїхала геть, і відтоді ми не бачилися — понад тридцять років. Незбагненно.

І ось раптом ми прокидаємося з багатолітнього сну Сплячої красуні, немов розбуджені одним і тим самим чарівним будильником! І знову вирушаємо туди, незалежно одне від одного. Того ж самого дня, Стейне, у новому столітті, у цілком новому СВІТІ. Уявляєш, через тридцять з гаком років!

І не кажи мені, що це випадковість. Не кажи, що нами не правлять вищі сили!

Воістину сюрреалістичною з'явою була господиня, яка несподівано вийшла на терасу, — молодша донька жінки, що тоді відала готелем. Для неї теж минуло понад тридцять років. Гадаю, наша поява стала для неї дежавю. Пам'ятаєш, що вона сказала? "Як славно, ви й далі разом", ось як вона сказала. Слова боляче обпекли й потішили водночас, якщо зважити на те, що ми з тобою не бачилися, відколи одного ранку в середині сімдесятих приглядали за трьома її маленькими донечками на віддяку за дозвіл випозичати велосипеди й портативне радіо.

Мене вже кличуть. Надворі липневий вечір, а ми тут, бач, на островах проводимо літні вакації. Хлопці, здається, запікають на грилі форель. Он до мене з келишком у руці простує Нільс Петер. Він дає мені ще десять хвилин, аби закінчити листа. Ці хвилини дуже потрібні, бо я хочу попросити тебе про щось надзвичайно важливе.

б

Чи згоден ти укласти зі мною угоду, урочисто заприсягнутися знищувати усі наші електронні послання,

щойно прочитавши їх? Негайно, відразу ж? І звісно, жодних видруків.

Цей новий зв'язок уявляється мені вібруючим потоком думок двох душ, чимось більшим, ніж обмін листами, що згодом могли б стати поміж нами. Натомість ми можемо дозволити собі писати геть про все.

Бо ж кожен з нас має подружжя, дітей... Мені б не хотілося, щоб мої потаємні думки зберігалися у пам'яті комп'ютера. Ніхто не знає, коли прийде нам час вирушати у мандрівку вічності, та одного дня ми покинемо цей карнавал з усіма його масками й ролями, і лише деякі незначні реквізити залишаться після нас, а опісля і їх не стане... Ми зникнемо з часового простору, з того, що називаємо "дійсністю".

Навіть з роками не полишає мене страх, що якість окрушини того, що трапилось тоді, виринуть зненацька знову. Інколи мені здається, ніби щось наступає мені на п'яти або дихає у потилицю.

Я не можу забути синіх мигалок в Лейканґері, далі здригаюся, зачувши позад себе завивання поліцейського автомобіля. Якось кілька років тому в мої двері подзвонив поліціант в уніформі. Він, напевне, помітив, як я ледь не підскочила. Поліцейський хотів лише запитати про одну адресу по сусідству.

Ти, мабуть, вважаєш, що я даремно непокоюся. За терміном давності скоєного кара вже не загрожує.

Але сором не має терміну давності... Пообіцяй стерти з комп'ютера моє послання, чуєш!

Аж коли ми повсідалися на руйновищі старої кошари, ти розповів, що тебе привело сюди, в гори, спробував відзвітувати, чим займався останні тридцять років, розтлумачив мені суть отого свого кліматичного проекту. А ще згадав про надзвичайно яскравий сон, він наснився тобі вночі напередодні нашої несподіваної зустрічі на терасі. Якийсь космічний сон, сказав ти, однак докінчити тобі не дали телички, вони пригарцювали, вибрикуючи, до кошари і, по суті, прогнали нас з полонини знову уділ. Більше до розмови про сон ми не поверталися.

Бачити космічні сни тобі на роду написано... Треба було спробувати поспати хоч кілька годин, але нас лихоманило від збудження; звісно, ми були збудженими, лежали з заплющеними очима й шепотілися. Про зорі, галактики і таке інше. Лише про величні, неосяжні речі, котрі все ж визначали наше буття...

Дивно зараз повертатися думками у минуле. Це було ще до того, як у мене з'явилася віра. Але буквально напередодні.

Вони знову гукають мене. Ще один коментар, перш ніж я відішлю листа. Оте озеро з нашого минулого називається Старечим. Хіба не потішна назва для гірського озера удалині від людей та худібки? Хто свого часу був старцем отам, серед гірських вершин та голих скель?

їдучи в авті з Нільсом Петером, я мовчки сиділа, утупившись в атлас доріг. Відтоді я там не бувала, тож не зважувалася підвести погляд, тільки не біля озера... За кілька хвилин ми вже об'їжджали іншу місцинку, оту на закруті, біля урвища. Вона будила найболючіші спомини. Здається, я жодного разу не відірвала очей від мани, аж доки ми не опинилися у долині. Скільки географічних назв вивчила,

читаючи їх уголос Нільсові Петерові! Треба ж було чимось зайнятися. Я боялась зірватися, усе йому вибовкати.

Коли дісталися до вервечки нових тунелів, я наполягла звернути туди, лиш би не їхати старою дорогою вздовж річки повз прадавню дерев'яну церкву. Вигадала сміхотворну відмовку, мовляв, уже надто пізно, а в нас мало часу.

Отже, Старече озеро.

Бруснична Жінка була "стареча". Так ми вважали тоді. Старша пані, казали ми. Старша пані з рожевою шаллю на плечах. Ми мусили пересвідчитися, що принаймні бачимо одне і те ж. Тоді ми ще розмовляли одне з одним.

Насправді жінка була того ж віку, що я нині, не більше і не менше. Таких називають жінками середнього віку...

Угледівши тебе на порозі тераси, я ніби зустріла саму себе. Востаннє ми бачилися тридцять років тому. Але справа не тільки в цьому. Я так виразно сприймала себе наче збоку, тобто з твого кута зору і твоїми очима. Нараз я стала отією Брусничною Жінкою. Тривожне відчуття...

Мене знову гукають. Уже втретє... Я відсилаю і знищую своє послання. З теплими думками про тебе... Сульрун.

Мені довелося опановувати себе, щоб не написати "твоя Сульрун", бо ж розійшлися ми не в сварці. Того дня я тільки взяла деякі речі та й пішла. І не повернулася. Аж майже за рік написала з Берґена, попросила спакувати й вислати моє манаття, та навіть тоді не потрактувала свого вчинку за формальне розлучення, а лише за єдино можливий практичний крок, бо ж мешкала дуже далеко, по той бік гір. Минуло кілька

років, перш ніж я зустріла Нільса Петера. Тобі з Беріт спотребилося понад десять років, щоб знайти одне одного.

Ти був терплячим, це правда. Ніколи всерйоз не вірив у наш розрив. Я ж, бувало, не раз відчувала себе невірною поруч з чоловіком.

Довіку не забуду того, що трапилося там, на перевалі. Таке відчуття, ніби я щомиті думаю про це.

Але потім трапилося інше — диво, що провиділо надію. Нині я потрактовую його як дарунок долі.

Як гадаєш, чи зуміли б ми разом користатися тим дарунком? Але ми були налякані до нестями. Спершу ти просто впав ниць, заховавшись за мене, а потім підхопився на ноги й щодуху кинувся бігти.

Уже за кілька днів наші шляхи розійшлись. Ми втратили здатність або ж бажання дивитися одне одному в вічі.

Обоє, Стейне, обоє. Неймовірно...

Сульрун, Сульрун! Якою гарною ти була! Якою чарівною у червоній сукні на тлі фьорду, саду та білої огорожі!

Я відразу впізнав тебе, як не впізнати. Чи, може, мені примарилося? Але то була ти — немов вилущена з цілком іншої епохи.

І дозволь одразу сказати: твоя поява аж ніяк не асоціювалася в мене з "Брусничною Жінкою".

Ти мені пишеш! Неймовірно! Усі ці тижні я марив надією, що ти озвешся. Пропозиція спілкуватися в мережі була моєю, але ти наполягла, що сама, як матимеш слушну нагоду, даси про себе чути. Отож ініціатива залишилася за тобою.

То було так приголомшливо знову побачитися у тому закапелку. Ніби все життя ми прожили за укладеною з прадавніх часів угодою зустрітися саме в тому місці і в той час. Але ж такої угоди ніколи не існувало. Неймовірний щасливий випадок!

Я виходив з ресторанної зали, несучи філіжанку кави на тарільчику. Від несподіванки рука здригнулася, трохи кави розхлюпалось, обпікши мені зап'ястя. Твоя правда, я ледве втримався на ногах, бо ж треба було рятувати філіжанку.

Я стримано привітався з твоїм чоловіком, якому раптом негайно заманулося забрати щось з авто. Ми з тобою заледве встигли перекинутися кількома словами — надійшла господиня готелю, мабуть, побачила, як я проходив повз рецепцію, і впізнала, хоч минуло понад тридцять років. Тоді Ще її мама відала готелем.

Ми стояли навпроти одне одного, а вона, видно, сприйняла нас за середнього віку подружжя, яке колись, у давню давнину, провело тут, біля фьорду, свій медовий місяць, перш ніж осісти і прожити удвох усе життя (я спробував уявити собі цю картину), і аж тепер, можливо, пройняте приступом ностальгії, захотіло повернутися у лаштунки своєї юнацької пригоди. Після сніданку подружжя, звісно, вийшло покавувати на терасі, не покурити, — ще б чого бракувало, у такому віці ми обоє, звісно, мали б уже покинули курити, —а помилуватися багряними буками, фьордом та горами. Бо ж тоді завжди так робили ...

Готель має нову рецепцію, нове кафе для подорожніх, але дерева, фьорд і гори залишились тими ж. Не змінились і меблі та картини а камінній залі, більярдний стіл теж колишній, я навіть сумніваюся, чи настроювали від того часу старе піаніно. Ти грала на ньому Дебюссі та ноктюрни Шопена. Ніколи не забуду, як готельні гості зібралися навколо інструменту і винагородили твою гру справжніми овaціями.

Тридцять років спливло, а час мовби застиг на місці.

Я ледь не забув про єдину зміну, що сталася відтоді. Нові тунелі! Ми прибули до готелю поромом і відбули теж поромом. Іншим шляхом туди годі було дістатися.

Пригадуєш, як вляглася наша тривога, коли ми довідались, що уже прийшов останній пором і більше не буде? Село відрізане від світу, у на-

шому розпорядженні решта вечора, ніч і ранок, доки пором випливе у фьорд, а потім ополудні повернеться з новими пасажирами. Благословенне відтермінування, казали ми. Трапилось би це сьогодні, ми б просиділи, мабуть, увесь вечір на терасі, спостерігаючи за автомобілями, що вигулькують з тунелю: попрямують всі далі на захід чи котрийсь зверне біля Льодовикового музею до готелю, щоб забрати нас, тобто, арештувати?

Я, до речі, забув, як ми приглядали за її донечками. Отже, не все запам'яталося.

Погоджуюся на пропозицію знищувати твої електронні листи і свої відповіді, щойно відіславши їх. Правду кажучи, я й сам не люблю перевантажувати комп'ютер зайвими документами. Не прив'язана до записів вентиляція думок та

асоціацій дає інколи відчуття свободи. Сьогоденню властиве надмірне нагромадження слів та прискіплива увага до них чи то в світовій електронній мережі, чи то на аркушах-пам'ятках, а чи на твердих комп'ютерних дисках.

Отож я знищив твого листа ще до того, як сам сів писати відповідь. Мушу визнати, наша угода має свої недоліки: стерши послання, я втратив шанс ще раз перечитати деякі твої пасажі, тепер доведеться покладатися хіба на власну пам'ять. Лише так продовжуватиметься наше електронне спілкування.

Ти натякаєш, що за приголомшливою зустріччю на готельній терасі стояли якісь надприродні сили. Щодо подібних тверджень, мушу відразу попросити твого розуміння, бо хочу висловитися не менш категорично, ніж того разу. Такий збіг вважаю лише випадковістю, не зумовленою жодною вищою силою чи "провидінням". У нашому випадку, справді, йдеться не про тривіальний, однак усього лиш про надзвичайний збіг обставин. Згадай і ті всі дні, коли з нами не траплялося нічого схожого.

Хоча й знаю твою схильність до окультизму, все ж мушу тобі звіритися в дечому. Коли автобус, у якому я їхав, виринув з тунелю на перевалі біля Берґсговдена, фьорд лежав огорнений туманом, і я нічого не бачив унизу. Навколо височіли гірські кряжі, а ось фьорд та долини наче зникли з поверхні землі. Потім був ще один тунель, з нього ми потрапили в густу хмару. Я бачив фьорд і три долини, що збігали до нього, зате зникли обриси гір.

Я подумав: Чи вона тут? Чи теж приїде?

І ти приїхала, з'явилася наступного ранку на терасі у дівочій літній сукенці саме тієї миті, коли я виходив з

ресторанної зали, балансуючи на тарілочці повною по вінця філіжанкою кави.

Мені здалося, наче я витворив тебе в своїй уяві, вифантазував твій образ на тлі старого дерев'яного готелю — саме нині. Ти ніби зродилася з моїх спогадів, з моєї туги за тобою.

Щоправда, нема чого дивуватися твоїй невідступній присутності в моїх думках тієї миті, коли я нараз знову опинився в нашому "еротичному закапелку", як ми його тоді називали. Хоча своєю одночасною появою там ми завдячуємо, звісно, лише неймовірній фортуні.

Я снідав, попиваючи помаранчевий сік та длубаючись у вареному яйці, і думав про тебе. Я цілковито перебував у полоні свого яскравого сну. І ось виходжу з кавою на терасу... А там — ти!

Мені було шкода твого чоловіка. Я відчував до нього велику симпатію, коли ми з тобою згодом, за якусь годину, знехтувавши ним, подалися у гори, у нашу самотність на двох. Уже те, як ми йшли, як завели розмову, здавалось чарівним відлунням часу, коли ми були тут ще зовсім молодими. Та ж долина, і, як я вже казав, ти нітрохи не змінилася, така ж юна.

Проте я не вірю в долю, Сульрун. Направду не вірю.

Знову ти згадуєш Брусничну Жінку. І торкаєшся найдивовижнішого, чого я зазнав. Бо я не забув її і не заперечую її існування. Та зажди... Дорогою додому я став свідком однієї дивини.

Ви поїхали, а я залишився на відкриття нового кліматичного центру, яке відбувалося наступного дня. Я розповідав тобі, що маю виголосити за ланчем невеличку промову з цієї нагоди. У п'ятницю вранці швидкісний катер доправив мене від Балестранду до Флома, далі я пересів на поїзд до Мюрдалю, а звідти — берґенською залізницею до Осло. Не доїжджаючи до Мюрдалю, фломська вузькоколійка зупиняється біля бурхливого водоспаду, Хьосфоссена. Туристи буквально вимітаються з вагонів, аби не пропустити шансу сфотографувати водоспад чи принаймні помилуватися білосніжним каскадом.

Доки ми стояли на пероні, праворуч від водоспаду, на схилі, зненацька з'явилася гульдер, мавка. Ніби матеріалізувалася з нічого. Потім вона так само раптово зникла, однак лише на якусь частку секунди, щоб знову зринути за тридцять чи п'ятдесят метрів далі. Так повторилося кілька разів.

Що скажеш? Хіба конче казковим лісовим мешканкам підкорятися законам природи?

Однак не квапмося з висновками. Мені примарилося чи було то видіння? Ще кілька сотень людей бачило те саме, що й я. Невже ми стали свідками чогось надприродного, невже перед нами з'явилася справжнісінька мавка, дух лісу? Ні, ні! Усе це, звісно, було влаштовано для туристів. Єдине, на що я не спроможний, то це підрахувати, скільки платять дівчині за годину дійства.

Я щось забув? Так, бо, незважаючи ні на що, ця дівчина рухалася схилом не так, як рухаються зазвичай живі істоти, вона з блискавичною швидкістю перелітала з одного місця на інше. Це правда. Але ж то був фокус! Скільки "мавок" миготіло біля Хьосфоссена того пообіддя, я достеменно не знаю, однак

припускаю, двоє або троє, отож, мабуть, одержали дівчата однакову погодинну оплату.

Я пишу ці рядки, бо мені спало на думку таке, чого ніколи не спадало тоді, та, гадаю, ще не запізно... Бруснична Жінка теж могла бути своєрід-

ним трюком, могла грати відведену їй роль, обкрутити нас довколо пальця, і, цілком ймовірно, ми були не єдиними жертвами її екстравагантного "брусничного" існування. Такі сільські диваки стрічаються майже скрізь.

Невже я знову щось забув? Та звісно ж! Справа не лише в тому, що вона наче з'явилася з нічого і нізвідки, а в тому, що відразу після своєї приголомшливої появи немов запропала крізь землю. Може, й справді запропала? А може, хотіла нас здурити і вдала, наче впала в давно полишену пастку на дичину чи просто заховалася за купою ріща, хтозна. Ми ж не дошукувалися, куди вона зникла, а на злам голови кинулись бігти в долину, ніби сто чортів хапали нас за п'яти.

Іноді ми кажемо: не повірю, доки не побачу на власні очі. Та навіть тоді не завжди конче вірити власним очам. Буває, треба всього лиш протерти ока, перш ніж стверджувати щось. І запитати себе, як те щось або хтось зуміли ввести нас в оману. Тоді ми так не вчинили. Бо були налякані ледь не до смерті. Та ще й не оговталися від того, що трапилося напередодні. Надмір вражень до краю нап'яв нерви, і твої, і мої.

Ти б не мала тепер почуватися знехтуваною. Я був такий радий побачити тебе знову і весь день ходив, усміхаючись сам до себе. Бо, як на мене, такі щасливі збіги не бувають марними

і нікого не залишають байдужим. Навпаки, вони сповнені глибокого сенсу, бо нараз пробуджують до життя давно притихлі струни душі і, окрім усього, можуть стати вирішальними в подальшій долі.

Якщо нам судилося поєднатися знову, то тільки там. Ми просто подалися в гори, до Ф'єльстьолена. Хто б міг подумати, що все повториться?

Чотири години — це не так уже й багато, якщо часто вибиратися у мандри, принаймні раз чи двічі на рік. Та якщо між прогулянками минає не одне десятиліття, чотири години — ціла вічність. Отоді відчуваєш приголомшливу різницю: бути цій єдиній зустрічі чи не зустрітися ніколи.

OK, Стейне. Приємно, що дався чути. Однак твоє послання водночас нагадало мені, чому ми розійшлися. Причина в тому, що і тоді, і тепер ми по-різному трактуємо деякі життєві моменти, які стосувалися нас обох. А з іншого боку, ти завжди спогорда ставився до мого бачення світу.

Та есе ж приємно, що ти озвався. Мені бракує тебе. Однак дай мені трохи часу. Я відпишу тобі, щойно поліпшиться мій настрій.

Я не хотів видатися погордливим, та вже не можу до пуття пригадати, як саме висловився. Що я написав? Хіба не писав, що тиняюся помешканням, усміхаючись сам до себе, бо знову зустрів тебе?

Я, до речі, мав намір розповісти трохи більше. Пором, на якому я плив, мав ту саму назву, що й рукав фьорду. Спершу ми причалили біля Гелли, там, де тоді залишили наш убогий ридван на автостоянці, — як дивно було стояти на палубі й

дивитися униз, на паркувальний майданчик. Потім, перетнувши головне русло фьорду, попрямували до Ванґснеса, а тоді знову повернули й пристали біля Балестранда. Я тинявся туди й сюди пірсом поблизу готелю Квікне, чекаючи швидкохідного катера з Берґена. Він прибув десь, мабуть, з півгодинним запізненням. А зійшовши на борт, я раптом побачив, що кораблик називається "Сулундір"!

Я здригнувся. Бо ж увесь час думав про тебе. Від тієї миті, як ми попрощалися на старому пароплавному причалі два дні перед тим, я, правду мовлячи, не міг думати ні про що інше. Та зараз я поринув у спогади про наше літування на островах в Сулунні, коли ми відвідували твою бабусю. ЇЇРанді звали, чи не так? Ранді Гьонневоґ?

Я не просто поринув у спогади, я б назвав це станом занурення у глибини свідомості, бо раптом хвиля живих образів, давніх відчуттів та емоцій захлиснула мене, я знову побачив нас, двадцятилітніх, над фьордом — мов окремі, вихоплені з фільму кадри, хоч я не тямлю, чи їх знімав, і був то не німий фільм, я начебто чув твій голос, твій сміх, ти щось казала мені. Невже мені лише вчувалося легке віяння бризу, пташиний спів, запах твого довгого темного волосся? Воно пахло морем і водоростями. Спогади бухнули гейзером довго гамованого щасливого блаженства. То не був звичний потік свідомості, радше блискавична телепортація у час, який колись належав нам.

Спершу я — після тридцятилітньої розлуки —зустрічаю тебе в старому дерев'яному готелі, а потім покидаю його на поромі, що називається іменем крихітної острівної комуни, родом з якої сім'я твоєї матері. Ти, здається, казала колись, що й тебе назвали на честь тієї місцевості. Йшлося про Крайню Сулу, найвіддаленіший острів архіпелагу, де мешкала твоя

бабуся. Але Сульрун і Сулундір! Хіба не було від чого здригнутися?

Поступово я заспокоївся, та ще довго стояв на палубі, усміхаючись сам до себе. Хай би як там було, все ж не варто піддаватися спокусі й робити химерні висновки з таких випадкових збігів. Кораблика просто назвали іменем однієї з прибережних комун того фюльку, у якому я саме перебував. Отож нічого надзвичайного!

А ти як гадаєш?

Я зараз на архіпелазі, у Сулунні. Сиджу в старому будиночку в Кольґрові і дивлюся у вікно на острівці та шхери. Єдине, що заступає мені краєвид, пара чоловічих ніг. Нільс Петер стоїть на алюмінієвій драбині й фарбує віконні рами поверхом вище.

Коли тієї середи ми зійшли вниз з Ф'єльстьо-лена, мій чоловік несподівано заквапився і наполіг на негайному від'їзді, аби спробувати, як він сказав, дістатися додому, в Берген, хоч би до початку вечірніх новин.

Ми піднімалися угору долиною Бьойядален, неподалік льодовика пірнули в тунель — було десь близько третьої пополудні. Вихопившись з тунелю, побачили, що туман уже не такий густий, як перше, а коли їхали понад берегом озера Йольстраватнет, навіть визирнуло сонце. За всю дорогу, аж до самого Фьорде, Нільс Петер озвався тільки раз, зауважив, що туман розсіюється, — ми саме огинали озеро поблизу Скей. Я спробувала зав'язати розмову, однак не спромоглася витягти з нього більше ані слова. Згодом мене несподівано вразив здогад, що єдина зронена Нільсом Петером репліка була не

лише метеорологічним коментарем, але й стосувалася його стану душі.

Коли ми після Фьорде звернули на південь, він раптом повернувся до мене і сказав, що провести весь день за кермом надто стомливо і що ми могли би переночувати одну ніч в родинному гнізді моєї матері, яке зараз скромно називаємо "літнім будиночком". Від самого початку Нільс Петер мав намір їхати просто додому, бо назавтра передбачався важкий день. Ця несподівана пропозиція була своєрідним кроком до примирення, вибаченням і за те, що супився, коли я всупереч його волі таки пішла з тобою в гори, — ми ж тридцять років не бачилися, Стейне! — і за затяту мовчанку в авті. Так ми й зробили. Перетнули фьорд між Рюшедальсвіком та Рютледалем і попрямували в шхери, в Сулунн. Доки ти сидів на відкритті свого кліматичного центру, ми насолоджувалися чудовим сонячним днем над морем. Звісно, деякі мої думки стосувалися тебе, маю на увазі спогади, спорадично вихоплені з забуття яскраві миттєвості. Не покидали вони мене й наступними днями, деякі з них і до тебе прибилися уривчастими "кадрами", про які ти не тямиш, чи фільмував...

Ми повернулися до Бергена у четвер пізно ввечері, а рано-вранці в п'ятницю я подалася на Набережну подивитися, як відчалює "Сулундір". Він відходить з Бергена о восьмій ранку. Я знала, що ти покидаєш Балестранд цього передполудня, сам мені розповідав. А що я вже не спала від досвітку, то вирішила прогулятися від Скансена, через ринкову площу Фіскеторгет до Набережної. Щоб побажати тобі щасливої дороги, Стейне, і знову попрощатися. Без сумніву, ірраціональний вчинок, але я так хотіла. Не кажи, що не відчув моїх флюїдів. Приємно було думати, що попливеш "Сулундіром", я уявляла собі, як згадуватимеш мене і нашу літню пригоду в горах.

Кораблик названий так не на мою честь. Ти добре кажеш, це назва острівної комуни на західному узбережжі біля гирла Соґнефьорду. Я провела там майже весь день на зворотному шляху додому, після нашого побачення, а зараз пишу тобі й дивлюся на море. На щастя, ноги перед вікном вже не заступають світ. Правду кажучи, вони трохи заважали мені милуватися краєвидом і думати...

Сулундір — це праскандинавська форма множини від слова Сулунн, тут сотні сотень Сулунн-ських островів. Сул— означає "зморшка, борозда", а —унн — "мати", "бути забезпеченим". Отже, острови Сулунна поренані від зморшок. Тут не йдеться про неточне геологічне визначення. "По-репані, обвіяні вітрами над водою..."*

Напевно, не забув, як ми гасали й бавилися у хованки поміж химерними нагромадженнями скель, що мали структуру кольорового конгломерату. Ти неодмінно мав би пам'ятати, як ми годинами блукали островом, збираючи цікаві камінці. Ти збирав окрушини мармуру, я ж якісь червоні круглячки. Вони й досі лежать тут, яскріють барвами — твої і мої. Я прикрашаю ними рабатки.

Ти не помилився, мою бабусю звали Ранді. Твій сумнів ледь не розчарував мене, бо ти неодмінно мав би пам'ятати її ім'я, ви ж так симпатизували одне одному. Пригадую, як ти одного разу назвав її найдобрішою і найгарнішою людиною з-поміж усіх, кого тобі доводилося знати. Бабуся ж, зі свого боку, пораючись у маленькому садочку, завжди мугикала до себе: "Ото вже Стейн!" "Ото вже Стейн" вона вимовляла якось по-особливому тепло. Такого ставного юнака бабусі ще не траплялося зустрічати.

Моя мама теж виросла тут — це ти знаєш, — в одному з найзахідніших поселень Норвегії. її дівоче прізвище Гьонневоґ

— і це ти пам'ятаєш теж. Моє ім'я — Сульрун — батьки не висмоктали з пальця, на нього їх надихнула історія походження нашої родини.

* слова гімну Норвегії, автором якого був видатний норвезький поет Б. Б'єрнсон — тут і далі прим, перекл.

І ось ми тут знову, усі четверо. За кілька днів почнеться школа і будні. Інгрід стала студенткою! На диво, сьогодні над морем зовсім не вітряно, учора ми навіть за такої нагоди сиділи в садку і смажили на грилі ковбаски.

Світ — не мозаїка, зіткана з випадковостей, Стейне. Усе в ньому взаємопов'язане.

Я такий радий, що ти відповіла. Не довелося, на щастя, довго чекати, доки поліпшиться твій настрій.

Уявити собі лишень, ти зараз тамі Я теж трішки ніби там, бо ж ти пишеш мені звідти. Я з тих, хто вважає, що реальна відстань у просторі не перешкода для близькості двох людей. У цьому сенсі я згідний з тобою: усе в світі взаємопов'язане.

Як зворушливо, що ти прийшла на Набережну того ранку, аби послати своє прощальне вітання з "Сулундіром". Я ніби бачу, як ти збігаєш довжелезними сходами від самого Скансена, і ця картина нагадує мені один іспанський фільм. Якщо не тоді, то запевняю, зараз твоє прощальне вітання наздогнало мене...

Тоді, як ми піднімалися схилом Мюндальсда-лена, ти сказав, що й чути не хочеш про жодні "так звані надприродні феномени", телепатію і провидіння, зокрема. Я спровокувала твій спротив, навівши кілька розкішних прикладів саме цих

явищ. У твоєму випадку йдеться, мабуть, про небажання прислухатися до інтуїції, зняти шори з очей, або, може, неусвідомлення того, що іноді ти таки визнаєш "надприродність", сприймаючи її як власне одкровення.

Але ти не один такий, Стейне. У наш час на кожному кроці стикаєшся з психічною сліпотою, а це не що інше, як духовна убогість.

Я ж, тим часом, така наївна, що не вірю у випадковість нашої зустрічі на готельній терасі, натомість переконана: такі речі відбуваються не без режисури вищих сил. Не питай мене, як і яким чином, бо я направду сама того не знаю. Однак нерозуміння суті явища не означає, що його не існує. Едіп не помічав, як доля смикає його за ниточки, веде наперед визначеним шляхом, а коли збагнув, осліпив себе від сорому. У ставленні до власної долі він завжди був сліпцем.

Наше листування почало нагадувати пінг-понг, то, може, перекидатимемося е-мейлами все пообіддя? І я у такий спосіб на трохи теж опинюся цього літнього дня в Сулунні. Ти не проти?

Еге ж, ми собі базікаємо. У мене вакації, а тут, на нашому острові, існує неписане правило: на вакаціях усім дозволено робити "що заманеться". Педантично дотримуємося лише режиму харчування, разом сідаючи до столу, щоправда, за винятком сніданку, бо кожен снідає тоді, коли прокинеться. Ось нещодавно пообідали, тож тепер

аж до вечері я не маю жодних зобов'язань. Якщо не здійметься вітер, можливо, й сьогодні щось посмажимо на грилі.

А ти як? Хотіла запитати, куди могла би я на трохи перенестися цього пообіддя?

На жаль, мені нічим тебе звабити. Твої краєвиди не зрівняти з моїми. Я сиджу в прозаїчному університетському кабінеті на Бліндерні, в студентському містечку, й сидітиму допізна, бо о сьомій маю зустріти Беріт на Майорстюа. Ми зібралися провідати у Берумі її старого, однак ще дуже жвавого І гострого на розум батька. Та до вечора ще далеко, можемо поспілкуватися декілька годин.

Не забувай, я теж провчилася п'ять років на Бліндерні. Які то були роки, Стейне... Для мене так екзотично повертатися думками у ті часи.

По-моєму, ти й уявити собі тоді не міг, що колись станеш професором університету в Осло. Хіба твоєю метою не було учителювання?

Коли ти мене покинула, я не знав, як убити час, якого нараз прибуло надмір, тож захистив докторську, здобув наукову стипендію. Може, трохи відкладемо розмову про "той час". Мені так цікаво довідатися, ким ти стала сьогодні.

Що ж, ми про це вже розмовляли: учителем стала я, і ще жодного разу не розчарувалася у своєму виборі. Заробляти на життя, проводячи кілька годин щоденно з молодими та заангажо-ваними людьми, до того ж, викладаючи те, що мені подобається, я вважаю привілеєм. Кажуть, учитель залишається учителем, доки має учнів, і це не просто кліше. Ледь чи не в кожному моєму класі сиділо кучеряве світлочубе хлопченя, яке нагадувало мені тебе і нас обох. А якогось року був один хлопчик, мов дві краплі води схожий на тебе, навіть голосом.

Тепер тобі слово. Я ж написала, що сприймаю нашу несподівану зустріч на терасі не зовсім як щасливий збіг обставин...

Так, наша зустріч... Самі поняття "збіг" чи "випадковість" вказують, як свідчить статистика, на те, що є маловірогідним. Якось я спробував вирахувати, яка ймовірність того, що, кинувши дванадцять разів гральний кубик, тобто дванадцять разів поспіль, мені щоразу випаде шістка. Шанс — один на два мільярди. Це зовсім не означає, що комусь не вдасться випадково викинути шістку дванадцять разів поспіль. Пояснення тут просте: на цій планеті живе кілька мільярдів людей, і майже в кожному куточку земної кулі грають у кості. У такому окремо взятому випадку йдеться про несподіваний виграш, "щасливий льос", до того ж в астрономічних масштабах. Не одна людина за подібних обставин зайдеться істеричним реготом, бо можна сидіти й грати в кості багато тисяч років, перш ніж випаде серія з дванадцяти кидків з однаковим числом. З іншого ж боку, таке може трапитися цілком випадково, тобто впродовж кількох секунд. Хіба не спокуслива думка?

Побачити тебе там було наче вибухом бомби. Приголомшливий ефект. Я без вагань назву це щасливим збігом, та нічим "надприродним" там навіть не пахло.

Ти цілком певний?

Так, майже цілком. Так само певний, що не існує наперед визначеної долі, провидіння, якоїсь вищої ментальної потуги, яка б могла вплинути, скажімо, на результат гри в кості. Його можна, звісно, сфальшувати, підтасувати, неправильно подати, та будь-які фізичні вчинки не підвладні ані долі, ані божому провидінню, ані псевдофе-номену, який дехто називає "психокінезом".

Чи ти чула коли-небудь, аби хтось, граючи в рулетку, шалено розбагатів завдяки своєму вмінню скеровувати кульку силою думки чи передбачати точне число, на яке вона ляже? Достатньо володіти даром передбачення лише на кілька секунд вперед, щоб стати мільйонером. Однак ніхто не володіє таким даром! Ніхто! Тому на казино й не вивішують табличок із забороною входити ясновидцям та екстрасенсам. Зайва заборона...

Чи то стосується азартних ігор, а чи нашого повсякденного життя, ми повинні мати до них інший підхід. Найразючішим збігам та випадковостям в історії людства властива тенденція до дбайливого плекання та збереження в пам'яті тієї чи іншої культури; а безмір небилиць про найфантастичніші збіги можуть стати для легковірних доказом існування "вищих сил", які ледь не на кожному кроці втручаються у наше життя.

Як на мене, надзвичайно важливо збагнути цей механізм. Сама лише селекція "виграшних моментів", про які завжди згадують і переповідають з покоління в покоління, може привести нас до вчення Дарвіна про природний відбір. Різниця лише в тому, що ми в нашому випадку говоримо про штучно створений відбір. Так само легко можуть, на жаль, сформуватися і штучно створені уявлення.

Більш чи менш усвідомлено ми можемо звести докупи погляди, які не мають між собою нічого спільного. Це, як на мене, характерна людська риса. На противагу тваринам, ми завжди дошукуємося причин, які стоять за певними вчинками чи подіями, скажімо, доля, провидіння чи інша вища сила — навіть у тих випадках, коли такої "інстанції" годі й шукати.

Отож я вважаю нашу зустріч на терасі готелю того літнього дня абсолютно випадковою. Шанси на неї були мінімальними — ніхто з нас не бував там від часу розлуки. Та хоч би яким

мікроскопічним був той шанс, немає жодних підстав вважати наше побачення через тридцять літ чимось іншим, аніж банальним несподіваним збігом.

Якби нам вдалося у товстій книжці зібрати Докупи найяскравіші історичні приклади неймовірних збігів чи випвдковостей — тобто, виграшні лоти, — довелось би шукати на книжкових полицях місце для багатьох тисяч мільярдів томів, бо ж і всі програшні моменти хотілось би увічнити. Однак на таку масу книг не вистачить ніяких лісів. На цій планеті фактично немає місця ані для такої кількості книжок, ані для лісів.

А зараз, як виняток, я сфокусую все ж увагу на одному-єдиному програшному лоті: чи коли-небудь тобі доводилось читати солідне інтерв'ю з тими, хто не виграв у Лото?

Ти не надто змінився. І це добре, Стейне. Щось таке свіже й хлоп'яче є у твоїй впертості.

Та, мабуть, ти сліпий. А ще обмежений і зарозумілий.

Пам'ятаєш картину бельгійського художника Рене Маґрітта, де велетенська кам'яна брила зависає у повітрі над землею, а на чубку брили, наскільки я пригадую, — маленький замок. Ти не міг забути цієї картини.

Якби ти став свідком чогось подібного сьогодні, то неодмінно спробував би знайти вірогідне пояснення, яке б заперечувало надприродність явища. Можливо, сказав би, що все це вистава. Що камінь порожній всередині й наповнений гелієм. Або ж його підвісили вгорі в якомусь хитроспле-тєному кошелі на невидимих шківах і канатах.

Я не така складна душа, як ти. Я простягнула б руки до тієї брили зі словами "алілуя" чи "амінь".

ЗО

у своєму першому листі ти пишеш: "Іноді ми кажемо: не повірю, доки не побачу на власні очі. Та навіть тоді не завжди конче вірити власним очам..."-

Мушу визнати, цей вислів міг би мене насторожити. Для моїх вух він звучить, як заклик не довіряти відчуттям, якось не емпірично і, навіть я би сказала, дещо середньовічно...

Якщо певний, конкретний емпіричний досвід суперечив ученню Аристотеля, казали, що то наші відчуття вводять нас в оману; а коли результати спостережень за рухом небесних тіл не відповідали геоцентричній картині світу, вдавалися до такого собі фокуса-покуса (це називалося "епіциклами"), аби пояснити те, що ми нібито бачимо насправді. А ще служителі церкви та інквізиції дотримувалися самоцензури, коли відмовлялись зазирнути у телескоп Галілея. Та все це ти знаєш і без мене...

Чи ти хоч раз замислювався: ми удвох направ-ду були свідками дива, такого ж, як ота велетенська брила, що зависає у повітрі понад мохами та вересом. Диво цього світу! Дозволь тільки додати: ми бачили одне й те ж, і побачене не викликало сумнівів ні в тебе, ані в мене...

Ми були свідками?

Саме так! Та, щоб повернутися до нашого побачення, спробуймо позбутися отих мотузок, за які нас смикає, провадячи, доля...

Що ти хочеш цим сказати?

Можливо, "збіг" відбувся завдяки банальній буйній телепатії. Хоча для тебе це, мабуть, нісенітниця, бо ти вже твердо вирішив, що "не віриш" у передавання думок на відстані.

Ось у силу тяжіння віриш. А чи зумієш пояснити, що воно таке?

Може, даси-таки мені шанс, зазирнеш у мій га-лілеївський телескоп?

Я не можу пояснити силу тяжіння. Вона просто існує. Звісно, я охоче зазирну одним оком у той твій телескоп. Хай би ти мала навіть десяток телескопів, я зазирну в кожний. Та мені достатньо буде й першого...

Для мене й Нільса Петера ця виправа була цілком спонтанною. Я майже певна, що сама й запропонувала поїздку на фьорди, у Ф'єрланн, аби відвідати Букбюен — Книжкове Селище — і Льодовиковий музей. Ми саме поверталися з Естланна додому, в Берген. Я подумала, що стільки років не бувала в тих краях, тож варто зробити гак, хоча знала — спогади можуть завдати болю. То було мов раптове наслання. Несподівано сяйнула думка і вже не відпустила.

Свою ж поїздку ти планував давно, заздалегідь, тож у цьому випадку ти, вочевидь, був ви-

омінювачем сигналу; а я — приймачем. Усе це не мало б такого значення, якби ти усвідомлено посилав мені думку, що вперше, після того, як ми

воХ замешкали в старому готелі, знову збираєшся туди. Суть у тому, що посилаючи або приймаючи мисленнєві сигнали, людина нічогісінько не відчуває. Навіть коли думаєш про щось надзвичайно драматичне, жахливе чи сумне, нічого в твоїй голові не хрускотить, не бряжчить і не скрипить. А все тому, що думки не мають нічого спільного з тілом, з діяльністю організму.

Найпростіше пояснення, на мій погляд, чому ми водночас знову опинилися на тому місці, де колись зазнали найсолодшої розкоші та найпе-кучішого болю в нашому житті, телепатія. Твої пояснення чи спростування значно заплутаніші й дещо тхнуть притягненою за вуха статистикою.

За теорією ймовірності, ймовірність нашої зустрічі на терасі старого готелю можна описати приблизно ось так: уявімо собі, ніби ми стоїмо на протилежних берегах фьорду і стріляємо одне в одного з рушниці. Наші кулі мали би зіткнутися посеред протоки і впасти на дно. Це, може, й було б чимось надприродним, принаймні фантастичною точністю попадання. Як на мене, набагато легше збагнути інше: як дві душі, які колись були близькими, здатні на відстані спілкуватися між собою про те, що глибоко хвилювало їх обох. Ти послав мені сигнал, що збираєшся туди, а я його прийняла. І теж приїхала!

Отож телепатія! Цей безліч разів описаний феномен, який я згадала, щоб доступно пояснити те, що ти зневажливо називаєш "дивовижним збігом", експериментально досліджували вчені багатьох університетів світу, піонерами у цій сфері було, зокрема, подружжя Райн в університеті Дюк в Північній Каролині ще в тридцятих роках XX століття. Хочеш, радо вишлю тобі декілька відгуків, я зібрала чималу бібліографію.

Хіба квантова механіка не доводить нам, що все у всесвіті взаємопов'язане до найменших часточок?

З приязною допомогою деяких колег я останнім часом трохи вивчала квантову фізику. У школі, де викладаю, упродовж року проводився вечорами міжпредметний колоквіум. Навіть свій клуб ми назвали "In vino veritas", що мало би свідчити про неофіційну форму спілкування нашого зібрання. Однак кілька вечорів з фізиками та фахівцями з природничих наук переконали мене, що сучасна фізика анітрохи не позбавила світ містичності, властивої епосі Платона. Можеш мені заперечити, Стейне, ти ж завжди був всезнайком...

Якщо дві частинки, наприклад, фотони, які мають спільне джерело чи вихідну точку, розділяються і покидають одне одного з шаленою швидкістю, вони не перестають бути цілісністю. Навіть прямуючи врізнобіч у всесвіті й віддаляючись на відстань багатьох світлових років, вони зостануться єдиним цілим; кожна з двох частинок понесе з собою інформацію про властивості іншої; на одну з "частинок-близнят" завжди буде впливати те, що збуватиметься з іншою. Йдеться, звісно, не про звичайний зв'язок, а про взаємозалежність, або ж про те, що ми називаємо "не-локальністю". На квантовому рівні світ є фактично "нелокальним", не має ні кінця, ні краю. Дивно, може, навіть так само незбагненно, як сила тяжіння. Айнштайн заперечував цей феномен, сприймаючи його за провокацію супроти розуму, однак після Айнштайна його було підтверджено експериментально.

Ми говоримо зараз не про телепатію, а про те-лефізику. Хоча духовний контакт почерез великі відстані є, як на мене, набагато важливішим для людини, ніж квантова механіка, бо ми на цій землі живі душі. Глянь на зірки та галактики, подивись на комети й астероїди, що шугають повз нас, і не

стримуй щасливого сміху. Що там могутні небесні тіла? Ми є живими душами у цьому всесвіті! Що можуть комети й астероїди? Що вони здатні відчувати? Чи усвідомлюють самі себе?

Була би я марновірною, сказала б, що фотони мають свідомість і спілкуються, передаючи свої думки на віддалі. Що ж, у таке я не вірю. Я вважаю, що ми, люди, займаємо особливу нішу. Ми — живі душі у цьому театрі всесвіту!

Стейне! Доки ти читаєш це речення, мільярди нейтронів пронизують мій мозок, прилітають з Сонця, з інших зірок Чумацького Шляху, з чужих галактик. Вони є певним доказом не-локальності всесвіту. Інший парадокс полягає в тому, що квантові механічні частинки іноді поводяться як хвилі, а іноді — як частинки. Експерименти показали: електрон (отже, крихітна частинка) здатен пройти крізь дві різні щілини чи дірки водночас. Приголомшливо... Це те саме, що уявити собі, як звичайний тенісний м'ячик пронизує під ударом два окремі вічка тенісної сітки одночасно.

Я не прошу тебе зрозуміти чи детальніше пояснити мені, як щось може бути водночас і хвилями, і частинками або ж іноді — тим, а іноді — іншим. Не прошу нічого, лише схилитися перед величчю всесвіту. Якщо закони фізики — в наших очах — оповиті таїною, то хай собі такими й зостаються. Можна хіба пожалкувати, що ми не здатні пояснити все, що відбувається між небом і землею — поети могли би повправлятися у віршуванні на цю тему на світанні, елегійно похитуючи головою, мовляв, як мало нам дано збагнути глибінь всесвітньої містерії — та поки що нам залишається хіба визнати її.

Те, що я більш чи менш усвідомлено здатна перехопити послану тобою думку, визнати не важче, ніж математичні або

ж фізичні постулати. Ми ж визнаємо квантову фізику, хоч і не розуміємо її до пуття...

Хіба ні?

Британський математик і астрофізик Джеймс Джине якось сказав: "Всесвіт стає більше схожим на велику думку, ніж на велику машину".

Я щойно одержав свіжий звіт про кліматичні зміни, він перевершив наші побоювання. До мене пробилися двоє надміру запопадливих журналістів, які, кров з носа, прагнули почути від мене коментар, перш ніж настане кінець світу. Нині навколо цих питань розгорілася справжня істерія, штучно спровокована засобами масової інформації— Тому доведеться на коротко урвати нашу розмову, але я ще повернуся до кінця робочого дня. Перш ніж я піду, дозволь запевнити, що я дуже шаную твої переконання, навіть більше: незважаючи на те, до чого ми нині договоримося, до яких "ізмів" признаємося, я дуже поважаю тебе як людину. Просто вибач, що сам я не вірю у так звані "надчуттєві феномени".

Гаразд, гаразд. Ти далеко не однозначна особистість, хлопчику мій. Колись я добре знала тебе... А зараз напишу кілька слів про Брусничну Жінку. Я ніби бачу, як ти враз наїжачуєшся, так само, як бачила тебе крізь двері й стіни тієї ночі, коли ти курив, схилившись над столом. Отож тепер мене послухай.

Після того, як воно сталося тоді, ти схлипував, наче дитя, я мусила тебе заколисувати. А що відбувалося, коли ми знову стрінулися там, через тридцять років?

Пишеш, що не віриш у жодні незнані сили, котрі втручаються у плин нашого життя, однак тремтів, немов осиковий листок, коли ми врешті зупинилися на узліссі березового гаю. А тіло не обманює...

Піднімаючись угору схилом, перед самим гайком, ти раптом взяв мене за руку. Тоді, цілу вічність тому, ми часто прогулювалися, тримаючись за руки, але те, що ти зараз узяв мене за руку, було наче грім з ясного неба. Хоча я розумію, навіщо ти так учинив: ми майже прийшли, ти потребував опори. Ти боявся! Принаймні там, у гаю, ти не видавався таким собі незворушним чоловіком. Тебе налякало оте з-поза нашого світу. Твоя рука сильна, Стейне. Але ти тремтів!

Мене також діткнулась серйозність миті. Та я була розсудливіша за тебе, впевненіша в собі, бо, мабуть, ще від самого початку мала глибоке переконання щодо існування потойбічних сил. Для мене "паранормальне" є нормальним. Я була готова до того, що Бруснична Жінка матеріалізується знову. Хоча поняття "матеріалізуватися" у цьому випадку некоректне, бо ж сама вона нематеріальна, її, певно, й сфотографувати нікому не вдалося. Вона була з явою. І історія, і парапсихологія рясніють згадуваннями таких феноменів, тобто розповідями про людину, яка з'являлася перед очима іншій людині, хоча у фізичному світі обоє перебували на відстані багатьох сотень миль одне від одного. Література також описує безліч випадків, коли люди бачили або одержували вість від щойно — ні, не померлих — воскреслих. Найвідоміший приклад, звісно, Ісус Христос. Ми належимо до надто матеріалізованої культури, яка майже повністю відмежувалася від контактів з душами, інакше кажучи, з потойбіччям. Та почитай Шекспіра, почитай ісландські родові саги, глянь з іншого кута зору на Біблію чи Гомера. Або

^ послухай, що інші культури розповідають про своїх шаманів і пращурів.

Знаєш, я гадаю, що те явлення могло б угамувати наш неспокій, стати нам насамперед розрадою. Бо про її з'яву, яку ти називаєш "скетчем", я думала не раз. У її погляді не було ні докору, ані ненависті, лише доброта. Вона усміхалася. Вона вже перейшла по той бік, де немає ненависті. Там, де не існує матерії, немає і ненависті.

її поява справила на нас обох — на мене теж —разюче враження. Ми ледь не ошаліли від страху, але страх вже й так тиждень не давав нам продихнути. Якби вона знову з'явилася, я б лише зраділа її появі.

Однак тоді вона не з'явилася...

Смерті не існує, Стейне. І мертвих не буває.

II

Ось я й повернувся. Ти ще сидиш за комп'ютером?

Тиняюся поблизу, Стейне. Про що рапортує свіжий кліматичний звіт?

Подас досить тривожні сигнали і свідчить, що всі попередні кліматичні висновки ООН були надто консервативними. Вони мало врахували так звані механізми зворотного зв'язку, а це згруб-ша означає: що тепліше ставатиме, то ставатиме тепліше. Танучи, сніг і крига Арктики менше відбиватимуть сонячне світло, тому земля Інтенсивніше нагріватиметься. Вічна мерзлота почне танути, звільняючи гази, скажімо, метан, існує ще багато подібних взаємопідсилювальних механізмів.

Можливо, цивілізація наближається до фатальної точки рівноваги в природі, а тоді глобальна катастрофа неминуча. Ще донедавна більшість науковців вважала, хай там як, але збі-жить щонайменше півстоліття, перш ніж за одне літнє півріччя зможе розтанути крига Антарктики. Зараз ми бачимо, що ці процеси відбуваютьсЯ набагато швидше, мова йде, можливо, про якихось два десятиліття. Тим часом зникнення криги на півночі пришвидшить танення льодовиків Азії, Африки та Південної Америки. Ці важливі резервуари прісної води зміліють, русла рік переважну частину року пересихатимуть, а це, своєю чергою, вплине на врожаї та можливість забезпечення питною водою мільйонів людей. Проте наслідки будуть катастрофічними не лише для людей. За даними звіту, виникне загроза існуванню майже половині видів рослин та тварин на землі.

Що ми чинимо з нашою планетою? Ось у чім питання! Вона в нас едина, і ми повинні залишити її нащадкам.

Але зараз йдеться про нас обох. Продовжимо розмову?

Так, поговорімо ще. Я була у вітальні, копирсалася в старих газетах та журналах, але відразу кинулася до комп'ютера, почувши трель — надійшов твій лист.

Звісно, я добре пам'ятаю картину Маґрітта. У нашій спальні висіла чудова репродукція, а зараз я знайшов її в мережі. Замок в Піренеях символізує світ у вільному польоті. Принаймні так ми її зазвичай трактували з тобою. Ми були агностиками і відмовлялися безоглядно визнавати споконвічний постулат, нібито все має свою причину і наслідок, а отже, неодмінно повинен існувати "Бог", який створив світ. Ми могли собі сперечатися, чи існує якась інстанція поза тим, що зветься всесвітом. Ніхто з нас не вірив у жодну форму "прояву" вищих

сил. Навпаки, ми перебували в стані перманентного зачарування існуванням світу й власною екзистенцією.

Сульрун, я майже так само сприймаю світ і нині, ніколи не перестану захоплюватися ним. Хай би що там відбулося на березовому узліссі, порівняно зі всім білим світом воно було набагато меншою, я б сказав, маргінальною, містерією. Циркове мистецтво і вар'єте ніколи не зуміють заворожити мене так, як неозорі степи і тропічні ліси, мільярди галактик небесного шатра і мільярди світлових років між ними.

Як і ти колись, я більше вірю у те, що світ є таїною, ніж у те, що я одна з "таїн" світу. Я більше вірю в природу, ніж у "надприродне". Я з б'льшим подивуванням ставлюся до нашого незбагненного мозку, ніж до безглуздих вигадок про "надчуттєве". У те, що можна перенести парадокси квантової фізики у площину загальної фізики, я вірю не більше, ніж у передачу думок на відстані між ссавцями, які стоять на вищому рівні розвитку. Однак вірю в існування вищого класу ссавців, і те, що я серед них, неймовірно мене тішить. Нелегко буде тобі знайти людину більш ошелешену фактом власної екзистенції, ніж я. Зарозуміле твердження, але я смію це стверджувати. І анітрохи не соромлюся своєї зарозумілості...

д якою стала ти? Куди зайшла у своїх мудруваннях?

Ти пишеш, ніби достеменно знаєш усе про по-тойбіччя, і стверджуєш, що смерті не існує. А чи зберегла ти свою колишню здатність тішитися кожною секундою прожитого життя? Чи може, твоє нинішнє зацікавлення потойбічним потроху цілком витіснило поцейбічне?

Чи й далі відчуваєш "безмежну тугу" через те, що життя "таке коротке, таке коротке"? То були твої слова. Чи набігають

тобі сльози на очі від самого лише натяку про "старість" і "земний вік"? Чи й далі ридаєш над заходом сонця? Бувало, раптом, без жодного попередження, ти робила великі очі й нажахано зойкувала: "Життя стало на день коротшим, Стейне!" або "Нам залишилося жити на один день менше!"

Здебільшого двадцятилітні не здатні уявити собі власну відсутність у світі живих, а якщо й уявляють, то принаймні не з таким відчаєм, як ти. Але ми жили з цим майже з дня на день і звикли, мов до відлуння. Чи не тому постійно кидалися у якісь нерозважні крайнощі? З часом мені вже не треба було допитуватися, чому ти плачеш. Я знав чому, а ти знала, що я знаю. Тоді я пропонував виправи до лісу чи в гори. Таких утішальних прогулянок було чимало. Ти любила насолоджуватися природою. Але твоя любов до "всеприроди", як ти її іноді називала, була своєрідним "нещасливим коханням", бо ти ані на мить не забувала, як одного дня те, що так палко любиш, зрадить тебе.

Ось так воно було. Від сміху до плачу тільки крок. Під тонким нашаруванням радісного життєлюбства ти постійно ховала тугу. І я теж. Бо ж ми удвох були єдиним цілим. Але мені здається, що твій сум був одчайнішим за мій. Як і замилування чи захоплення.

Та повернімося до Брусничної Жінки. Не думай, що я намагаюся уникнути розмови про неї. Я й справді ледь не вмер від страху тоді. Схожість була разючою. Як їй вдалося вистежити нас?

Не дивно, що мені тремтіли руки, тоді мені здавалось, наче саме життя труснуло мною. Тридцять років минуло, але зараз, коли ми знову опинилася там, я несамовито яскраво відчув, як то було бути шалено юним, як то було бути нами... Тоді в березовому гаю щось трапилося, якісь чари, що змусили нас

раптом відсахнутися одне від одного. Я взяв тебе за руку, і це напевно зіграло свою роль, а ще передчуття, що ми ось-ось знову опинимося на краю березняка. Я пам'ятав, як приголомшила нас її з'ява тридцять років тому, як панічно налякала. Не заперечую, тепер мене також проймав острах. Та це не був страх знову побачити примару. Можна боятися піддатись безуму, затаєному в нас. Чи в інших... Страх може бути заразним. Як і божевілля.

Після того випадку тебе годі було впізнати. Минали тижні, я боявся залишатися з тобою наодинці. Затамувавши подих, чекав, що все повернеться у своє русло. Та не дочекався, ти зібрала свої речі й поїхала геть. Я багато років тужив за тобою — Сподіввся будь-якої миті дзвінка в двері, уночі фантазуввв собі, як ти відчиняєш помешкання і входиш, поки я сплю, бо ж ключів мені не віддала. На широкому двоспвльному ліжку мені так гостро бракувало тебе, та водночас мене не полишав страх, що ти повернешся, не зцілившись від свого безумства, не тією Сульрун, яку я знав раніше. Так минуло кілька років, а тоді я вставив у двері замок з запобіжником.

Я й далі сприймвю Брусничну Жінку як загадкове явище в моєму житті. Але ми були тоді такими юними. До того ж, спливло понад тридцять років, і я вже не знаю, де правда, а де — вимисел.

Так, Стейне.

Що ти маєш на увазі?

Ну ось, він знову там стовбичить. Я не година зосередитися. Не можу згадувати події тридцятилітньої давнини, доки він стоїть на драбині, водно бовтаючи пензлем у відрі з зеленою фарбою. Невже так необхідно накладати ще одну верству

фарби? Хіба не можна зачекати хоч би день, щоб вона підсохла?

То займися чимось іншим. Я ще посиджу тут зо дві години.

Я принесла собі склянку яблучного соку з чотирма шматочками льоду. Ноги і алюмінієва драбина, на щастя, зникли з-перед очей. Сподіваюся, він не фарбуватиме ще й утретє?

Агностиками, кажеш, ми були... Ми були живими ляльками! Пригадуєш? Ми весь час перебували в полоні магічного світосприйняття, тільки ми і ніхто інший. Ми були аутсайдерами, зайняли щось на кшталт такого собі чарівного форпосту, який давав можливість спостерігати за всім навколо дещо зверхньо. Ми наче створили власну релігію. Ми так і казали, казали, що сповідуємо власну релігію.

Тоді ми не лише були одурманені одне одним, а ще й захопилися своєрідною місіонерською діяльністю. Ти, мабуть, пам'ятаєш, як ми щосуботи гасали містом з пакетом, наповненим крихітними клаптиками паперу, і роздавали їх кожному стрічному, мов листівки. А напередодні увечері друкували на старій друкарській машинці лаконічні гасла. ВАЖЛИВЕ ПОВІДОМЛЕННЯ ДЛЯ ВСІХ ГРОМАДЯН МІСТА: ЖИТТЯ ПРЕКРАСНЕ ЛИШЕ ТУТ І ЗАРАЗ! Тисячі разів видруковували їх, хитромудро витинали, складали докупи і вирушали трамваєм до Національного театру. Потім займали стратегічну позицію в студентському сквері, Студентерлюнден, у центрі Осло або ж біля трампліну на Гольменколлені і роздавали наші зерна істини, сподіваючись розбудити місто від спіритичного летаргійного сну, у якому воно, на наше переконання, гибіло. Ото було весело! Нас зустрічаЛи здебільшого доброзичливо, з усмішкою, та не йоакувало й роздратованих реплік. Дехто

сприймав За образу нагадування про те, що вони існують на цьому світі не вічно.

Ца початку сімдесятих було політично некоректно марно захоплюватися буттям. Чимало прихильників лівих вважали контрреволюційним твердження, що всесвіт — загадка. Важливіше було не збагнути світ, а змінити його.

На ідею з папірцями нас надихнула дурнувата традиція закладати фанти з жартами у спечений калач. По-моєму, спершу ми планували подати подібного калача з нашими закликами на студентському святі. Пригадуєш? Нам навіть спало на думку організувати альтернативну демонстрацію* скажімо, другого травня. Однак далі придумування гасел — а тут ми мали з кого брати приклад — не зайшло. Під час студентських заворушень у Парижі французькі спудеї теж писали на стінах Сорбонни гасла, на кшталт: "Владу фантазії!" і "Смерть — це контрреволюція!" Ми вже малювали в своїй уяві парад, який би ряснів такими закликами. Чого нам тільки не наверталося до голови, Стейне!

Ми постійно ходили на виставки та концерти, не лише задля насолоди мистецтвом чи музикою, а Щоб поспостерігати за живими ляльками. Начитавшись Степового вовка Германа Гессе, ми називали Життєву містерію, у якій брали участь, "магічним

На противагу демонстрації з нагоди дня Конституції 17 травня.

театром". Або ж сиділи в якомусь кафе і скрупульозно вивчали окремі людські екземпляри. Кожна особистість була крихітним всесвітом у собі. Ми називали їх "душами". Хіба ні? Таки "душами", я в цьому твердо переконана. Бо ж не за

механічними ляльками спостерігали, а за живими. Так ми тоді казали. Пам'ятаєш, ми, бувало, сиділи в кутку якогось кафе і придумувати відвідувачам химерні життєві історії. Життєпис деяких "душ" часом "забирали" додому і продовжували фантазувати далі. Давали їм імена, наділяли вигаданими біографіями. Так постав цілий пантеон фіктивних персонажів. Важливим елементом нашої релігії було оте майже нестримне "розведення" людей.

Потім ми повісили репродукцію Маґрітта на стіні спальні. Здається, купили її в Центрі мистецтва Гені Унстада на Гьовікодден...

До речі, про спальню. Ми залюбки валялися у ліжку посеред білого дня, поряд на столику стояла пляшка "шампанського" і дві кухонні склянки. Ми могли годинами читати вголос одне одному. Перечитали норвезьких поетів, Стейна Мерена і Улафа Бюлля. Могли собі на таке дозволити, хоча так звана "провідна лірика" у ті часи була заборонена. Але ж ми читали ще й Яна Еріка Волда, геть усе, що він написав. Не кажучи вже про Злочин і кару Федора Достоєвського і Зачаровану гору Томаса Манна. Грубі книжки ставали такими шампано-ліжковими проектами. А "шампанським" ми називали солодке, дешеве пійло Golden Power, щоправда, міцне — звідси й назва Золота сила. Ми вважали невимовною розкішшю бути з плоті та крові, бути чоловіком та жінкою, і насолоджувалися цим. Та саме фізична насолода раз у раз нагадувала нам, що ми смертні. Осінь починається навесні, казали ми. Нам було ледь за двадцять, та ми вже почали зізнаватися одне одному в тому, що, здається, старіємо.

Життя — диво, і ми були свідомі того, що треба кожну його мить святкувати. Байдуже як: прогулянкою з доброго дива до лісу посеред літньої ночі чи такою ж незапланованою автомобільною виправою. їдьмо в Сконе, казав ти, і вже за

п'ять хвилин ми сиділи в авті по дорозі до Швеції. Ніхто з нас раніше там не бував, ми не уявляли, де ночуватимемо.

Пригадуєш, як приїхали до Дівчаток Лундгрен у Шхерах, сільської кав'ярні з домашніми булочками? Ми не склепили очей, лише сміялися, реготали без стриму. Зрештою, поснули в траві. Розбудила нас корова. Якби не вона, це на кілька секунд пізніше могли б зробити мурашки. Ми посхоплювалися на ноги, мов ужалені, намагаючись поскидати з себе мурах, та вони були всюди — не лише на одязі, а й під ним. Спересердя ти обізвав їх свенською мурашнею і сприйняв їхню навалу за особисту зневагу.

Несподіване рішення походити на лижах льодовиком Юстедальсбреен теж було такою ескападою — тепер ти це називаєш вибриком. Ідея спала до голови одного травневого дня тридцять років тому. "Збираймося на лижі на Юстедальсбреен!" — оголосив ти по обіді. Це трактувалося як наказ, бо, за своєрідною взаємною угодою, ми без протестів мали приставати на найнесподіваніші забаганки одне одного. За кілька хвилин зібралися і подалися з дому. Ночувати могли на вибір десь у горах, в Л ердалі або ж в авті. Ми були затяті й відчайдушні. Коли добрались до фьорда, першою думкою було відразу податися на льодовик з лижами на плечі. Нам казали, що нагорі є викладена з каменю хатинка-притулок з усім необхідним, там можна переночувати, якщо не встигнемо дістатися до мети. Ми нічого не знали про правила поводження на льодовику, тож і не усвідомлювали всієї відповідальності. Однак з прогулянки на льодовик нічого не вийшло. Це вперше щось пішло не так — ти ж розумієш, про що я кажу, — ми цілий тиждень простирчали в готелі, а тоді, пригнічені, повернулися додому. Перебування в готелі обійшлося недешево, про знижки для студентів там навіть не чули. Та нас більше хвилювали не порожні кишені, до того ж, ми мали чекові книжки...

Я пишу все це для того, аби заразом ще й підкреслити, що моє зачарування життям відтоді анітрохи не пригасло. "Чи зберегла ти свою колишню здатність тішитися кожною секундою прожитого життя?" — запитуєш ти. Відповідь — так.

Багато, щоправда, змінилося, з'явилось щось таке, чого не було раніше, я живу у цілком новому вимірі. Питаєш: "Чи й далі відчуваєш безмежну тугу, що життя таке коротке, таке коротке? Чи набігають тобі сльози на очі від самого лише натяку про "старість" і "земний вік"?" На це з полег-

нням можу відповісти — ні. Я більше не плачу. У Давленні до того, що очікує на мене, я живу тепер Метані... спокою.

Нині я теж невимовно тішуся своїм фізичним буттям, та все ж не так, як тоді. Своє тіло я зараз сприймаю як оболонку, тобто, як щось зовнішнє і несуттєве. Це не те, чим варто перейматися у житті Сьогодні я знаю: те, що я називаю я, переживе фізичну смерть; моє тіло не е мною. Воно не біль-ше я чи моє, ніж старі сукні в шафі. Я його так само не заберу з собою, як одіж. Чи пральну машинку. Чи авто і кредитну картку...

Про це я радо розповім більше, більш, ніж радо. Останнім часом я постійно читаю Біблію. Як бачиш, не лише літературу з парапсихології. Для мене одне не заперечує інше. Ти ж, мабуть, заперечуєш і те, й інше? Вийшло майже, як вірш...

А тепер я насамперед хотіла би довідатися: У що нині віриш ти? Я знаю, як було на початках, але ж з тобою, напевно, теж відбулися зміни?

Дякую за твого останнього е-мейла. У ньому ти вже не такий сиромудрий, як в попередніх листах. Ти простягаєш

долоні. Але в них нічого немає, Стейне. Мені так кортіло покласти до них щось дивовижне. Дуже хочу спробувати коли-небудь надати тобі неспростовний, яскравий доказ, що смерті не існує. Зажди-но лишень. Одного чудового дня так і зроблю! А, тим часом, я вдячна тобі, що ти принаймні захотів відчинити цей канал спілкування, який наглухо замкнувся понад тридцять років тому.

Боляче читати, що ти мене боявся. У цьому ти ніколи не зізнавався. Я гадала, ти просто замкнувся, бо я надокучила своєю новою маячнею.

Та все ж ми повинні триматися себе колишніх і того, чого зазнали удвох, до тієї миті, як збулися твої передбачення і ти повірив, ніби я втратила розум. Розуму я ніколи не тратила, однак те, що сталося, було доволі драматичним. Я надто брутально поміняла свій світогляд. Особливого драматизму додало те, що зібрання, яке я покинула через власну незгоду з його поглядами, складалося лише з двох учасників.

А все інше пригадуєш? Пригадуєш наші витівки? Мені здається, ти пам'ятаєш лише те, що хочеш пам'ятати...

Звісно, я пам'ятаю... П'ять наших спільних років залишились у пам'яті найяскравішим спомином мого життя.

Ми вирішили податися до Тронгейму. Сказали — зробили! Надумали поплавати просторами Мйоси — і попливли. Ми сиділи в Будинку художника, і нам раптом спало на думку вибратися у велосипедну мандрівку до Стокгольму. Ми спершу поспали кілька годин удома, а тоді сіли на велосипеди і гайда до Стокгольму.

А шалена виправа на високогірне плато Гар-данґервідда! Закортіло спробувати пожити кілька тижнів як первісні люди. До гір добралися потягом. Житло влаштували собі у схожій на ґрот заглибині під навислою пласкою скелею гірського схилу, за кілька кілометрів на південь від Гьой-гастьоля. Теплий одяг і вовняні коци ми мали з собою, а ще, аби не голодувати перші кілька годин, доки облаштовуватимемо табір, прихопили два великі пакети з їжею, запаслися сухарями та печивом — про всяк випадок. Ми мали два казанки, моток волосіні, щоб ловити рибу, мисливського ножа та дві пачечки сірників. Ото й усе. Ні, не зовсім усе, ти взяла з собою протизаплідні пігулки — то було єдиним справжнім анахронізмом. Пігулки заміняли нам календар, іншого способу орієнтуватися в часі ми не мали. Перший день ми харчувалися здебільшого підніжним кормом — ягодами чорної водянки, морошкою та чорницями, підкріплялися гарячим чаєм з ялівцю. Наступного дня знайшли кілька пташиних кісточок, які можна було використати для рибальства, накопали хробаків і відтоді ловили форель та пекли її на уламку сланцевої породи. Мріяли вполювати зайця або куріпку. Але зайці надто швидко бігали, а куріпки злітали в повітря тієї миті, як ми ось-ось мали їх вхопити за хвоста. Нам щораз більше хотілося м'яса. Побачивши якось стадо диких північних оленів, ми вирішили спорудити пастку: відкотили убік кілька каменюк, викопали яму і прикрили її стовбурцями карликових берізок, мохом та лишайником. Олені більше не з'являлися, зате до пастки потрапило ягня, яке ми закатрупили без жодного жалю, оббілували і мали що їсти декілька днів. З кісток намайстрували риболовних гачків, кухонного начиння, з однієї я навіть вирізьбив прикрасу, засилив на стеблину якоїсь рослини і почепив тобі на шию. Після ягняти нам залишилася шкіра, яка дуже стала в пригоді, бо дні покоротшали, і одного разу вся земля навколо вкрилася памороззю. Ось тоді ми тріумфально вирушили назад до цивілізації. З пігулок залишилося тільки чотири, тобто ми прожили печерним життям сімнадцять днів. Ми зуміли добре заховатися — за весь

час нам не стрінулася жодна жива душа — і довести одне одному, що вміємо виживати не згірш за первісних людей. А якою розкішшю нам видався гарячий душ, широке ліжко і пляшка Golden Power. Ми не вилазили з ліжка понад півтори доби, виснажилися до краю, вибилися з часового ритму, так ніби мандрували не одну тисячу літ.

Дивно згадувати те, що було. Найяскравішим спомином .мого життя є, мабуть, оті сімнадцять днів, коли ми ізолювалися від решти світу і були удвох під небесами, тільки ти і я. Але який світогляд ти маєш нині? У що віриш?

Моє запитання, певно, як волання спраглого в пустелі... Побавмося трохи. Уявімо собі, що ти сидиш у своєму університетському кабінеті, поважно, як і личить професорові, відхилившись на спинку стільця, і нудиш білим світом; а я — студентка, стукаю у твої двері, мені дозволено увійти — треба зазначити, що ти радий візиту — і кажу: "Ми переймаємо вашу науку, професоре, ваші лекції надзвичайно цікаві, а якої думки ви самі про речі, яких не знаєте?" Таке пряме і, зрештою, дуже особистіс-

Не запитання професорової улюбленици потішило твоє самолюбство, і ти зволиш прочитати мені коротеньку лекцію. Прошу, тобі слово, Стейне! Я чекаю саме цієї міні-лекції. (Тільки ж не надто захоплюйся. Скидається на те, що ми таки смажитимемо щось сьогодні на грилі, а за мною — салат).

Неймовірно! Як я можу опиратися такій спокусі?

То й не опирайся!

Я, напевно, продовжу від того місця, де зупинився, бо гадаю, що ми походимо від таких первісних людей, яких самі

вдавали. Щоправда, вони не вживали протизаплідних пігулок. Як і вони, ми належимо до виду Homo sapiens, який є прямим нащадком Homo erectus; той, своєю чергою, походить від Homo habllis, а ще далі — від Australopithecus africanus.

Ми — примати, Сульрун. Не забула? Мільйони років тому ми мали тих самих предків, що й шимпанзе чи горили. Та все це ти знаєш, ми про це розмовляли з тобою, бо воно невід'ємна частка нашого емоційного життєсприйняття, сприйняття себе як природи. По-друге, ми — ссавці, як зайці та олені на Гарданґервідда. Цей клас хребетних розвинувся два мільйони років тому з ссавцепо-дібних плазунів, так званих терапсидів.

Але навіщо озиратися? Це так, ніби плисти проти течії. Чи не зайняти нам з таким самим успіхом місце з іншого краю і податися в карколомну подорож від самих витоків? Я вдовольнюся викладом лише в загальних рисах.

Наш неймовірно таємничий всесвіт за останніми підрахунками налічує приблизно 13,7 мільярдів років. Тоді стався Великий Вибух або ж, як ми його часто називаємо "big bang" — "великий бабах". Яким чином? Навіщо? Не питай мене. Та й інших не питай, цього ніхто не знає. За частку секунди матеріалізувався велетенський заряд енергії, здійнявши вихор протонів, нейтронів, електронів та всіляких інших лептонів. Згодом, коли всесвіт охолонув, виникли легкі атоми, а з часом — зорі та планети, галактики та скупчення галактик. Вік нашої Сонячної системи, а заразом і нашої планети, становить 4,6 мільярдів років, тобто, десь третину віку всесвіту. А про історію Землі та її розвитку ми вже маємо певне уявлення.

Найперші примітивні форми життя виникли ще три-чотири мільярди років тому. Вони або постали з нічого, на голому місці, — on location, якщо хочеш — або ж з життєвого будівельного матеріалу, цеглинок — можемо назвати їх

пребіотичним матеріалом, що його звнесли здалеку комети й астероїди. Звісно, у ті далекі часи планета ще й не мріяла про атмосферу з вмістом кисню, не кажучи вже про захисний озоновий шар. і кисень, і озон мали велике значення для створення макромолекул, з яких згодом постануть живі організми. Та ось цікавий парадокс: збагачена киснем атмосфера і захисний озоновий шар потрібні для існування життя, а для того, щоб воно виникло, необхідна відсутність цих факторів. Тому перші живі клітини постали, вочевидь, в океані, до того ж, на великій глибині. Поява кисню в атмосфері та озонового шару — наслідки фотосинтезу (тобто, результат життєдіяльності) і необхідна передумова існування вищих форм життя. Однак нові форми життя не можуть виникнути за одну мить. Усе життя на цій планеті, ймовірно, таке ж старе, як і сама Земля.

Лише тоді, як на зорі юності Землі з'явилися здатні до фотосинтезу організми — у так званий докембрійський період — виникли передумови розвитку вищих організмів, рослин і тварин. У кембрійському періоді (543-510 мільйонів років тому) з'явилися перші теплокровні тварини та членистоногі, а в період ордовика (510-440 мільйонів років тому) — перші хребетні. Внутрішній скелет надав цілком нові можливості для еволюції живих істот. Саме представники невеликого відгалуження цих видів тварин через півмільярда років вторглися у космос і почали досліджувати наше космічне коріння.

У силурському періоді (440-409 мільйонів років тому) проросли перші рослини на суходолі, почали виходити на суходіл і перші тварини, серед піонерів — скорпіони, тобто, представники членистоногих, а точніше, класу павукоподібних, які першими пристосувалися до пересування земною твердю. Аж наприкінці девонського періоду (409-354 мільйонів років тому) виповзли на суходіл амфібії, точніше кажучи, панцирні

жаби, які походили від так званих кистеперих риб. У карбоні (354-290 мільйонів років тому) на суходолі дуже швидко відбувалася еволюція хребетних тварин, з'явилося багато різновидів спершу амфібій, а потім плазунів. Цей процес продовжувався і в пермському періоді (290-245 мільйонів років тому). Особливо характерним для цього періоду було те, що деякі плазуни пристосувалися до сухішого клімату; саме тоді з'явилися перші терапсиди, клас ссавцеподібних плазунів, від яких згодом пішли всі ссавці.

У тріасі (245-206 мільйонів років тому) з'явилися перші ссавці і перші динозаври. Динозаври панували на землі від кінця тріаса, увесь юрський період (206-144 мільйонів років тому) аж до глобальної катастрофи, ймовірно падіння метеориту поблизу Юкатана в Мексиканській затоці. Останні динозаври зникли наприкінці крейдового періоду (144-65 мільйонів років тому), та все ж не до решти. Усе вказує на те, що такі собі дві куріпочки, як ти і я, що вчинили набіг на Гарданґер-відду, — прямі нащадки певного виду динозаврів, від яких походять і всі інші птахи. Палеонтологи жартують, що сучасні птахи є динозаврами.

Але ти, я і всі інші примати, походять від особливого виду комахоїдних гризунів, схожих на землерийок, які наважилися вийти на світ Божий у пошуках пригод, коли 65 мільйонів років тому відійшла у небуття тиранія м'ясоїдних динозаврів. Пригадуєш, як ми жартували з того приводу? Називали себе землерийками!

Упродовж третинного періоду (65-1,8 мільйонів років тому) наш орден ссавців, приматів, інтенсивно еволюціонував, а на порозі четвертинного (1,8 мільйонів років тому), тобто, сучасного геологічного періоду, з'явився, як я вже казав, наш прямий прапращур — австралопітек.

Ось у це я вірю! Я вірю досягненням космології та астрофізики, я вірю у те, що здатна розповісти нам біологія та палеонтологія про розвиток життя на Землі. Я абсолютно вірю природознавчій картині світу. Наука не стоїть на місці, вона робить два кроки вперед і один убік або ж один крок уперед і два вбік. Але я вірю в закони природи, у закони фізики та математики, зрештою.

Я вірю у те, що є. Вірю фактам. Ми ще не пізнали усіх феноменів природи і не все можемо збагнути, наше розуміння світу рясніє лакунами, однак ми знаємо і розуміємо значно, значно більше, ніж наші пращури.

Хіба не погодишся зі мною, що людство дося-гло колосальних здобутків на ниві пізнання лише за останні сто років? Ми можемо простежити розвиток наукової думки за століття, починаючи з 1905 року, коли Айнштайн відкрив теорію ймовірності. За рівнянням E=тс2 криється таке глибоке проникнення у природу всесвіту, яке собі навіть важко уявити. Енергія може перетворюватися в масу, а маса — в енергію. У 20-х роках XX століття Габбл відкрив космічне зміщення ліній спектру до його червоного кінця і зміг констатувати, що галактики віддаляються одна від одної зі швидкістю, прямопропорційною відстані між ними. Це велетенський прорив у науці минулого століття, разом з цим відкриттям прийшло розуміння того, що всесвіт розширюється і що джерело його походження — Великий Вибух. Теорія Габбла не раз згодом знаходила своє підтвердження, ось хоч би доведенням існування космічного радіоактивного випромінювання, яке свідчить, що всесвіт після колосального вибуху 13,7 мільярдів років тому всв ще теплий. 1990 року на орбіту Землі запустили величезний космічний телескоп, названий на честь Габбла. Після необхідних ремонтів та досліджень телескоп зумів надзвичайно багато розповісти нам, яким буде всесвіт за багато мільярдів світлових років, і дав

можливість зазирнути в його історію. Прозирнути всесвіт — те саме, що повернутися назад у часі. На нинішній день мало що може перешкодити нам прозирнути у всесвіт і побачити, як він народжувався. Однак довідатися, що було до Великого Вибуху, неможливо. Упродовж усього століття бурхливо розвивалась також біохімія, а разом з нею і наше розуміння, що таке життя. Кульмінацією стало відкриття носив спадковості, досягнення вчених Кріка та Ватсона, які 1953 року описали спіралевидну молекулу ДНК. іншою сенсацією стало картографування людського генома, тобто, майже трьох мільярдів базових пар молекул, з яких складається спадковий матеріал людини. Роботу над цією картою було завершено наприкінці XX століття. Наступним важливим кроком у нашому розумінні всесвіту та матерії стане найвизначніший фізичний експеримент Європейської Ради дослідження ядерної фізики та хімії CERN — запуск у 2008 році колайдера, прискорювача елементарних частинок. Мета експе-

бо

рименту — дослідити, з яких саме елементарних частинок складався всесвіт за 0,000 000 000 001 секунди після Великого Вибуху. Гадаю, того дня, коли збагнемо історію цього всесвіту до мікроскопічної часточки секунди, ми більше не матимемо жодних підстав нарікати на прогалини у знаннях людства.

Раніше щокрок наголошувалося, що провадити балачки про такі глобальні речі як походження всесвіту та внутрішня природа життя така ж даремна справа, як обговорювати зворотний бік Місяця, бо ж Місяць завжди повернений до Землі одним і тим же боком. Однак нині таке твердження наївне і безглузде — після польотів на Місяць кожен може у будь-якій книжковій крамниці придбати альбом детальних фотографій зворотного боку Місяця.

Я вражена. Ні, я іронічно посміхаюся.

Ти нагадуєш мені маленького хлопчика, який не вміє відповісти на поставлене запитання, а тому городить про щось зовсім інше. Я запитувала, якої ти думки про диво існування світу, а не про те, що нібито знаєш ти чи решта людства.

Невже ти вважаєш, що мила студенточка прийшла до твого кабінету за цим? Навряд чи вона очікувала почути від тебе виклад енциклопедичних істин.

Я не збираюся відсторонюватися від твого астрономічного, палеонтологічного чи природничого викладу. Викладай собі на здоров'я! Але ти тільки

те й робиш, що проповідуєш матеріалізм. Так ти ніколи не відповіси. Ти не маєш жодної теорії, як чи чому усе трапилося, а лише відображаєш світ таким, яким він простає перед нами.

Жодним словом не згадуєш найзагадковіше з-поміж усього — і, мабуть, найсуттєвіше —кожнісінький з нас є душею цього всесвіту. Ми є осяйними душами. Хіба не "душу" ми вбачали у наших "ляльках"?

Спробуй уявити собі дитину, ось вона підходить до своєї матері і запитує: "Хто я?" або "Що таке людина?" Мама бере ножа і чикрижить дитяче тільце, щоб відповідь була наочнішою...

Один з твоїх пасажів я перечитала кілька разів. Ти пишеш: "Цей неймовірно таємничий всесвіт за останніми підрахунками налічує приблизно 13,7 мільярдів років. Тоді стався Великий Вибух або ж, як ми його часто називаємо, "big bang" —"великий

бабах". Яким чином? Навіщо? Не питай мене. Та й інших не питай, цього ніхто не знає...".

Ми стали тоді на самісінькому розпеченому краю перед незвіданим, віддавшись екстатичному агностицизму перед "неймовірно таємничим". Може, саме та жарінь дала нам потугу прожити сімнадцять днів печерними людьми. Нам паморочилось в голові від зачудування світом, хотілося звідати геть усе. Принаймні відповідь на запитання, як воно бути первісною людиною, лежала в межах досяжності.

Відстань між нами нинішніми не мусить бути аж такою великою. Знаєш, у чому полягає різниця між нами? Те, що ти називаєш "великим баба-хом", я називаю "миттю творця", або, як сказано в третьому вірші Книги Мойсея: "/ сказав Бог: Хай буде світло! І настало світло".

Те, що ти приземлено називаєш "викидом енергії", є для мене "актом творення". Мушу признатися, підійти так близько — на о, ооо ооо ооо ооі секунди — до руки Творця, не відчувши навіть натяку на Його божественну присутність, майже незбагненне, як на мене, панібратство. Така людина не надто обтяжена почуттями.

Даю тобі ще один шанс. У що ти віриш? Маю на увазі речі, про які ми нічого не знаємо.

Ти стерла?

Що стерла?

Не забуваєш знищувати мої е-мейли, перш ніж відповісти на них?

Та ні...

Мені закрався сумнів, бо ти раптом напрочуд добре почала пам'ятати мою побудову фраз. Як

отой процитований "пасаж..... Ти навіть взяла

його в лапки. Наскільки я можу судити, відтворила його дослівно.

Який ти милий. Я завжди мала чудову нам'ять. Я маю не один такий "дар"...

Гаразд...

Юнас і Нільс Петер уже розпалюють вогонь під грилем. Я маю зготувати салат. Щойно тепер помітила, як хлопчисько переріс свого тата. Бачу, нині мені вже від них не відкараскатися. А як завтра? Матимеш час?

Цілу купу... Гарного вечора в колі родини!

А тобі приємної гостини у твого гострого на розум свекра.

III

Доброго ранку! Чи є хто вдома?

Ти відіслала листа півгодини тому, але мене не було. Зараз я в online, сиджу перед монітором.

Тут, на островах, просто розкішно. Надворі ані вітерцю, гарно і тепло. Я взяла з собою ноутбук, сиджу за столом у

маленькому садочку, де колись, доглядаючи квіти, бабуся мугикала собі під ніс рефрен: "Ото вже той Стейн".

Отак воно бути мешканкою західного узбережжя... Ми не нехтуємо жодним теплим літнім днем. На честь сонця і всього довкілля я вдягнула жовту літню сукню з оригінальними аплікаціями вишеньок, а на столі, поряд з ноутбуком, стоїть мисочка з морелями, які я купила внизу, біля причалу, у сільській крамничці Ейде Ландгандель.

А ти що поробляєш?

Здається, я розповідав тобі, що мешкаю на Нурберзі, неподалік від нашого з тобою колишнього помешкання. Я навіть пригадую, як ми кілька разів прогулювалися повз будинок, де зараз оселився я, у верхньому кінці Конґлевеєн. Але ти, напевно, забула всі назви вулиць по сусідству, якщо жодного разу за тридцять років не забрідала туди.

Я сиджу на заскленій веранді з південного боку будинку і дивлюся в сад. Тут майже як надворі, бо відчинені два величезні вікна, час від часу досередини залітають джмелі, але відразу й вилітають. Беріт хотіла заставити веранду квітами, однак я переконав її, що нам не бракує квітів у садку. Натомість мусив погодитися на зимовий сад на веранді, бо ж у холодну пору року через вікна не залітають ані джмелі, ані оси. Приклад типового подружнього компромісу. Мусить існувати якийсь мінімум компромісних рішень у спільному житті.

Беріт знову пішла на роботу після вакацій. Може, казав, що вона окуліст і працює у шпиталі Уллеволь Сюкегюс. Іне і Нурюнн, як завжди, десь гасають — такі ж пустотливі, як літо. Тож я сам удома.

Я чудово пам'ятаю Конґлевеєн і наші прогулянки. Ми йшли пішки до станції Берґ, а інколи доходили навіть до самого Бліндерна. Я бувала там, Стейне, не раз і не двічі. Навіть щоразу, приїжджаючи в Осло, влаштовувала коротенькі виправи до озера Крінґшьо. Не забувай, я прожила в тому районі п'ять років, дуже важливих для мене років; там був мій дім. Я й тепер інколи проходжу одне чи два кола навкруг озера Соґнванн. Сподіваюсь, то не "restricted агеа"?

Зовсім ні. Приємно чути, що ти бувала там після нашого розставання.

Але мені жодного разу не пощастило зустрітися там з тобою. Біля Сонґванна...

Ні... Ось бачиш сама...

Що бачу?

Я про випадковості. Не завжди трапляються чудові збіги.

Може, Велике Провидіння чекало нашого повернення на стару терасу...

Яка потішна... А ти, кружляючи навколо Сонґванна, йшла за годинниковою стрілкою чи проти неї?

Лише проти стрілки, Стейне. Я так завжди робила.

Я такий самий консервативний, як і ти. Це означає, що я не раз міг йти за тобою, на відстані лише якихось п'ятдесяти чи сотні метрів. Віднедавна я почав бігати, тож наступного разу, можливо, наздожену тебе.

Цієї миті мені значно важливіше уявити собі, як ти сидиш перед комп'ютером на заскленій веранді в Нурберзі. Я навіть бачу джмеля, який продзижчав повз тебе, ледь не зачепивши. Й на тому спасибі... Але мені потрібно трохи більше інформації, аби цілковито забути, що нас розділяють дві поромні переправи і боо кілометрів суходолу. Напиши ще щось про себе!

Що ж, на мені біла футболка поло і шорти кольору хакі, сиджу босоніж. На крихітному столику, власне, пульті, с місце лише для ноутбука формату А4, на підвіконні стоїть філіжанка подвійного еспресо і склянка мінеральної води. Я сиджу на барному стільчику, не знаю й звідки він узявся в нашому домі. Надворі вже майже 25 градусів тепла, у садку, обсадженому живоплотом з туї, я бачу деревце з недостиглими грушками і дві сливки з майже стиглими синьо-фіолетовими плодами, сорт називається, здається, Ґчрман. Навколо старого пісочного годинника палахкотить рясним букетом жовте вербозілля, воно квітне майже все літо; уздовж посиланої жорствою стежки буяють білим і багряним цвітом віхтики астільбій, ці квіти зацвітають пізно, однак прикрашають сад маленькими витонченими пілястрами до глибокої осені...

То що, можна вважати цей опис компенсацією за дві поромні переправи та 600 кілометрів, які розділяють нас?

Поки що годиться, бо тепер я бачу тебе. Але щорти? Ти ніколи їх раніше не одягав. Зазвичай носив вельветові штани, коричневі, іноді бежеві, бувало й червоні. Отже, і^ось змінилося таки.

А тепер починай зі мною розмову, Стейне. Я сиджу і чекаю.

Починати з тобою розмову?

Маєш ще один шанс розповісти, у що ти віриш, якої думки про речі, яких не можеш пояснити.

От власне... Мені видається, ти вже ставила в приблизно такому ж формулюванні своє запитання раніше, але я не можу докладно пригадати, як саме я відповів. Коли ви поїхали з Букбюена тієї середи, я довго тинявся садом, знову й знову дошукуючись причин, чому ми розлучилися. Тоді теж ішлося про питання віри. Після того, як ти нагадала мені про Брусничну Жінку, я спробував відтворити у пам'яті всі наші розмови, які передували розриву, — перш ніж між нами запала глибока прірва мовчанки, І кожен з нас замкнувся у собі.

Я майже боюся починати суперечку від початку. Маєш рацію, я просидів у спальні увесь останній ввчір І всю ніч, викурюючи сигарету за сигаретою, я був у розпачі. Ми вже давно не знаходили спільної мови. Навіть перебування разом в одній кімнаті гнітило нас. Коли я таки ліг на світанні, у пачці залишалася одна-єдина сигарета; це я добре пам'ятаю, бо піднявшись десь за годину, припалив її, сидячи на краю ліжка. Не докуривши, загасив цигарку і вийшов до вітальні, а там так само, сидячи на краю канапи, курила ти.

"Стейне", — тільки мовила ти. Щось таке було в твоєму погляді, і я кивнув.

Збагнув, що сьогодні ти покинеш мене. І ти зрозуміла, що я це зрозумів. Я не намагався тебе затримати.

І ось ти повертаєшся через тридцять років і запитуєш, у що я вірю. Мабуть, розчарую тебе, оскільки не знаю, чи маю якусь свою, особисту віру хоч у щось. Мені легше обґрунтувати те, у що я не вірю...

Ти якийсь замороченний... Гаразд, тоді скажи, у що ти не віриш?

О, це можна сказати одним словом. Не вірю у жодні прояви одкровень. Загалом, існує достатньо чудес, вартих подивування, а ще більше такого, чого ми не знаємо — неозорі простори віри та сумнівів.

Справді?

Ми ж уживаємо слово "віра" в різних контекстах. Можемо вірити, що Манчестер Юнайтед здобуде перемогу над Ліверпулем або що завтра буде гарна днина, і при цьому маємо на увазі, що одне Б більш ймовірним, аніж інше. Можливо, існує більша ймовірність, що Манчестер Юнайтед виграє недільний матч; можливо, деякі прикмети свідчать, що завтра не падатиме дощ. Але ж ми з тобою дискутуємо зараз не про це.

Існує інша категорія питань віри, які я залюбки оминув би в цьому турі дискусії, зокрема запитання, якого ти вже торкалася, про big bang, тобто, Великий Вибух. Стався він сам по собі чи був наслідком божественного акту творення? На це ніхто з нас не може дати вичерпної відповіді, отже, типове "питання віри". Я з великою повагою ставлюся до тієї точки зору, що big bang міг би бути одним із Божих чудес, хоча саме слово чи поняття "Бог" надто заряджене людськими уявленнями та фантазіями, щоб я міг його взяти собі до вжитку. До тієї ж категорії, на мою думку, належить ще одне запитання, яке тебе дуже хвилює: чи живе у нас "дух" або ж "душа", над якою не владна смерть. Сам я не вважаю за ймовірне, мовбито щось у мені переживе мене нинішнього, але не через переконання у несумісності такого твердження з ученням природничої науки, —щось-таки існує у пограниччі, на межі духовного й матеріального. Отож я не відкидаю віри в

буття після буття — і тебе не позбавляю тієї віри, — якщо це має наукове підґрунтя.

Це добре. Але?..

Але я не вірю в існування "надприродних" сил, які постійно втручаються в людське життя, "являються" нам. Треба було тоді більш зрозуміліше витлумачити свою позицію, бо ж так гостро я зреагував не на твоє несподіване увірування, ніби існує життя після смерті, а на твоє ствердження, ніби Бруснична Жінка — з'ява із засвітів. Як ти вже казала, ми обоє були свідками її появи. Я, хоч теж відразу пов'язав її з тим, що трапилося біля гірського озера, не повірив, що вона там померла, а тепер прийшла із "потойбіччя" побачитися з нами.

Розумію. Кажи далі, Стейне. Спершу я хочу спробувати збагнути тебе, а потім настане моя черга, я вже подбаю про те, аби й ти мене зрозумів. Але продовжуй, я ще потерплю...

Отже, так: я не вірю, щоб коли-небудь людям поставала з'ява чи в якийсь інший спосіб показувалися боги, ангели, духи, душі пращурів, відьми або ж примари. Причина дуже проста — цих створінь не існує.

Я з'їла п'ять вишень. Рахувати легко, бо після кожної ягідки викладаю на стіл кісточки.

Тут ходять чутки, що Ейде Ландгандель зачинять, хоча одна і та сама родина володіє цією крамничкою від 1883 року. Є, щоправда, сільські крамнички на Норі та Ітрьойґренді. І хоча сам острів налічує не більше двох сотень осілих мешканців, буде шкода втратити саме цю, на нашому тлисі. Можна, звісно, доїхати автом чи велосипедом ДО Нори і зробити закупи там, та якщо такий крихітний хуторець як Кольґров втратить

крамницю, почне зникати і сама громада, у кожному разі, взимку, коли немає відпочивальників.

Пам'ятаєш наші велосипедні виправи того літа? Знаю, пам'ятаєш. Щовечора ми їздили до Сьодре Гйоневоґ милуватися морем і заходом сонця, а дорогою додому купалися в кожнісінькій калабані.

Але розповідай далі, Стейне. Я не така змані-жена, як ти собі гадаєш. Отже, ти пишеш, що не віриш у жодні "надприродні" сили...

Це ти запитуєш... Ось тобі мій галілеєвий телескоп. Спробуй визнати, що абсолютно всі "надприродні" феномени є нічим іншим, як витвором людської фантазії, не підкріпленої жодними фактами, лише самими людьми. А вже в людських душах вони знаходять благодатний ґрунт. Як на мене, тут визначальними є три фактори: буйна людська уява, наш набутий роками потяг шукати прихованих мотивів там, де їх не існує, і, нарешті, вроджене пристрасне бажання продовжити життя у цілком новій іпостасі, тобто, йдеться про життя після смерті.

Цей коктейль людських рис виявився надзвичайно продуктивним. В усі часи без винятку — в Усіх суспільствах та культурах — людина від народження зростала серед уявлень про надприродних істот: духів природи і пращурів, богів, Монстрів, ангелів і демонів.

Мушу сказати, ти, з біса, самовпевнений...

Візьмемо насамперед нашу нестримну фантазію. Усі ж люди бачать сни, ніхто не спроможний повністю захиститися від галюцинацій, щось подібне цілком може трапитися і наяву.

Нам здасться, ніби ми бачимо і відчуваємо щось надзвичайне, хоча в реальному світі воно не існує. Хто не запитував себе, чи дійсно побачене або давній спомин були справдешніми, чи може, нам хтось про те розповідав, а може, думали колись про таке, уявляли, чи то наснилося.

Я сам спілкувався з людьми, які стверджували, ніби бачили "тролів". Наші голови постійно по вінця переповнені розмаїтими емоціями, то ж не дивно, що часом мозок закипає. Я хочу сказати, що в мозку можуть виникати незначні порушення, які ми називаємо обманом відчуттів або плодами уяви.

Зісковзання від абсолютно властивих людській природі оманливих відчуттів до утвердження їх як "істин віри" відбувається тоді, коли ми дозволяємо власним або чиїмсь виплодам фантазії набути статусу об'єктивно існуючих створінь, незалежно від нашої чи чужої свідомості, забуваючи про суб'єктивний фактор. Я маю на увазі все, починаючи від духів природи й шаленого розмаїття містичних постатей, яких ми зустрічаємо в релігіях давніх народів, до вищих, інтелектуалізованих уявлень, характерних для великих всесвітніх релігій. Візьмемо для прикладу уявлення про всемогутнього Бога, що з'явився людям на

Землі, тобто на нашій планеті, одній з-поміж багатьох планет нашої галактики.

Тут я хотів би додати ще один важлиаий нюанс. Кожна релігія, окрім усього, увібрала в себе певні етичні ідеали та ще скарби людського досвіду" що вже само по собі мас величезну цінність. Як уже мовилося, я не збираюсь кидати тінь на людську віру. Як на мене, межа проходить там, де я в розмові або ж на письмі зустрічаюся з висловлюааннням осіб, котрі стверджують, ніби розмовляли з самим всемогутнім Богом або

ж Бог з'явився перед ними з особливою вістю, до якої мають прислухатися геть усі. Мільйони людей на земній кулі вірять, що Бог промовляє до них і кожному зосібна двє настанови. Мільйони мільйонів свято переконані, що всемогутній Бог керує на землі геть усім, про що би не йшлося: цунамі, атомну війну чи укус комарв.

Чи про батарею ноутбука, яка ось-ось розрядиться отут, над морем. Я спробую якось вирішити цю проблему, але ти пиши, пиши. На цю мить заряду вже не вистачає, щоб далі вести з тобою дискусію, а до хати за такої погожої днини я не піду.

Просто писати і все?

Так, Стейне. Потім настане моя черга. Сподіваюсь, психологічно ти вже готовий до цього. Можливо, моїм завданням буде покопирсатися трохи у нашому спільному минулому. Не знаю, скільки ти пам'ятаєш з тих часів. А тепер пиши!

Не можу сказати, що мене тішить перспектива копирсання у нашому минулому. Тільки тому, що ми домовилися знищувати наші послання, я приймаю твої умови і пишу далі.

Ми вже кинули оком на релігійне вирішення проблеми. Однак людська натура не міняється, і ти знаєш, що я ніколи не вірив у страви, запропоновані парапсихологічним "меню", — у будь-які "паранормальні" чи "надприродні" феномени. При цьому я маю на увазі не салони вікторіан-ської епохи з усілякими спіритичними сеансами та іншими варіантами викликання духів. Саме ця форма подвоєння дійсності уже дещо вийшла з моди. Я кажу про нинішній прогресуючий психоз, забивання мізків фантазіями про телепатію та

ясновидіння, психокінез і привидів. Прадавні вірування в ангелів-хоронителів розцвіли останніми роками буйним цвітом. Та й вони зводяться до певної форми віри в явлення, тобто, в можливість контакту з трансцендентними та надприродними силами. Нещодавно маленьку сенсацію викликала інформація, що 38 відсотків норвегів вірять у можливість спілкування людей з ангелами.

До списку таких псевдофеноменів я додаю усі види ворожби, бо вони теж визнають існування наперед визначеної долі, про яку можна дізнатися за допомогою своєрідних технік, у тому числі за сприяння добре оплачених послуг ворожок. Мова тут ведеться про цілу індустрію, позмагатися з якою під силу хіба секс-індустрії. Схоже, порнографія та окультизм користуються майже однаковим попитом, хоча в одному випадку йдеться про щось радикально природне, а в іншому — про "надприродне".

Єдине, на що спроможна, на мою думку, так звана "парапсихологія", укладання, так би мовити, мапи неіснуючого ландшафту, тобто, уявного або ж вигаданого. З іншого боку, не варто стверджувати, ніби геть уся парапсихологічна література позбавлена будь-якого сенсу. Вона може, як систематизований опис розвитку народних вірувань та уявлень, стати цікавим чтивом поряд з історією релігії, фольклористикою та іншими культурологічними дисциплінами. Ми ж не вважаємо безглуздими народні казки і, звісно, тішимося, що Снорре зібрав безліч давніх нордичних та германських саг, уберігши їх тим самим від забуття.

Я ще не сказав усього, що лежить на серці, та хотілось би почути, тим часом, коментарі, тож —як студент на екзамені — посилаю цей фрагмент відповіді, перш ніж цілковито сяде батарея у твоєму комп'ютері.

* * *

Я не дочекався відповіді, мабуть, батарея таки сіла. Тож, очікуючи вісточки від тебе, продовжу свій скромний виклад.

Відкидаючи усі вимисли про надприродні чи надчуттєві феномени, я водночас скептично ставлюся до відповідних уявлень в усталених на нинішній час релігіях. На мою думку, йдеться про два боки однієї медалі: питається, чи варто аж так принципово проводити межу між релігією одкровення з одного боку — і категоричним або ж недогматичним несприйняттям "надприродних феноменів", з іншого. На противагу засиллю парапсихологічних анекдотів про надприродні діяння, відповідні вигадки у світових релігіях убралися в шати скам'янілих догм і живуть собі далі в рамках виплеканоїта зорганізованої віри у втручання божественних сил в життя на землі.

Зрештою, як можна провести межу між "вірою" та "забобонами"? Віра в одних вважається забобоном у інших — і навпаки. Вага богині правосуддя має дві чаші...

Я не бачу жодної різниці між малозрозумілим бурмотінням релігійних фанатів та братанням спіритистів з духами. Хіба фанат не такий самий "медіум"? Не бачу різниці між релігійними пророцтвами та вічно юним мистецтвом ворожіння. Хай би як ми називали феномени: "дивом" а чи психокінезом, чи "вознесінням", чи левітацією —для мене це завжди означає припинення дії усіх законів природи.

Сама ж віра у "надприродне", яке іноді може відкриватися нам, є тим спільним началом, яке об'єднує народні забобони, парапсихологію та великі світові релігії, на противагу натуралістичній або ж науковій картині світу. Ти вживаєш

термін "явлення", гаразд, це майже те саме, що й "одкровення".

Істотним підґрунтям парапсихологічних досліджень, про які ти мені розповідала, була саме спроба підвести науковий фундамент під віру у потойбічне життя, а прискорив цей процес розвиток дарвінізму та вільнодумства, які почали загрожувати існуванню традиційних релігій. Ти згадуєш подружжя Ріне, я трохи покопирсався в інформації, що стосується цієї пари. У їхній діяльності і в діяльності інших піонерів у царині експериментальної парапсихології метою було доведення безсмертності душі. Якби ж то їм вдалося надати неспростовні докази існування телепатії як реального феномену, було б легше захистити віру у безсмертність людської душі, іншими словами, "вільної" душі, яка тільки тимчасово гостює у нашому мозку, не є нерозривно зв'язана з ним. Однак такого незаперечного доказу досі не вдалося одержати.

Я знову відсилаю тобі листа. Але чи одержуєш ти пошту?

Yes, sir! У коморі з інструментом я знайшла старого подовжувана і змогла під'єднати ноутбук до електрики в будинку. З довгим червоним шнуром ноутбук став схожим на автономний електричний термінал острова. На цю мить він фізично прив'язаний до будинку та довколишнього світу, однак не невідривно.

Ми нещодавно придбали пакет, що надає можливість безпровідного доступу до інтернету, і тут, в садочку, є покриття. Без проводів, без жодного під'єднаний я можу сидіти надворі й спілкуватися з усім світом.

Спробуй уявити собі, що такий безпровідний інтернет зуміла створити не сама лише людина...

Думаєш про телепатію та ще, може, про контакт з душами померлих?

Я багато про що думаю. Та я схильна дати насамперед тобі нагоду виговоритися, щоб зуміти збагнути тебе. Спершу ти презентуватимеш мені свої погляди та трактування, а я час від часу втручатимуся, аби щось запитати чи з'ясувати. Потім — моя черга вилити свою душу.

Не маю нічого проти. Аби лиш не забути останню ланку розмови, бо я теж хочу спробувати зрозуміти тебе.

Крім того, я повинна детально переповісти, що саме ми пережили тоді удвох, бо неспроможна відмежувати своє тодішнє світосприйняття від нинішнього бачення віри. Гадаю, ти чимало забув, надто віхові моменти, а в мене, як я казала, пам'ять надзвичайно добра.

Чи не до цього, власне, ми простуємо? Ти справді цього хочеш? Чи ми цього хочемо... Ми ж бо тоді дали обітницю одне одному ніколи більше не повертатися до тих подій.

Побачимо. Усе в процесі...

Коли я знайшла подовжувача і потягнула його за собою в садок, Інґрід закотила очі. "Я гадала, ти на відпочинку!" — вигукнула вона. Отже, донька подумала, ніби я гибію над якимись "методиками" або готую дидактичний матеріал з французької мови на наступний навчальний рік. За тиждень знову почнеться школа, то навіщо братися до роботи вже? Цього року я, до речі, матиму ще декілька годин італійської.

Щойно повернулися з рибальства Нільс Петер і Юнас. Нільс Петер кинув майже стурбований погляд на мене і на подовжувач, потім підійшов, погладив мене по голові й почастувався морелями. Він демонстративно не дивився на монітор, при такому сліпучому сонці нелегко прочитати, що там написано. Думаю, він здогадався, що я веду з кимсь листування, підозрюю, здогадався навіть з ким. Я, зі свого боку, не посміла зізнатися, що і кому пишу, а він не наважився запитати.

Що нового в Нурберзі? Якщо на заскленій веранді найближчим часом нічого не відбуватиметься, боюсь, я втрачу тебе з овиду.

Я сиджу і пишу, чекаю на відповідь, читаю, що ти написала. Ти ж відразу з'являєшся, щойно я відішлю свого листа. Хоча, якщо бути чесним, я тільки-но підходив до шафки в кутку — налив собі келишок кальвадосу. Еспресо вже не збуджує...

Яка шафка, Стейне! Ліпше сідай до комп'ютера. Ти писав про парапсихологію та надприродні явища...

Так, на цьому ми зупинилися.

Відомий американський ілюзіоніст Джеймс Ренді пообіцяв премію першому, хто зуміє "за умови ретельного контролю продемонструвати будь-які віщунські, надприродні чи паранормаль-ні здібності". Ініціатива називалася One Million Dollar Paranormal Challenge і була втілена в життя ще далекого 1964 року, коли Ренді з власної кишені запропонував тисячу доларів тому, хто першим би зумів продемонструвати щось надприродне. Згодом до ініціативи приєдналися ще спонсори, тож невдовзі сума премії сягнула мільйона. Однак ще й досі ніхто не склав цього іспиту.

Звісно, ти можеш заперечити, що ясновидці та люди з надприродними здібностями не конче мають бути жадібними до грошей. Та навіть серед тисяч ласих на гроші шарлатанів, котрих рекламують на шпальтах бульварної преси та в дешевих телепрограмах, ніхто не зголосився взяти участь в конкурсі, щоб заграбати на дурня-ка премію Ренді. Чому ж так? Відповідь напрочуд проста: бо не існує на світі людей з надприродними здібностями!

Більшість тих, що все-таки зголосилися до участі в проекті Ренді One Million Dollar Paranormal Challenge, — а таких знайшлося чимало, — ніколи не були профі на ринку надприродного, а фахові фіглярі боялися конкурсу, мов чуми, бо він загрожував знищенням цілій індустрії (такого, ясна річ, ніколи б не сталось, бо люди хочуть, аби їх дурили!).

Одна з найзірковіших "ясновидиць" США, Сіль-вія Браун, кілька років тому брала участь у дуелі з Ренді в телепрограмі Larry King Live. Коли Ренді під час передачі зажадав від неї довести свої здібності під належним контролем, вона погодилася на тестування. Відтоді минуло багато років, однак Сільвія ніколи так і не зголосилася пройти тест. "Я не знаю, де того Ренді шукати", —пояснила вона одного разу. Гарно викрутилася... Володіти даром провидиці і не вміти відшукати номер телефона в телефонному каталозі!

Більшість тих, хто спробував своїх сил у проекті Ренді, були наївними людьми або ж особами з певними порушеннями психіки чи такі, яких легко обкрутити довкруги пальця. Тому Ренді доводилося впроваджувати щораз суворіші правила тестування, аби зменшити ризик заподіяння шкоди здоров'ю учасників. Якщо, скажімо, якийсь чоловік бажав продемонструвати, як він кинеться униз з висоти десятого поверху і при цьому, мовляв, не зазнає жодних фізичних ушкоджень, Ренді відмовляв йому у проходженні тесту.

Загалом же, цей проект був безсенсовним, бо якщо вже хтось і має дар провидіння чи пара-нормальні здібності, то існує купа інших способів збагатитися. Я вже казав про рулетку, але й інші типово салонні ігри дають безліч можливостей заробітку з допомогою надприродних здібностей. Однак мені ще ніколи не доводилося чути, аби когось Із гравців у покер вигнали за те, що він ясновидець. Боятися треба обману, а не цього.

Надприродні здібності й обман. Ми говоримо зараз про одвічну супряж, таку ж давню, як саме людство.

А мільйон доларів Джеймса Ренді так і залишається неторканим.

Досі останнім бастіоном "надприродного" залишаються "знакові" випадковості або ж "не-причинні збіги", тобто збіги, не зумовлені зовнішніми чинниками, свідками яких стала велика кількість людей. Те, що психіатр і психотерапевт Карл Густав Юнґ називав синхронізацією. Це явище ми вже прив'язали до нашого знакового побачення над фьордом. Ми не єдині, хто зазнав чогось подібного. Ось, скажімо, думаєш про людину, про яку не згадував десятки літ, завертаєш за ріг вулиці, а та людина — разі — І вигулькує перед тобою. Для багатьох такий збіг — незаперечний доказ існування паранормального виміру. Воно й недивно: за секунди, доки оговтуєшся від несподіванки, виникає відчуття безпорадності та запаморочення.

Ми вже торкалися цієї теми в попередніх листах. Те, що Юнґ називає "синхронізацією", є, на моє велике переконання, нічим Іншим, як чистісінька випадковість.

Ти невиправно самовпевнений. Та не все, що "є" чи "стається" можна, мабуть, перевірити науковими методами. Я б не здивувалася, якби з'ясувалось, що вся світова наука здатна доводити лише те, що лежить на поверхні.

Чому б тобі не змиритися з правом кожного вірити у що заманеться? Тобто жити самому і давати жити іншим...

Твоя правда, люди повинні мати на це право. Та якщо хтось пасталакає, ніби істина "відкрилася" їм завдяки вищим силам, це вже привід покрутити пальцем біля скроні. Сама знаєш, як багато зараз окремих індивідів і навіть великих груп людей стверджують, ніби на них покладена висока місія або ж вони покликані Господом, і байдуже задля чого. Деякі просто кажуть, ніби чують "голоси" і дозволяють покопирсатися у своїй психіці психіатрам.

"Дива" і "чудеса" — аби втримати позиції та привілеї у суспільстві, а також задля мотивації своїх антигуманних дій — утверджували упродовж історії окремі особи і цілі народності. Релігія може надихати людей на побожні, безкорисні та добродійні вчинки. Однак історія і щоденна преса демонструють, як можна зловжиаати релігійними віруваннями. Жорстокість в ім'я богів, патріархів та пращурів супроводжувала людство в усі часи.

Ісус зумів спинити юрбу, готову забити до смерті камінням перелюбницю. Така страта існує досі. Є у світі країни, де ґвалтівники гуляють на волі, а жінок, котрі зазнали насильства, камену-ють до смерті.

Нещодавно було страчено чоловіка з однієї арабської країни, бо він за допомогою чарів спробував розлучити подружжя. А іншій жінці з тієї ж країни відсікли голову, бо

начаклувала чоловікові імпотенцію. Робити чоловіка імпотентом, звісно, негарний вчинок... Та в цьому випадку дуже доцільно засудити віру в "чари" і "чаклунство" як у реальні феномени. Зло в світі справді існує, однак важливо, як на мене, наголосити, що все зло на землі є справою людських рук, а не демонів чи злих духів.

Звівши докупи все сказане, бачимо: людство й далі наскрізь просякнуте отрутою віри у "чаклунство", у можливість контакту з пращурами та покійниками, у купу інших так званих пара-нормальних явищ. У деяких країнах Африки, Азії та Латинської Америки віра у відьомські чари, чорну магію та заповіти пращурів, як поводитися нащадкам, настільки поширена, що визначає буття мільйонів. Проте забобони культивуються і в розвинених індустріальних країнах. Чималі верстви населення Європи та Америки визнають, що вірять у примар, одержимість злим духом, у можливість спілкування з мертвими, а, окрім того, у більш "цивілізовані" форми надприродних явищ: телепатію, ясновидіння та прекоґна-цію, тобто передбачення.

Я писав про можливість "злоаживання" релігійними віруваннями. Мотивація тортур та насилля теж може бути закладена в релігійних парадигмах. А запопадлива ненависть до певної категорії ворогів, розкольництва, до цілих націй? Тут теж не обійшлося без божественних авторитетів. Для фундаменталістів — а їх не бракує ніде в світі — усе записане в прадавніх святих книгах, є вбсолютом. Тому-то й необхідний постійний критичний підхід до релігії. У більшості країн світу релігія вже не несе в собі прямої загрози людському життю, проте й надалі існує чимало винятків, тож без критики не обійтись.

Ти ще там, Сульрун?

Так, Стейне. Мушу спершу оговтатися, перш ніж відповім. Зачекай трішки...

Чекаю.

З останнім погоджуюся. Твій випад проти догматизму та фундаменталізму приймаю цілком. Я, хоч і зазнаю чимало радості і зачарування, читаючи Новий Заповіт, все ж не вважаю, що Біблію до найменшої коми надиктував сам Господь Бог. Суть для мене — віра у воскреслого Ісуса Христа.

Нільс Петер знову виліз на драбину і втретє пофарбував підвіконня! Зараз обриває малину. Він ніби пильнує мене, тиняючись садом, лише тому, що я сиджу тут і щось пишу. Одного разу навіть запитав, кому це я пишу. Я сказала правду: "Саме відсилаю е-мейла Стейнові".

Ще щось залишилось на серці невисловлене? Чи може, вже вдосталь покритикував релігію? Як на мене, ти доволі набалакався. Може, досить?

Ще один, останній момент...

Уперед, Стейне! Тут принаймні немає цензури.

Великою мірою віра в одкровення базується на уявленнях, буцімто земне життя є лише транзитною гаванню на шляху до кінцевої станції на небесах. Тобто колізії земного життя менш важливі, ніж могли би бути, якби не існувало величнішого, істинного потойбічного буття.

Як учений, дослідник клімату, я ніколи не стомлююся нагадувати, що ми, вочевидь, не маємо за що більше чіплятися окрім цієї нашої земної кулі. Та багато хто вважає турботу про

цю планету та нашу фізичну присутність на ній не надто важливою на тривалу перспективу, бо віра у Божий суд та спасіння для побожних людей значно ближча і зрозуміліша. У такий спосіб наше земне життя легко можна потрактовувати як проміжну станцію, а чимало віруючих пасивно очікуватимуть колапсу біосфери, вважаючи його знаменням кінця світу та другого пришестя Ісуса Христа. Про це ж бо мовиться у Святому Письмі!

Згідно з результатами опитування CNN, аж 59 відсотків американців вірять у пророцтва Іоанна Богослова і в те, що Судний день настане услід за фантастичним апокаліпсисом. Та й це ще не все. Знайдеться достатньо проповідників і священиків, ладних заохочувати міжнародні конфлікти, аби в такий спосіб пришвидшити Пришестя Христа. Вплив християн Судного Дня розповсюджується, вочевидь, навіть на Білий Дім, бо вони, мов кроти, масово з'являються на поверхні, ледь замаячать на горизонті президентські вибори.

Ти знаєш, мене не залякати Судним Днем, і тебе, без сумніву, — теж. Але німію від страху, коли йдеться про ті пророцтва, котрі збуваються з нашою допомогою. Бо, мабуть, ніколи більше не буде ані нового неба, ні нової землі, і ніколи, мабуть, не настане Судний День, несучи спасіння вірним. Можливо, ця планета — єдине, що ми маємо, наша єдина домівка і єдиний притулок. Тож немає нічого важливішого понад відповідальність, покладену на нас за Землю і за розмаїття життя на ній.

Твоя правда, Стейне. Ми повинні берегти свою планету. Але гадаю, ти не мав би перекладати на віруючих вину за нищення навколишнього природного середовища. Припускаю, багато з нас, хто живе з вірою в серці, з більшою повагою ставиться до природи, ніж ті, котрі зовсім ні в що не вірять. Хіба не бачиш — безглузді перевитрати природних ресурсів на

великих обширах землі є проявом примітивного матеріалізму! Прямо протилежним духовній орієнтації, не побоюся цього сказати... Геть усе в нинішньому світі обертається навколо пошуку способів, як зменшити викид в атмосферу шкідливих газів, та чомусь ніхто не враховує наявні у нас можливості зменшити використання ресурсів. Я маю на увазі міцнющий історичний коктейль безумств та бездумств, споживацтва та марнотратства. Ми живемо в епоху, яку наші нащадки, можливо, охрестять епохою фашизму споживацтва, і я переконана, що сучасну ідеологію марнотратного споживання колись назвуть ерзацом релігії.

Можливо, ти й маєш рацію, я радо поступлюся перед твоїми доказами. Я й справді не маю жодних підстав стверджувати, ніби ті, хто вірить у життя після смерті, менше стурбовані долею планети, ніж їхні опоненти. Та я б застерігав від ілюзії, ніби "небо та земля загинуть", зате потім на тих, хто живе з вірою, чекає новий світ і спасіння.

А тут, на острові, таки гряде зміна декорацій. Здається, мої близькі вже ситі по вуха моєю самоізоляцією від товариства. Мушу визнати, ця ізоляція видається доволі демонстративною. Мабуть, надто викличним виглядає довгий шнур подовжувача, протягнений з будинку в сад. Сьогодні наш останній день на острові, а ми понад шість годин просиділи з тобою удвох. Я хіба що кілька разів вставала з-за столу, аби полити з великої лійки квітник. Та, щойно зачувши тенькіт ноутбука, відставляла лійку і прожогом кидалася до свого імпровізованого терміналу. Нільс Петер ігнорує мене, проходячи десь неподалік. Лише зиркає спідлоба.

Я вже згорнула подовжувач і віднесла до комори. Батарея зарядилася, а миска з морелями спорожніла.

Доведеться самореабілітовуватись. Я оголосила, що повністю беру на себе приготування рибної вечері. Хлопці ще зранку зловили три великі тріски, я ледь глянула на них, тобто, па рибини... Сподіваюся, лише я з-поміж нас усіх знаю про існування пляшки червоного бургундського вина. Нині вона стане моїм козирем чи радше відкупом. Пляшку я ще раніше заховала у шухляді комоду між білизною, розраховуючи на ймовірну прощальну вечерю з тріскою.

Останнього дня хлопці традиційно рибалять, а я, навіть маючи наймодніший портативний холодильник, не люблю везти рибу до міста. Не до лиця берґенцям волочитися через увесь Вестланн зі свіжою рибою у холодильнику. Вони радше підуть на торговицю і куплять собі живу тріску.

Я ось про що подумала. Чи не міг би ти просто на сьогодні заокруглити все сказане кількома словами про відкриття нової кліматичної експозиції?

Я сиджу над мискою з рибою, ще пошкрябаю картоплю, вирощену в цих краях, приготую салат і накрию на стіл. А тоді почитаю знову. Ось лишень сама нічого більше не наклацаю нині.

OK?

Отож ти поїхала, а я довго ходив туди й сюди широким зеленим моріжком понад самим фьордом, потім подався до свого номера і прийняв душ, перш ніж зійти вниз, до камінної зали. Там я привітався з деякими іншими гостями, згодом усі рушили в Кафе Міккель на міні-семінар з проблем, клімату, полярних досліджень і танення льодовиків. По завершенні семінару, після келиха білого вина та церемонного вступу про історію готелю, селища й льодовикового туризму, усі зібралися

за столом вечеряти. Мені відвели місце за "головним столом", і це потішило моє самолюбство.

Після вечері я спробував замовити кальвадос. Я невідступно думав про тебе чи радше про нас і про нашу ввтомобільну мандрівку до Нормандії. Але нині у барі не було кальвадосу. На мить здалося, ніби кальвадос мені наснився, в насправді вони ніколи не мали в своєму асортименті яблучної наливки. Чи так було? Якщо кальвадос облудний спогад, то як я можу покладатися на свою пам'ять про ті часи? Молода офіціантка була дуже привітною, мабуть, чула краєм вуха, що наступного дня я маю виголошувати промову за ланчем, і запропонувала натомість келишок їхнього фірмового коньяку. Я рішуче відмовився, попросив принести гальбу пива та чарку горілки і записати на мій рахунок.

У камінній залі панував такий гармидер, що я рано пішов до себе в номер і рано ліг спати. Заснув, ледь торкнувшись подушки. Я не лише випив пиво й горілку. Я знову марив, наче зустрів тебе. Наче побував з тобою на Ф'єльстоллені. І в березовому гаю.

На світанні мене розбудив крик чайок. Я зійшов униз на снідання, тільки-но відчинили двері до ресторанної зали. Того ранку я теж замовив філіжанку кави і вийшов з нею на терасу. Але тебе вже там не було. Я самотньо сидів у променях ранкового сонця, наслухаючи шепіт вітру в листі червоного бука. Чайки шугали в повітрі і ячали над кооперативною крамницею Самвірке-лягет і над старим пароплавним причалом. Далеко у фьорді хтось у зеленому одязі рибалив з веслового човна.

Щось у мені протестувало проти цього надто ідилічного ранкового антуражу.

Кілька годин по тому нас завезли до Льодовикового музею. Там показали, як високо може піднятися вода у фьорді за кілька десятків років, якщо ми не подолаємо прогресування кліматичних змін. Я мимоволі запитував себе, чи вони врахували, що з льодовика постійно вимиваються осадкові породи, розширюючи тим самим смугу суходолу в дельті фьорду. Там, де тисячу років тому була гавань вікінгів, нині садять картоплю!

На самій виставці нас поділили на менші групи, і ми відразу потрапили до кімнати, де під гуркіт та грюкіт стали свідками створення землі 4,6 мільярда років тому. У наступній залі ми довідалися, яким було життя приблизно 40 мільйонів років тому, далі — як остання льодовикова епоха змінила поверхню нашої планети. Згодом у маленькій кімнатці нам продемонстрували механізм дії парникового ефекту і показали, якою безживною була би земля, якби взагалі не існувало жодного парникового ефекту. Водночас прозвучали зауваги про руйнівну силу спричиненого людьми парникового ефекту, і його вплив на споконвічний вуглецевий баланс. А насамкінець ми побачили, який вигляд матиме земля у 2040 та 2100 роках, якщо не вжити рішучих заходів для зменшення викидів шкідливих газів у атмосферу. Не надто радісна картина. Та потім, на щастя, показали оптимістичнішу картинку — якою могла би стати земля у 2040 та 2100 роках, якби нам таки вдалося згуртувати світову громадськість і вжити радикальних заходів щодо шкідливих викидів газів, нищення лісових масивів та тропічних лісів. Ще не втрачено можливості поставити цю планету знову на ноги. В останній залі висіли розкішні кольорові світлини з різних куточків земної кулі, зокрема зафіксоване в кадрі біологічне розмаїття нашої планети. Коментував експозицію Давид Аттенборо. Розповідаючи про зафіксовані на світлинах унікальні види рослин та тварин, він на завершення сказав:.....but

we still have time to act to make changes that will secure the life of this planet. This is the only home we have..."* Після урочистої церемонії відкриття виставки нас запакували в автобуси і відвезли до льодовика Сюппгеллєбреен, де для учасників влаштували прийняття на свіжому повітрі з шипучим вином, полуницями та закусками. Доки ми оглядали виставку в Льодовиковому музеї, ресторанна обслуга усе підготувала. Мила господиня готелю, яка, вочевидь, за останню добу не мала коли й угору глянути, помітила мене. Певно, вона давно здогадалася, що я тут з приводу відкриття нової кліматичної експозиції і за дві години промовлятиму за ланчем.

Жінка підійшла до мене, тепло, щиро усміхнулася і запитала, ясна річ, про тебе.

— Де ваша дружина?

Розчарувати її було понад мої сили, я не зміг, Сульрун, тож сказав, що тобі квапно треба було повертатися додому, до Берґена, через родинні обставини.

— Щось з дітьми? — запитала вона.

— Ні, зі старою тіткою, — збрехав я.

Секунду чи дві вона вагалася, мабуть, зважуючи, чи не буде її наступне запитання надто панібратським.

— Але ж ви маєте дітей?

Що я мав казати? Я вже раз збрехав, не змигнувши й оком, тож не міг зізнатися, що ми зустрілися тут випадково, не бачившись тридцять з гаком років. Я спробував відповісти, не вдаючись до подробиць.

*... та ми ще маємо час, аби вжити заходів, які збережуть життя на цій планеті. Бо це наш єдиний дім... — пер. з англ.

— Двоє, — кивнув я. То було недалеко від правди, бо ж ти маєш двійко і я — двійко.

Однак господиня не відступала, їй цікаво було більше довідатися про наших діточок. Не знаю чому, але від цієї миті я мешкав у Берґені, ні словом не обмовився про своїх двох доньок, коротко, як міг, розповів про дев'ятнадцятирічну Інґрід та шістнадцятирічного Юнаса, дарма, що довідався про них лише кілька годин тому. Доводилося притримуватись однієї брехні, а відомо, що брехун, аби не зрадити себе, повинен мати чудову пам'ять. Одне слово, я вдавав з себе твого чоловіка.

Мабуть, вона швидко полічила подумки, бо запитала:

— Справді? То ви так пізно зважилися на дітей?

Я подумав: "О, то ти сподівалася на підтвердження своїх припущень, ніби ми зачали дитя ще тоді, зеленими дітваками, в готелі Мюндаль?"

Я не відповів, натомість показав рукою на льодовик і сказав:

-Тоді він був набагато більшим...

Жінка кивнула головою, засміялася. Я не зрозумів причини її сміху.

— Так приємно було побачити вас знову, — мовила вона.

Думки шугали в моїй голові. Може, вони й стосувалися усього нашого життя, яке ми прожили не разом, однак думав я не лише про це, а й про поромний причал в Ревснесі, поліцейські автомобілі в Лейканґері та березовий гай на схилі Мюндальсдален.

Я знову кивнув убік льодовика.

, Мене більше турбують льодовики в Гімала-яХ) _ мовив я. — Вони теж меншають. Там кілька тисяч льодовиків забезпечують водою кілька сотень мільйонів людей.

Я дозволив долити собі у келих вина, потинявся серед гостей, щоб уникнути подальших розпитувань, І пішов прогулятися униз за течією блакитно-зеленої річки. Я йшов і згадував про книжку, яку ти взяла до кімнати того вечора, а потім нишком прихопила з собою додому, в Осло. Після зустрічі з Брусничною Жінкою між нами проліг меч. Якби ти тоді не натрапила випадково на ту книжку, може, ми б і досі були разом. Чи як ти гадаєш?

З Брусничною Жінкою ми би вже якось зуміли собі порадити. Але минуло кілька днів, і ти побачила уїїз'яві якесь вище знамення.

Твій лист збурив цілий вихор думок, Стейне, але я мушу закінчувати. Вимикаю комп'ютер. Відповім тобі днями вже з Берґена.

IV

Я сиджу за своїм письмовим столом перед вікном на Скансені і дивлюся на панораму Бергена. Надворі чудова днина

і вже пахне осінню. Уперше цього року я помітила поодинокі жовті листочки, дні стали коротшими.

Це моя колишня дівоча кімнатка. Коли Інґрід виповнилося три рочки, кімната перейшла до неї. Кілька місяців тому донька з подругами замешкала на Мьоленпріс, а я знову повернулася до свого покою і відразу затіяла там ремонт, зняла старого килима на всю стіну, поциклювала підлогу, помалювала стіни в кремово-жовтий колір, одне слово, знову влаштувала затишне кубельце. Я називаю кімнату бібліотекою, але Нільс Петер сприймає її цілком за мою приватну територію. Шляхетний...

Моя донька така хороша. Коли Інґрід зі своїм коханим виносила останні речі — там усе ще залишалися пачки з одягом та кілька вішаків, — вона раптом міцно обняла мене й подякувала за ви-найм кімнатки, у якій мешкала від трьох років! Виявляється, дівчинка завжди пам'ятала, що колись то був мій дівочий покій, і в дитинстві, і в дорослому віці.

Лише п'ять років я жила поза цим помешканням.

Сівши того пообіддя в експрес, я плакала. Як гадаєш, що я робила у Гьойґастьоль? Перед Фінсе до мене підсів кондуктор. Я мовчала, він також не сказав ані слова, просто втішав мене. У Мюрдалі він вийшов на перон помахати зеленим прапорцем і знову повернувся до мене. Я все ще плакала. Чоловік приніс мені чаю, та не в паперовому горнятку, як то розносять вагонами з возика, а в справжній філіжанці. Я спромоглася підвести голову й усміхнутися. Я спромоглася навіть подякувати. Однак не знайшла у собі сили розповісти йому про кам'яний вік.

Я хотіла додому. Хотіла до мами з татом. Це єдине, що я знала напевне. Я не телефонувала, не попередила про свій

приїзд. Поза поріг мого дому думки не сягали. Батькам не залишалося нічого іншого, як прийняти мене в тому стані, у якому я загрузла по вуха.

Я знову оселилася у своєму покої. Коли кілька років потому зустріла Нільса Петера, мама з татом взялися за відбудову старого бабусиного будиночка в шхерах, на острові Крайня С юла. У тата почалося, як він сам казав, "сходження униз", зрештою, він продав увесь свій бізнес. І став заможним чоловіком. Інколи посміювався: "У Бергені гарно, Сульрун, але не думаю, що помирати в місті корисно для здоров'я!"

Вони прожили в Кольґров понад двадцять років, тож тато мав рацію. Він несподівано відійшов три роки тому. Кажуть, сидів у "вухатому" фотелі з келихом коньяку в руках — старовинне родинне скло; келих упав на підлогу й розбився через секунду після його смерті. Мама, як я вже, мабуть, розповідала, померла взимку. Я сиділа поряд, тримаючи її за руку. Нікого, окрім мене, у неї не було.

Коли я приїхала вчитися до Осло, мені виповнилося стільки ж, скільки зараз Інґрід. Дивно думати про це. Якими юними ми були!

Від тієї миті, як я прибула на вокзал у Осло, і до нашої зустрічі минуло заледве два тижні. Ми познайомилися після лекції з філософії в університетському корпусі Шато Ньоф, ти хотів прикурити сигарету. Можливо, то був лише привід, але від тієї миті ми не розлучалися ні вдень, ні вночі. Вже у жовтні перебралися до крихітного помешкання на Крінґшьо. Бувало, ми помічали заздрісні погляди наших товаришів, котрі мешкали в гуртожитку на Бліндерні. Ми ж були лише удвох. І такі щасливі!

Звісно, я плакала в поїзді. Плакала аж до самого Бергена. Я нічого не розуміла. Я знала, що ми притримуємося абсолютно різних поглядів, але не могла збагнути, чому з цим не можна жити. Ми ж бо не перша пара, яка сприймає світ з різних кутів зору! Чи, може, ти вважаєш, що віруюча і атеїст не здатні ужитися під одним дахом як чоловік і жінка?

Як же ти ненавидів оті книжки, Стейне. Надто одну. Як зневажливо ставився до неї і як зневажав

мене за те, що я її читаю. А може, ти просто ревнував? Ти звик, що упродовж п'яти років був для мене усім на світі. Я не думала ні про що інше, окрім тебе і нас. Після зустрічі з Брусничною Жінкою і після прочитання отієї книжки, яку поцупила з готелю, я щораз більше проймалася вірою у потойбічне життя. Невже не можна було просто дозволити мені на це?

Хто ти, власне кажучи? Хто ти нині? Спершу я один раз запитала тебе, у що ти віриш, і ти надав мені довжелезний природознавчий звіт, який ні на йоту не відступає від світоглядної політики того факультету, де працюєш. Отож дисидентом ти не є. Терапсиди і австралопітеки і так далі, і тому подібне — це ж треба! Потім я запитала вдруге, у що ти віриш. Якою ж була відповідь? Ти уклав список усього того, у що не віриш. Та я не здамся, Стейне, я вперта, щоб ти знав! Я відведу тебе назад, до того пункту, звідки ми вийшли удвох. Перш ніж розповідати про свою віру, я хочу, щоб ти знову зазнав отого дивовижного зачарування життям, у якому ми купалися тоді, і якого ніхто з нас не зумів утримати, давши хоч би іскорку надії. Я запитаю: Що таке світ, Стейне? Що таке людина? Чим є ота зоряна фантасмагорія, у якій ми витаємо,

наче крихітні перлинки свідомості? Психіки, розуму, душі? Чи бачиш бодай проблиск надії для таких душ, як наші?

І знову привіт!

Сумно було читати про твою подорож додому після нашого розставання.

До того ж, мене гостро діткнуло твоє останнє зауваження. Мабуть, досі я таки надто "сиромуд-ро" аідповідаа на таої аажлиаі запитання. Сама бачиш, з роками я трохи здиаачіа у професійному сенсі, дослідження та наукоаі дошукуаання істини наклали саоє тааро. Там аажать тільки факти! Можна, заісно, аисуаати теорії, гіпотези, проте й аони поаинні ґрунтуаатися на тому, що ми — на нашу думку — знаємо.

. Можлиао, саме поняття "аіра" заело мене на маніаці. Такого слоаа немає у моєму лексиконі. Мені легше гоаорити про інтуїцію. Інтуїції у мене більше, ніж аіри, надто коли йдеться про питання саідомості.

То напиши про це, Стейне. Як на мене, "інтуїція" теж непогане слово. Розкажи, наприклад, що тобі наснилося напередодні нашої несподіваної зустрічі. Хіба не ти казав, що то був якийсь космічньй сон?

Так, я ще жиау ним. Я ніби наспрааді зазнаа того, що аідбуаалося уаі сні. Я спрааді сидіа у космічному кораблі...

То чи можна врешті почути розповідь?

Не лише сон, уаесь день, що передуааа нашій зустрічі, закарбуааася у пам'яті. І хоч нічого надзвичайного я того дня не робиа — сидіа у поїзді, потім — в аатобусі, за аікном

проминали краєаи-ди, — я не а змозі аідмежуаати аід сну той день, який його породив. Прошу дозволу почати свою розповідь саме з дня...

Починай звідки хочеш, тільки ж про сон не забудь! Часу маєш удосталь, бо я зумію повернутися до нашого спілкування не раніше завтрашнього вечора, на це є свої причини. Одна з них: я не можу собі дозволити увесь день просидіти за комп'ютером, доки він удома. Ні, Нільс Петер нічого не каже, але мені нестерпна думка, що він змушений слухати, як я вистукую на клавіатурі тобі листи. Я й сама не люблю, коли хтось товче по клавішах над вухом. Це майже так само, як мимоволі підслуховувати чужі телефонні розмови, скажімо, в автобусі, таксі чи на стежках Нурмарку, де голці ніде впасти. Неприємне відчуття... Завтра маю учительську нараду. Я навіть тішуся. Кортить уже братися до роботи.

Чудово, мене це влаштовує, бо на відповідь потребую трохи часу. Не можу напевно сказати, коли знову з'явлюся в мережі.

Часом не переймайся, скільки треба, стільки й думай. Я нікуди не втікаю, Стейне.

Ось чую, як він кахикає. Усе, закінчую!

Мабуть, запропоную випити по келиху червоного вина. Nightcap*, скажу. Це наш домашній жаргон.

Уперше цього року він розпалив у грубці. Так приємно... * англ. "келишок на ніч".

V

Вівторок, 17 липня 2007 року. На світанні мене розбудила відлуння громовиці. Було похмуро, свинцеві хмари нависали над Осло. До Гуля я мав доїхати потягом, далі — автобусом до Лердалю і Ф'єрланна — майже десять годин у дорозі. Я ніколи не любив сам подорожувати автомобілем, ліпше громадським транспортом — нічого тебе не обходить, можна почитати або ж просто відпочити.

Того ранку Беріт підкинула мене до станції Люсакер. Вона, так чи інакше, мала відвезти батькові якісь засоби для миття, а я кілька хвилин постояв на пероні, доки о 08.21 надійшов Берґенський потяг. Тут теж вряди-годи гриміло —надиво похмурий літній ранок. Дощ не падав, однак від важких сизих хмар було темно, майже поночі. І хоча о цій порі року дні ще довгі, я бачив блискавку, щоразу, як вона роздирала небо. До перону підійшов потяг, я знайшов своє місце (як завжди, потурбувався про місце біля вікна), тридцяте, 5 вагон.

Невдовзі ми прибули до Драммена, далі потяг повертав на північ уздовж водосховища Драмменсвассдраґет у напрямку Вікерсюнна та Гьонефосса. Хмари й далі низько нависали над землею, навіть верхівки дерев губилися в імлі, але видимість унизу була доброю. Вода у річці драмменсельва піднялася, навіть уздовж Тюрі-фьорду сягала стовбурів дерев, затопила кілька причалів. Цього року таке траплялося вже не раз, селяни нарікали на жахливе літо, ріки всюди виходили з берегів, затопили навіть поля поблизу драмменського водосховища, знищивши значну частину врожаю.

Не знаю, чи було то якось пов'язано з погодою, але, щойно сівши у потяг, я поринув у глибоку задуму. Я почувався більш бадьористішим, ніж звичайно, збудженим, як ще ніколи в житті, якось надміру гостро сприймав свою присутність у жовтому купе вагона, який мчав крізь огорнені густим туманом терени. І сам себе запитував: Що таке свідомість? Що таке

пам'ять і спогади? Що означає "пам'ятати" чи "забути"? Сидіти отак і думати, думати: що ж воно таке — оте "думання"? І насамперед: чи є свідомість випадковою у космосі? Невже тільки завдяки неймовірній випадковості наш всесвіт цієї миті усвідомлює сам себе і процес свого розвитку? А, може, це властиво природі всесвіту?

Я не вперше сушив собі голову над цим фундаментальним, однак неймовірно ясним у своїй суті запитанням. У різних ситуаціях я запитував про це і біологів, і астрофізиків, і щоразу першою реакцією була розгубленість чи своєрідна нехіть подивитися на проблему з такого ракурсу. Декому навіть ставало незручно за мене. Ставити такі запитання — у принципі, — не кажучи вже про те, що запитує вчений муж, багато хто вважав неприйнятною наївністю. Та коли я не відступався, підкреслюючи, що хочу почути лише інтуїтивну реакцію, відповідь, як правило, бувала ствердною. Так, феномен свідомості — не що інше, як космічна випадковість.

У природі всесвіту не закладено жодного наміру, цілеспрямованості чи есенції, це, зазвичай, очевидна передумова, аксіома. Поява життя на землі, біосфери, у якій розвинулося те, що ти назвала "перлинками свідомості", не що інше, як сліпа випадковість. Або ж, як висловився французький біолог, лауреат Нобелівської премії Жак Моно: Всесвіт не виношував у своєму лоні життя, ні біосфери, ані людини. Нам просто випала виграшна карта, так само випадково, як на гральному столі в Монте Карло.

Моно відкидає категорію життя як істотний, можна сказати, есенціальний космічний феномен такими словами: Я хочу підкреслити, що біосфера не містить у собі передбачуваного класу об'єктів чи феноменів, вона є особливою з'явою, яка, звісно, поєднується з первинними

принципами, однак не визначається цими принципами. Отже, вона непередбачувана.

Дуже корисне уточнення. Можна вважати, само собою, що твердження Моно вірне, хоча на перший погляд важко визначити інстанцію, яка могла б його підтвердити. "Непередбачуваний" у цьому

юб

контексті мало би означати, що говоримо ми про феномени особливі, а отже, маргінальні, то й шукати їх слід на маргінесі фізичних законів.

Та серед прихильників цієї теорії мене ти не знайдеш. Увесь час, доки ми жили удвох, я інтуїтивно відчував, що в природі нашого всесвіту закладена саме передумова виникнення життя та свідомості, йому це властиво. То не виключено, що в мені, хай не як у громадянинові світу, а принаймні у вченому математично-природничого факультету, таки живе дисидент. Більшість відомих мені астрономів, фізиків та біологів наполягають, власне кажучи, на протилежному: ні життя, ані свідомість як "суттєвий" або ж "необхідний" продукт не можуть походити від мертвої природи. Сама парадигма розуміння у сучасній природничій науці передбачає, що атоми та інші елементарні частинки, чи навіть зорі, галактики, темна матерія і чорні діри, є більш сутнісним проявом того, чим, власне, є всесвіт, окрім життя та свідомості, які, згідно з редукціо-налістською наукою ('редукціоналізм — теорія або метод, які пояснюють складні явища у спрощеній формі) репрезентують не що інше, як цілком довільні, випадкові, а отже, "несуттєві" сторони природи. Поява зір і планет — об'єктивний, неминучий наслідок Великого Вибуху. Поява життя та свідомості —

надзвичайне везіння, дивовижна випадковість, космічна аномалія.

Ось про таке я думав, сидячи в потязі, який уже під'їжджав до станції Гьонефосс. На невеличкому моніторі над дверима купе висвітився напис: Гьонефосс 96 м над рівнем моря. Двоє пасажирів прожогом вискакують на перон покурити.

Дощу немає, але над землею нависають набубнявілі хмаровища, готові щомиті прорватися зливою. Лунає свисток, потяг котиться далі повз жовті й зелені лани по один бік колії та повз лісисті пагорби — по інший. Темне клоччя хмар пливе понад верхівками смерек.

Я намагаюся згадати, як усе почалося. Я намагаюся згадати історію всесвіту.

Протони та нейтрони утворилися з фундаментальних частинок, кварків, за декілька секунд після big bang, а трохи згодом виникли ядра водню та гелію. Цілі атоми з електронною оболонкою постали аж через сотні тисяч років, вони усе ще майже не містили водню і гелію. Важчі атоми найімовірніше "сплавилися" або ж "зварилися" докупи у першому поколінні зірок, а потім послужили угноєнням всесвіту. Так-так, угноєнням... Звісно, я тенденційний у доборі слів. Саме з появою важких атомів ми почали наближатися до зародження життя та нашого земного саду, бо ж ми складаємося з цих атомів, і наша планета —теж.

Кажучи про "нашу" атомну масу чи про здатність атомів зв'язуватися поміж собою, ми маємо на увазі не якесь провінційне, місцеве явище. Атоми, з яких ми складаємося, є скрізь у всесвіті. Це дозволяє стверджувати, що атомна будова сутність природи всесвіту. Фізика елементарних частинок, яка

дала нам можливість витворити картину перших хвилин існування всесвіту, не в змозі, однак, достеменно пояснити, чому атоми неодмінно повинні входити до складу хімічних сполук, які ми називаємо молекулами.

Набагато складнішими і в космічному контексті набагато рідкіснішими є так звані макромолекули, з яких і складається життя. Базовими для будь-яких форм життя на нашій планеті є такі макромолекули як протеїни, саморепродуктивні нуклеїнові та рибонуклеїнові кислоти і ДНК, які керують вибудовуванням протеїнів та відповідають за спадкові ознаки усіх існуючих організмів. Головним фактором життя на Землі є вуглецеві сполуки, вирішальну роль також відіграє енергія (сонячне світло) та наявність проточної води.

Давно вже не є загадкою, як понад чотири мільярди років тому змогли з'явитися на Землі макромолекули життя. Усе ще залишаються незначні таємниці, однак І теоретична, і експериментальна біохімія показали нам, яким чином можуть утворюватися цеглинки життя у позбавленій кисню атмосфері, як це було на етапі раннього дитинства нашої планети. Лише після появи рослинного фотосинтезу утворилася збагачена киснем атмосфера І виник озоновий шар, який захищає життя на Землі від космічного випромінювання.

Отже, природнича наука вважає себе спроможною пояснити, як виникло життя на Землі, наприклад, з первинного "варива" макромолекул, і

визнає, що в такому "супчику" очевидно мало виникнути життя. Бо ж усе, що відбувається в природі, відбувається з необхідності. Чому б це не мало стосуватися і виникнення життя?

На нинішній день ми знаємо, що чимало життєвих цеглинок можна виліпити, синтезувавши їх з простих хімічних сполук. Зараз більше уже немає виразної різниці між тим, що колись називали органічною та неорганічною хімією. Доведено, що навіть у космосі існують молекули, з яких складається життя. Лише останніми роками у хмарах міжзоряного пилу було виявлено наявність органічних сполук — спирту і мурашиної кислоти. Нещодавно у космосі знайдено навіть амінокислоту гліцин. Такі молекули є і в хвостах комет, і в галактиках, віддалених від нашої галактики — Чумацького Шляху — на мільярди світлових років. А ось астрохімія — це та галузь науки, яка все ще перебуває у віці немовляти.

Життя — або ж життєві молекули — на Землі виникли не обов'язково тут. Вони могли потрапити сюди і з космосу, скажімо, занесені кометою. Більша частина води найімовірніше саме так і з'явилася на нашій планеті. Уся вода не однаково "чиста", чи то пак стерильна.

Ось я сиджу і підсумовую історію всесвіту. Те, що відбулося, гідне зачудування. Гідне зачудування і те, що я уособлюю собою пам'ять дивовижної історії. Сиджу я, на щастя, за рухом потяга (завжди прошу таке місце, замовляючи квитки) і довго дивлюся униз, на Крьодерен.

Схожі на вату клапті туману витають над озером, мов білі цепеліни, а над ними нависають важкі хмаровища, віддзеркалюються на поверхні води і роблять Крьодерен темним та похмурим, наче восени. Дощу немає.

З певністю можна сказати тільки про життя на земній кулі. Лише зовсім недавно було доведено існування інших планет поза нашою сонячною системою. Причиною такого тривалого невідання були "вчорашні" недосконалі технологи, які не давали змоги дослідити екстрасолярні небесні тіла. Зате за

кілька останніх років виявлено зо дві сотні планет. Припускають, що планети можуть обертатися навколо щонайменше чверті усіх зірок Чумацького Шляху, схожих на наше Сонце.

Якщо нині запитати астрономів, чи вірять вони у життя на інших планетах всесвіту, більшість з них відповість ствердно. Всесвіт такий незмірно величезний, тож те, що трапилося на нашому крихітному обійсті, неодмінно мусило статися і в багатьох інших його закутках. Так кажуть астрономи. Вражає, що чимало тих же астрономів — не замислюючись — і зараз готові підписатися під догмою Моно, МОВЛЯВ, всесвіт ніколи не "виношував у своєму лоні" життя. Якщо ж так, то яким тоді був взаємозв'язок між всесвітом та його найдивовиж-нішим витвором?

Доки ще кілька десятків років тому в людських умах вирували фантазії й домисли про позаземне життя, астробіологи шукали насамперед воду.

Стає дедалі більше очевиднішою біохімічна парадигма — там, де є текуча вода, можна сподіватися знайти життя. Яким же приголомшливим може стати одного чудового дня відкриття малесенької планети з чарівними озерами та стрімкими ріками, на якій не буде життя.

Отже, основні хімічні елементи універсальні, їх можна вивести безпосередньо від "первинних принципів". Складні молекули або ж макромолекули трапляються рідше, але це зовсім не означає, що вони менш універсальні.

Так думаю я. Я викладаю хай і лінійну, однак в логічному сенсі чітку послідовність думок. Можливо, цього ранку лише я сам-один на всій Землі сиджу заглиблений у самоусвідомлення

своєї присутності на цьому світі. І, хтозна, можливо, саме цієї секунди я — єдиний у цілому всесвіті: сиджу собі в жовтому купе потягу і усвідомлено насолоджуюся величезним привілеєм — життям.

Перед самим Несбюеном починає дощити. На синьому моніторі над дверима з'являються білі літери: Несбюен, вихід ліворуч, 168 м.н.м. Перед відправленням потягу висвітлюється інший напис: Щиро вітаємо у нашому потязі "Осло-Берґен". А далі побігла стрічка з приємним запрошенням: Ласкаво просимо до кафе * вишукане меню * закуски, обід * галантерея.

На відтинку між Несбюеном та Ґулем обабіч коли тягнеться ліс. Я дивлюся з вікна униз, на річку, що мерехтить праворуч. Час від часу ми проминаємо поодинокі хутірці. Туман опустився в долину— Здається, ніби білосніжні цепеліни пішли на посадку.

У космології є термін космологічний принцип. За цим принципом всесвіт має однакові властивості у будь-якій своїй точці. Незважаючи на велетенські масштаби, всесвіт є гомогенним, однорідним. Чому б не скористатися цим принципом, відповідаючи на наше запитання: Чи можна сподіватися знайти життя повсюдно у всесвіті, як ми повсюдно знаходимо планети, зірки та галактики? Чи може те, що ми називаємо життям, випадково виникло тільки тут, на нашому обійсті?

Але ж у всесвіті є кілька сотень мільярдів галактик різних розмірів, і кожнісінька з них складається з сотень мільярдів зірок різної величини. Неймовірне забезпечення хімічними фабриками! Я хочу сказати: була нагода викласти незліченну кількість жетонів на гральний стіл у Монте Карло! А отже,

менше підстав для пояснення ймовірного великого виграшу "випадковістю".

Звісно, не "випадково" гравець-віртуоз інколи покидає казино з кругленькою сумою. Власне кажучи, нічого дивного у тому немає, що досвідчений гравець іноді виграєі Буває, зрідка зустрічаючи людей, котрі похваляються своїми постійними виграшами в лото або на іподромі, ми запитуємо щасливчиків: виграти вони виграли, а скільки грошей розтринькали? Не всім подобається таке запитання.

Я не забув про свідомість. Глянувши на нашу біосферу, можна стверджувати, що вона породила нервову систему та чуттєвий апарат живих організмів. Відчуття зору — здатність бачити — виникало десятки разів на нашій планеті, не зумовлене жодним генетичним взаємозв'язком, а отже, ми маємо підстави сподіватися, що вищі організми на будь-якій іншій планеті теж могли розвинути своєрідну здатність бачити. І ці підстави реальні: кожна біосфера повинна мати якусь еаолюційну перевагу, щоб бути здатною фіксувати своє оточення, скажімо, негостинне довкілля, появу ворогів чи тварин-зайд з інших теренів. Де вже існує поділ на статі, необхідно мати змогу підшукати собі відповідну пару. Інші відчуття теж мали би надавати ефективну перевагу у боротьбі за виживання на будь-якій планеті. Скажімо, слух, ехолокація, відчуття болю, смаку, запаху та ще, мабуть, деякі екзотичні відчуття, так би мовити, не на щодень.

Щоб координувати дану у відчуттях інформацію, кожниґ; вищий організм повинен мати ефективній контролюючий центр, "мозок". І знову на прикладі власної планети бачимо, як розмаїті класи тварин цілком незалежно одні від одних розвинули в собі більш чи менш складний та взаємопов'язаний нервовий апарат. Цікаво відзначити, що дослідники в галузі неврологи вивчали нервові клітини каракатиць, аби ліпше

збагнути нервову систему людини. Згідно з нашою теорією, що життя — поширений у всесвіті природний феномен, ми можемо сказати те ж саме про розвиток "нервової системи" і "мозку".

Ґуль, 207 м.н.м. Я збираю свої речі, беру куртку і маленький наплічник. Наступна станція Ґуль, вихід на платформу праворуч. Невдовзі я вже стою під мжичкою. Міським автобусом треба доїхати до станції пересадки Ґуль Шюсташун. Я собі чимчикую, вмикаю портативний GPS-приймач, знаходжу контакт з супутником. Годинник показує 11.19, мої координати — 60 градусів, 42 хвилини і 6 секунд північної широти та 08 градусів, 56 хвилин, 31 секунда східної довготи, похибка — +/— 20 футів. Схід сонця о 04.21, захід сонця о 22.38, з важких хмар нвді мною сіється дрібний дощик. Схід місяця о 08.11, захід —о 23.23, та навіть якби був ясний літній день, навряд чи побачили б ми місяць на небі. Про можливості полювання та риболовлі в околицях Ґуля я одержав таку інформацію: Average Day*. Що ж...

На Шюсташун я беру собі каву і рогалика з твердим сиром та паприкою. Я все ще в глибокій задумі, я мислю космічно і майже відсутній душею в кав'ярні, хоча й дозволив собі відволікти-ся на декілька секунд, перехопивши уважний погляд жінки, набагато молодшої від мене. І раптом до голови прийшла безглузда думка, що жінка, мабуть, вважає мене років на десять молодшим, ніж я є насправді.

У самому Ґулі, над єдиною центральною вулицею містечка, вже добряче ллє дощ. Він навіває на мене ще більше — якщо таке взагалі можливо — залежний від погоди настрій. Я роблю невеличку перерву у своїх ментальних дошукуваннях

* у будні — англ.

і записую декілька ключових слів до промови, яку маю виголосити за кілька днів під час лан-чу. Я ж бо навіть не здогадуюся, що перед тим ми з тобою возз'єднаємося. Хоча, мабуть, зайве казати, що там, у Ґулі, я, звісно ж, згадував нашу мандрівку в червоному фольксваґені цією місцевістю до льодовика у Вестланні.

Я некаапом перекусив, бо автобус з Ґуля відходив аж о 13.20. А трохи згодом ми в'їжджали в завісу туману над Гемседалем. В автобусі також висів дисплей. Температура надворі +14 градусів. Потім туман трохи розсіявся.

Як видно з прикладу нашої планети, шлях від мозку та нервової системи до того, що ми називаємо "свідомістю", дуже неблизький. Принаймні коли маємо на увазі свою витончену здатність копирсатися у власних рефлексіях з приводу свого місця у бутті, не лише в якомусь там довільно взятому лісочку, а — у всесвіті, щоб не сказати — у дійсності. З іншого боку: коли хребетні вперше звелися на ноги і звільнили передні кінцівки для того, щоб, наприклад, виготовити знаряддя праці, вирішальною перевагою стало вміння набувати корисних навичок, а ще здатність ділитися таким "досвідом виживання" з іншими членами зграї, скажімо, з власними нащадками.

Життя "свідоме" залишалося для людської спільноти вільною нішею. Якби не люди запов-

ни

нили її першими, можливо, раніше чи пізніше якийсь інший вид хребетних замислився б, як виник всесвіт, а заразом життя та свідомість.

Доволі примітивна схема, та все ж треба брати до уваги, що на всіх без винятку небесних тілах (про які ми з певністю знали би, що там існує життя) мала би зародитися і свідомість, до того ж, свідомість з таким високим інтелектом, який зумів би привести розумних істот до витоків всесвіту, до Великого Вибуху.

Говорячи про розвиток всесвіту, ми теж маємо на увазі що раз більше диференційовані та інтегровані фізичні процеси. Досі ми пізнали лише людський мозок як найскладнішу комплексну систему. Саме цей орган, який відповідає за нашу свідомість, водно поривається зазирнути у небесний простір та від імені всього космосу одержати відповідь на запитання: Хто ми? Звідки взялися?

З погляду семантики прості речення такі короткі та вичерпні, що не було б дивом, якби їх вигукували навстріч нічному космосові І з інших куточків всесвіту, віддалених від задвірків нашої галактики на сотні світлових років. Сама мова могла б, мабуть, мати зовсім іншу структуру, але навіть у фонетичному сенсі звуки мали бути такими, щоб ми без вагань збагнули — йдеться про мовлення. Однак зовсім не конче, аби така позаземна цивілізація мислила інакше, ніж ми, тобто, щоб історія наукового поступу надто відрізнялася від нашої. І в тих цивілізаціях найталановиті-іиі істоти теж мали б пройти довгий, тернистий шлях до більшого пізнання природи світу, виникнення всесвіту та періодичної системи хімічних елементів.

Коли так званий проект SETI або ж Search Extraterrestrial Intelligence витрачає неймовірні ресурси на прослуховування космосу з надією вловити сигнали життя з інших планет, до того ж, розумного життя, то навряд чи йдеться про щось таке маловірогідне як космічна випадковість на віддалі кількох мізерних світлових років від нашої зорі. Насправді ж, проект

покликаний знайти підтвердження, що існування нашого людського роду є явищем характерним і визначальним для всього всесвіту.

Однак Існують також аргументи, що істоти, наділені універсальною свідомістю, живуть лише на нашій планеті. Навіть якщо й з'явилися десь на інших небесних тілах примітивні форми життя, не треба забувати: від моменту зародження життя на Землі і до тієї миті, як людський рід побачив світло дня, минуло чотири мільярди років, а чотири мільярди років — солідний вік для планети. Уже через один мільярд років сприятливі умови для життя на нашій планеті, ймовірно, зникнуть, земля втратить атмосферу, вода випарується.

Можливо, ми тут самотні. Та наразі не можемо виключати ймовірності, що цей всесвіт є пульсуючим джерелом, з якого народжуються живі душі у своїх найрізноманітніших зовнішніх проявах.

Дитиною я часто замислювався над тим, що хвилює мене й нині. Може, у всесвіті вирує життя, думав я. То була радісна, бентежна думка. Та нараз мене огортав зовсім інший настрій. Ану ж ми зовсім самотні, життя існує лише тут і більше ніде в усьому універсі. Ця думка також бентежила. І те, й інше свідчило, до якого незбагненного дива я маю причетність.

Автобус петляв долиною Гемседаль. Звісно, я знав, що невдовзі проїжджатиму повз те місце. Намагався внутрішньо підготуватися. Можливо, усі мої роздумування про всесвіт саме й були тією підготовкою. Пригадуєш — на паромному причалі біля Ревснеса... Ми розмовляли про приголомшливі речі, про те, що будь-які довільні події на нашій планеті підпорядковуються якомусь вищому порядку і сповнені вищого сенсу.

Хмари стеляться усе ще низько. Хоча, як відрізнити, де закінчується туман і починаються хмари? Густа пелена нависає десь за три метри від землі.

Знак інформує, що 52-га дорога через Гем-седальський перевал відкрита. Звісно, відкрита, надворі ж середина літа!

Ми довго їдемо правим берегом бурхливої річки, переповненої надміру рясними дощами останніх днів, а ще талими снігами, які цьогоріч пізно зійшли в горах. Проминаємо повну по вінця загату, вода переливається через греблю. Ось і пояснення, чому далі в долині така стрімка течія річки Гемсіль, а хвилі Тюрільфьорду заливають прибережні причали, — це ж бо один і той самий водний басейн.

Майже матеріальні повісма імли, збиті у врунисте клоччя, виснуть над долиною. Якісь метеорологічні витівки природи... Ось паволока знову гусне, видно саме тільки ложе долини, схили гір по обидва боки огорнулись товстою повстю туману.

Неймовірно, як виразно і сфокусовано я можу бачити своїм внутрішнім зором історію всесвіту та його географію, сприймаючи водночас зовнішній світ наче паралельно. До того ж, я дозволяю собі мати певні судження про те, як і чому з'явилися схожі на мене істоти.

"Всесвіт не виношував життя у своєму лоні, і біосфера не виношувала у своєму лоні людину. Наш виграшний лот випав так само випадково, як на гральному столі казино в Монте Карло".

Однак спокусливо спробувати таки постфактум затрубити у фанфари Жака Моно, який тяжів до спрощеного бачення світу, затрубити хоча б лише задля того, аби послухати,

мелодійно чи фальшиво вони звучать: всесвіт виношував життя у своєму лоні й усвідомлював самого себе.

Як на мене, звучить не так уже й погано. Принаймні не тотально суперечить моїй інтуїції, якщо вона, на загал, має хоч якесь значення. Цей всесвіт свідомий себе, тобто, усвідомлює самого себе. Такий очевидний, однак приголомшливий факт не годиться віддавати цілком і повністю на поталу езотеричним тлумаченням.

Бо це вже вищий рівень, міркую я собі, доки автобус вибирається на перевал. Щоб не сказати, найвищий рівень, на якому беруть до уваги лише наукову аргументацію. Можливо, свідомість "не мала" виникнути, можливо, й саме життя "не мало" виникнути. Так аргументував Моно. Та, можливо, й цього всесвіту "не мало" бути...

Якби всесвіт від першої миті свого існування мав трішечки іншу природу, ніж має фактично, він розвалився б за якісь мільйонні частки секунди після свого народження. Навіть мікроскопічні відмінності у його властивостях, які Моно назвав "первинними принципами", з невмолимою неминучістю призвели би до того, що всесвіт так ніколи б і не виник. Ось лише декілька прикладів. Якби універс від першого моменту мав на крихту більшу позитивну масу, аніж негативну, він знищив би сам себе за мить після "великого вибуху". Якби потуга ядра виявилася трохи слабшою, всесвіт складався б винятково з водню, а якби трохи сильнішою, водню не було би зовсім. Прикладів можна навести безліч. Стівен Гокінґ* висловився одного разу так: Шансів, що після Великого Вибуху такий всесвіт, як наш, ніколи не постане, було тьма-тьменна.

Те, що виник вічний всесвіт, є не меншою випадковістю, ніж поява життя та свідомості. Отже, і "первинні принципи" Моно випали випадково, наче на гральному столі казино в Монте

Карло. Чи, може, ми все-таки маємо право дозволити собі пофантазувати про "щось" "позаду" чи "попереду" того часу й простору, які постали внаслідок "великого вибуху"? Не існує переконливих

'сучасний британський фізик-теоретик, астрофізик та математик.

наукових доказів, які б цілковито заперечували існування "чогось", "що" "виношувало б у своєму лоні" наш всесвіт.

Аби всесвіт спромігся витворити свідомість про самого себе, свою неповторну красу і закономірність, необхідним було дотримання цілого ряду критеріїв — ще до перших мікросекунд після "великого вибуху". Отаким-то є наш всесвіт. І з цим треба рахуватися!

Таке моє переконання. Багато моїх колег вважатимуть, певно, що я глету нісенітниці. Пинай-мні мої міркування виходять далеко поза рамки природничих наук. Та саме це я називаю інтуїцією.

Річка в'ється ліворуч від дороги, якийсь час ми їдемо почерез луги та рідкі гайочки, перш ніж знову спускаємося до берега ріки. А тоді починається стрімкий узвіз до Б'єберґа Ф'єльстове. Я бачу запаморочливий підвісний міст над рікою. Ми десь на висоті 700 метрів над рівнем моря. Обидва береги поросли густим березняком.

Туман дедалі густішає, однак я бачу засніжені схили гір ліворуч і кілька літніх хатинок праворуч, гадаю, це вже останні перед виїздом на високогірне плато, де заборонено забудову.

Ми наближаємося до Старечого озера на перевалі, на межі фюльків. Я вперше тут відтоді, та я загартувався...Тішуся, що не подорожую власним авто. Відводжу погляд від озера праворуч за рухом автобуса, кидаю оком на годинника. 14.20. Нічого такого я собі не планував, однак у моєму наплічнику лежить напівпорожня пляшка горілки. Я крадькома виймвю її, відгвинчую кришечку І роблю чималий ковток. Здається, ніхто з пасажирів нічого не помітив. Понад тридцять років тому і все ж так недавно. То була незбагнена загадка... Я маю на увазі оту з шаллю.

Дорога звернула вниз, до Вестланну. Коли ми проминаємо перший карколомний закрут над урвищем, годинник показує 14.29. Я відпиваю ще коаток з пляшки. У мене дивне відчуття, ніби все, про що я думаю, якимось чином пов'язане з тодішніми подіями. Ми намагалися поспати кілька годин там, на Ревснесі, та лежали натомість із заплющеними очима і базікали.

Ми ще їдемо якийсь час уздовж стрімкої течи ріки, що біжить донизу, в Лердаль, однак від Бур-ґюнна, поблизу старовинної дерев'яної церкви, дорога ховається в тунелях. Повстяні віхтики хмаровиння, схожі на невагомих ягнят, де-не-де зависають над долиною. Автобус в'їжджає у містечко Лердаль. Тоді ми не захотіли тут ночувати. Пригадуєш? У Лердалі ми підбираємо кількох нових пасажирів і пірнаємо в довжелезний тунель, що веде аж до Фоднеса. Я радий новому тунелеві, радий нагоді уникнути побачення з бентежним для мене Ревснесом.

Під час короткої поромної переправи до Манн-геллера я роблю своєрідний підсумок своїх роздумів за майже всю дорогу від самого Осло.

Окрім цілої низки повсякденних завдань наша природнича наука постала перед розв'язанням

двох глобальних загадок, а саме: що, власне, трапилося в першу частку мікросекунди народження всесвіту, а ще — загадка походження свідомості. Ми, мабуть, не маємо жодних підстав вважати, що між цими двома унікальними і направду великими для людства та науки містеріями існує хоч якийсь взаємозв'язок. Та якби це була гра, я б робив ставку на такий взаємозв'язок.

Гадаю, цьому має бути глибше пояснення —корінь чи підґрунтя, інакше кажучи, — ніж фізичні закони, які сформували наш всесвіт. Ось це і є моїм мінімальним кредо. Якщо й існує щось "божественне", то проявилось воно під час або ще до Великого Вибуху. Та від моменту Вибуху, на моє переконання, закони природи, і лише закони природи, заправляють усім; усе, що відбувається, має природне пояснення.

Якщо вже шукати "божественні докази", то насамперед у космічних константах або ж у тому, що атеїст Жак Моно називав "первинними принципами". Бо, як уже мовилося: єдине, у що я не вірю, у явлення надприродних сил.

Мої роздуми добігають кінця, добігає кінця і автобусна мандрівка почерез всю країну. Хочу лише додати: тобі довгенько доведеться шукати, перш ніж ти знайдеш фізика, який би захотів зайти так далеко у розмірковуваннях, як я, аби показати, що життя та свідомість насправді можуть бути найвизначальнішими рисами цього всесвіту. Мої роздуми не спираються ні на провидіння, ані на віру. Вони є тільки і тільки наслідком мого прочитання природи.

Ще один тунель за Маннгеллером, і невдовзі ліворуч унизу з'являється Каупанґер, де ми тоді зійшли з порому на берег; далі дорога пнеться догори, занурюється у нову запону

туману, потім перетинає долину Соґндаль і знову спинається угору до наступного перевалу.

Коли ми вихоплюємося з безконечного тунелю високо в горах над Ф'єрланнсфьордом, я бачу під собою лише море імли. Та навіть якби я ніколи раніше не їздив цією дорогою, відразу здогадався би, що під пеленою туману ховається прадавня земля і чекає на мене. Знову пірнаємо у тунель, а коли виринаємо з нього, над нами і далі нависає важезна перина хмар, видно лише долини — Сюп-пгелледален, Бьойядален та Мюндальсдален.

Раптом на мене накочується: Може, й вона тут? Може, також приїде? То був просто імпульс. Я усвідомлював, яким ірраціональним він був.

Виходжу з автобуса біля Льодовикового музею, телефоную до готелю, і вже за кілька хвилин мене забирає авто. Невдовзі я знову переступаю поріг дерев'яної будівлі, уперше після понад тридцятирічної перерви. Я поселяюся у номері 235 з видом на фьорд, крамничку і ятку з книжками унизу, а ще з мого вікна видніється панорама льодовика та навколишніх гір. Туман знову Роздерся на повісма, що низько зависають над фьордом, я бачу їх згори, з готельного вікна.

У ресторанній залі людно. Приємно, що старий дерев'яний готель не простоює впорожні, а може, причина такого пожвавлення — нова кліматична виставка, на відкриття якої вже почали збиратися учасники... Я замовляю карафку фірмового червоного вина, 90 крон за 250 грамів. Я не вмію визначити, де виріс виноград і звідки походить саме вино, але воно чудово смакує. Можливо, каберне совіньйон. Мені приносять обід з чотирьох страв: вестланнський салат, суп з цвітної капусти, теляче філе та полуниці з вершками.

Після обіду я повертаюся до готельного номера, розпаковую речі. Відсьорбую горілки зі своєї пляшки і дивлюся крізь вікно у літню ніч. Надворі злива, стіна дощу... Над фьордом ячать чайки, їхні пронизливі крики долинають і з даху Самвір-келагет. Я відпиваю ще ковток з пляшки, перш ніж укладатися до сну.

І ось я зустрічаю тебе наступного ранку на терасі готелю. Ви прибули вже після обіду, десь тоді, коли я стояв біля вікна у своєму номері з пляшкою горілки в руках. Звісно, я думав про нас. А ти на ту мить вже була в готелі. На обід ви запізнилися, то ж вам подали спрощене меню у приміщенні кафетерію, коли все вже прибрали, і ресторанна зала спорожніла.

Я довго лежав без сну, прислухаючись до вереску чайок. Поклавши голову на подушку і заплющивши очі, я подумав: я є, тут і зараз. Яке це тепле й затишне відчуття: бути тут і зараз... Бути собою...

А тоді поринув у дивовижний сон. Мені здавалося, він снився цілісіньку ніч чи навіть довше.

Ще й нині я маю відчуття, ніби всього, що наснилося, я зазнав насправді. Таки зазнав насправді...

Ось я й ставлю крапку під моєю маленькою одісеєю. Я писав увесь день, навіть не попоївши до пуття. Пив каву і чай, зо два рази сходив униз, до шафки в кутку, хильнути чарчину.

А ти? Вже повернулася додому після учительської наради?

Так, я вже вдома. Гадаю, тобі варто навчитися триматись подалі від тієї шафки в кутку. Надворі лише п'ята година. Хіба так важко запровадити собі правило не відчиняти шафки до

восьмої чи дев'ятої вечора? Та про це ми вже говорили й раніше. Тоді я зуміла вирватися і зазирнути до Гріл-лена, щоб побачитись з тобою по обіді. А ти вже сидів там з гальбою пива!

Бо ще тоді я сушив собі голову такими ж колосальними перспективами. Хіба ж і тобі не па-морочиться в голові від думки, що ти невід'ємна частка цього всесвіту1? Я пишу, що здатний відчути взаємозв'язок між власною свідомістю та народженням всесвіту 13,7 мільярдів років тому, а ти натомість докоряєш мені кількома наперстками горілки з трухлявої шафки у кутку на Кон-ґевеєн. Це навіть зворушливо, що ти й далі спроможна на таке — турботу про мене.

Я знаю. Мабуть, це й справді зворушливо.

Чекаю на відповідь. Якої ти думки про мої розмисли впродовж мандрівки країною від Люсаке-ра до Ф'єрланна?

Навіть не знаю, що й сказати... Хіба щось приблизно таке, як сказала твоя студентка: Це цікаво, Стейне! Цього разу я не іронізую, мені, справді, було цікаво. Не можу втриматися, аби не зациту-вати твоє ж формулювання: "...поки що ми не можемо нехтувати ймовірністю, що цей всесвіт € пульсуючим джерелом, з якого народжуються живі душі у своїх найрізноманітніших зовнішніх проявах". Наступна цитата анітрохи не суперечить попередній: "Я гадаю, цьому має бути глибше пояснення — корінь чи підґрунтя, інакше кажучи, — ніж фізичні закони, які сформували наш всесвіт". Можливо, ці слова справді відображають твоє "мінімальне кредо", принаймні ти спробував ними відповісти на моє запитання: у що ти віриш?

Та все ж я просила тебе ще про інше: хотіла почути про твій сон, а ти мене знову почастував матеріалістичним трактатом. Ані секунди не сумніваюся, що він цілком згодився б як природознавчий four deforce чи щонайменше за подорожні нотатки, однак пишеш ти лише про зовнішню оболонку нашої духовної природи. Для мене це все одно, що милуватися мушлею більше, аніж розкішною перлиною всередині тієї мушлі. На тисячі ж бо мушель припадає лише одна з перлиною! Ти раз по раз мене дивуєш!

Я сиджу в космічному кораблі, який кружляє орбітою навколо Землі. Я перебуваю в стані невагомості. Здається, ніби я безтілесний, я — чиста свідомість.

Планета піді мною вкрита кіптявою і пилом. Уся земна куля чорна. Я не бачу ні морів, ні суходолу. Навіть у Гімалаях гірські шпилі не простромлюють чорну ядерну зиму. Я гукаю: Хьюстон! Хьюстон! Хоча й знаю, надаремно. Радіо мертве. Астероїд, якому я мав перегородити шлях до Землі, вочевидь, знищив усе людство і, можливо, усіх хребетних тварин, принаймні тих, що заселяли суходіл.

Я продовжую кружляти орбітою навколо обвугленої планети, раз у раз повертаючись думками до того, що трапилося. Знову астероїд ний дощ знищив майже все живе, точнісінько як це було на зламі крейдяного та третинного періодів чи пермського й тріаса. Тоді вимерли всі динозаври. Тепер не вижили, мабуть, навіть ссавці. І в цьому моя провина! Лише на мені самому лежить відповідальність за те, що сталося.

Велетенський астероїд з багатокілометровим діаметром уже давно прямував до Землі, загрожуючи їй зіткненням. ООН зібрала термінову нараду. Уперше в історії усі нації одностайно співпрацювали, аби порятуаати планету від загибелі.

Було ретельно сплановано запуск пілотованого космічного корабля, нашпигованого ядерною вибухівкою. Астронавти мали стати смертниками. Я, Гассан та Джеф добровільно зголосилися пілотувати корабель. Бомба повинна була детонувати у безпосередній близькості від астероїда, та все ж на достатній відстані, щоб він не розлетівся на надто дрібні упамки. Нашим завданням було лише збити астероїд з курсу, щоб він пролетів, не зачепивши Землі.

На момент запуску корабля ймовірність зіткнення астероїда із Землею становила 99%. Звісно, нам не треба було детонувати бомбу в ручному режимі, на це запрограмовані бортові комп'ютери. Нам слід тільки неухильно дотримуватися курсу на ворожий об'єкт, а бомба мала вибухнути на заданій відстані. Легке завдання...

З-поміж багатьох сотень добровольців вибрали нас трьох. То була тривала процедура розмаїтих тестувань наших фізичних та психічних якостей, однак остаточний вибір належав лотереї. У такий спосіб кожен з обранців одержував шанс уникнути смерті. То було як толока, добровільне зголошення допомогти, однак останній етап більше скидався на російську рулетку. Та як тільки зосталося нас троє, тих, що витягнули виграшний — чи то програшний квиток, — залежить, як на це дивитися, ми стали героями. На нас було покладено місію врятувати планету від знищення. Ми були піонерами і неймовірно пишалися, що такий шанс випав саме нам.

Ми мали підійти до астероїда на проміжку між Марсом та Юпітером. Доля усього людства, а, можливо, й усієї біосфери залежала від нас, від нашої точності й цілковитого самовладання.

Та я схибив. Мене раптом охопила паніка. Залишалося всього кілька хвилин до нашої смерті. Останні слова по радіо: "Щасти вам, хлопці! Візьміть удар на себе! І спасибії"

Я не хотів помирати. Я хотів ще трохи пожити, тож вирішальної миті відхилив корабель на декілька градусів убік і унеможливив здійснення місії. Пригадую, як заволали Гассан та Джеф, однак було вже пізно. Мене надто погано вишколили. Або ж не надто добре протестували...

У сяєві сонця ми бачили, як астероїд шугнув повз нас. Тепер він неминуче зіткнеться із Землею, так передбачали останні прогнози. А коли це станеться, з 99-відсотковою ймовірністю загине усе людство.

Астероїд гігантських розмірів. Він має непристойну форму. Нагадує одну з картин Маґрітта. Передбачається, що небесне тіло впаде в Центральній Азії, але це не має жодного значення: хоч би де упав астероїд, його зіткнення із Землею однаково фатальне для всієї планети.

Я кружляю навколо обпаленої земної кулі, однак не бачу континентів. Кіптява й пил високо піднялись в атмосфері, самій атмосфері, звісно, теж завдано значної шкоди. Подумки повертаюся до того, що відбулося раніше в капсулі корабля.

Я паленів від сорому, пригадую це зараз. Гас-сан і Джеф заціпеніли. Джеф виламує руки долонями назовні — так роблять, коли все пропало — і приречено відхиляється на спинку сидіння, а Гас-сан плаче. Я підсвідомо вловлюю зневагу Джефа і безмежну скорботу Гассана. Гассан глибоко побожний мусульманин і несхитно вірить, що у випадку вдало виконаної місії він одразу потрапить до раю. Як на мене, таку переконаність важко збагнути, бо не менш глибоко чоловік

переконаний, що лише від Бога залежить, пощастить нам чи ні. Якщо так дивитись на речі, то Бог уже здійснив свою волю. Та мені несила терпіти сором. Кількома спритними рухами мені вдається від'єднати обох від кисневих апаратів. Таким чином я водночас подовжую собі життя у капсулі. Тепер я маю утричі більше часу, ніж усього лише кілька хвилин тому. Я розвертаю космічний корабель убік Землі. Мушу побачити, що сталося з моєю планетою. Справджуються мої найжахливіші припущення. Я маю достатньо палива, аби вивести корабель на орбіту чорної планети, кисню теж вистачить ще на багато обертів навколо неї...

Даровані години я хочу використати на роздуми. Це — час на роздуми опісля. Що таке життя? Що таке свідомість? Тут і зараз я цілком певний, що розум і душа виникли не деінде у всесвіті, а

ЦІ

лише на цій обсмаленій планеті, навколо якої я кружляю цієї миті. Я є єдина, котра зосталася, свідомість цього всесвіту.

Мене нараз огортає нестерпний туск усього космосу від думки, що ось зараз, цієї миті, наш всесвіт зісковзує у неймовірно окрадену фазу свого існування. Всесвіт свідомий і всесвіт, позбавлений свідомості, це дві істотно різні речі. Я й сам невтішно сумний. Мені так мало зосталося часу бути собою. Якби я не зумів украсти час Джефа й Гассана, ми усі троє були б уже мертвими, а свідомість всесвіту згасла б безповоротно. Те, що я продовжив життя свідомості всесвіту, видавалося сповненим глибокого сенсу.

А тоді я замислився над своїм життям. Хоча ні, я не думав, я просто повернувся у сімдесяті роки й побачив тебе на

Крінґшьо. Ти така ніжна, грайлива, ми займаємося тим, що й завжди. Готуємо обід і прогулюємося на полонину Уллеволсетер, їздимо велосипедами в університет на Бліндерн, сидимо вдома кожен в своєму кутку канапи і зубримо. Мандруємо автом до Нормандії, гуляємо крихітним острівцем, до якого під час відпливу можна дійти пішки — ти підняла з морського дна голубу морську зірку! Влаштовуємо велосипедну мандрівку до Стокгольму. Мордуємося з вет-хим яликом, позиченим у старого селянина з То-тена. Він збагнув, що ми навіжені. Тільки тому й позичив ялика. Чоловік пожалів нас, повіривши, що ми з'їхали з глузду.

Я дивлюся униз на понівечену планету. То моя колиска і колиска свідомості. Коли я ще жив на Землі, міг вибирати собі перебування, буття, на ній коли завгодно і де завгодно, скажімо, на узбіччі дороги біля озера Меларен у Швеції, де нам з тобою довелося зупинитись, бо я пробив велосипедне колесо. Я страшенно роззлостив-ся, а ти вгамувала моє роздратування. І ось зараз високо на орбіті, після твоєї загибелі і загибелі всього світу, я розумію, що ти мала рацію того ранку. Не можна втрачати настрій лише через те, що довелося латати дірку в камері колеса, сказала ти. Надворі ж літо, дурнику. І ми живемо!

Подумки я зараз там, унизу, і переживаю все вдруге. Твої батьки позичили нам авто, і ми поїхали з Берґена до Рютледаля. Ми стоїмо на палубі порому і милуємося Соґнефьордом. Потім кораблик пристає до берега поблизу Крак-гелли, у вузькій затоці між Лоснею і Сюлою. Ми їдемо островами, переправляємося крихітним поромчиком до Нори. Наче різьблений різцем скульптора архіпелаг — зовсім окремішній світ зі своїми бухтами та мисами, затоками та озерцями. Залишається ще кілька останніх кілометрів до Кольгрова, але спершу ти хочеш зупинитися, щоб показати мені найгарніший вид на море. Тішишся, що везеш мене у рай

свого дитинства, просто нетямишся від радості. Ми під'їжджаємо до будиночка Ранді, твоєї бабусі. Щойно побачив стареньку, як мені здалося, ніби я знаю її усе своє життя, та це лиш тому, що у ній так багато від тебе. Ми почуваємося там дітьми. Ходимо до місцевої крамнички Ейде, купуємо морозиво і солодощі. Вечорами лежимо кожен у своєму ліжку в блакитній кімнаті і пошепки обмінюємося враженнями від прожитого довгого літнього дня.

Усе зав'язане на двох історіях, моїй власній та історії всесвіту, однак обидві вони міцно пов'язані між собою, бо я не мав би своєї історії, якби не було історії всесвіту. До того ж, половину свого життя я витратив на вивчення історії всесвіту, і, якби не я, всесвіт уже не усвідомлював би своїх заслуг. Бо цієї миті більше не існує іншої пам'яті, окрім моєї.

Я можу довгі години сидіти в капсулі, гортаючи сторінки історії всесвіту та земної кулі; це немов перегляд історичного ревю — унікальної космічної кавалькади — перед тим, як безслідно зникне ера пам'яті та свідомості. І коли я так мислю, далеко не від свого лише імені, мені здається, ніби я справді сиджу в космічній капсулі, ніби я твм сную свої думки. Таке відчуття з'являється не один лише раз, як це часто буває уві сні, коли ти на якусь мить прокидаєшся і розумієш, що все тобі тільки сниться, а потім далі додивляєшся сон. Я є у цьому космічному кораблі, велетенський астероїд щойно знищив планету піді мною, я детально пам'ятаю панель приладів, монітори і дисплеї, бачу, мов наяву, Гассана і Джефа, я їх так добре знаю, ліпше, ніж будь-кого; риси їхніх облич, їхню міміку; ми дуже багато годин провели разом у тісній капсулі, а ось зараз вони лежать мертві, кожен У своєму кріслі космічного корабля.

Однак у тому, як я усе сприймаю, є якась двоїстість, бо я можу покидати космічний корабель і водночас бути скрізь з

тобою, там, де ми бували удвох. Гадаю, я здатний на яскраві "позатілесні" пережиття. Усе це цілком нелогічне і позбавлене взаємозв'язку, та я принаймні можу певною мірою сам вибирати, де чи коли саме перебувати там, унизу. Це наче шаманське переміщення душі... Згадуючи нашу мандрівку до Нормандії, я знав, Що ми дійсно там. Коли ми сиділи на каменях і смакували печеною фореллю на Гардан-ґервідді, ми дійсно були там, бо я навіть запах запеченої риби відчував. У проміжках поміж тими картинами-спогадами не було іншого життя, не існувало жодної хронологічної послідовності, лише континуум, вічність, немов велетенська миска, з якої можна виймати маленькі шматочки мозаїки. Ні, не так... шматочки мозаїки з кольорового скла закладені в калейдоскоп, я дивлюся у нього, сидячи в космічному кораблі, і сам вибираю собі фрагмент спогадів, на якому хочу сфокусуватися і знову пережити.

Нараз я розумію, що ти й далі живеш там, унизу, під товстою попоною сажі, пилу та попелу. Мене пронизує здогад, що ти, мабуть, єдина, хто вижив. Це ж бо логіка сну чи, радше, абсолютна відсутність логіки сновидінь, і ти мусиш допомогти мені повернутися на Землю. Ти вижила, бо заховалася в одному з глибоких тунелів Вестланну. Лише ти можеш повернути мене назад. Незабаром я впаду в один з рукавів фьорду неподалік Юстедальсбреена, і саме ти відчиниш капсулу, яка гойдатиметься на воді. Уві сні все видається таким простим, тобі достатньо лише взяти човна і витягти мене.

Я знову переживаю той момент, коли ми перепливли з тобою човном фьорд, полягали в траву під старою стодолою на протилежному березі і засмагали. Ти соромилася засмагати топлес на моріжку перед готелем. Ми й зараз лежимо там, сонце не шкварить, десь двадцять градусів тепла, однак ми поклали пляшку з питвом у воду, щоб вона охолодилася. Трохи

згодом ми пливемо назад і раптом помічаємо двох дельфінчиків, які прямують углиб фьорду від Балестранда. Вони якийсь час кружляють навколо нашого човна —ми злякалися, — а тоді пливуть собі геть.

Коло за колом я облітаю чорну планету. Мені так боляче на душі, що мине лише кілька годин, і всесвіт не матиме більше духовного життя. Я складаю долоні до молитви і звертаюся до Бога, у якого не вірю: Молю Тебе, поверни все назад! Дай мені ще один шанс! Невже увесь цей світ не заслужив на ще один-єдиний шанс?

і тут відбувається щось дивне, у фільмі такого б не було, але ж це цілком інший жанр, це — сон. Раптом Джеф та Гассан заворушилися, кліпають очима, і що далі? А далі пил і кіптява навколо земної кулі розсмоктуються, і я бачу темно-блакитну гладінь Атлантики під собою, ми летимо до західного узбережжя Африки...

На цьому місці я прокидаюся. Я не можу по-вірити, що то був тільки сон. Найдивніше в тому сні — Джеф та Гассан, такі живі, реальні, не схожі ні на кого, з ким я стрічався в дійсності. Десь взялася дивовижна впевненість, визнання, що таки мусять існувати паралельні світи і що такі подорожі душі, справді, можливі...

За вікном поміж схилами гір і далі виснуть повісма туману, та вони не затуляють фьорду.

Я спускаюся вниз, снідаю, усе ще цілковито перебуваючи в полоні сну. Потім беру повну по вінця філіжанку кави і виходжу з нею на терасу.

А там — ти!!!

VI

Так, а там стою я. І тебе, мабуть, враз осяє здогад, Щ° т°бі наснився віщий сон?

Мабуть...

Ти чимось зараз зайнятий? Ні... Чому питаєш?

Хотіла би знати, чи не маєш якихось планів на вечір.

Та ні, навпаки. Беріт саме пішла на виставу до театру разом зі своєю сестрою.

Тоді, гадаю, ми можемо продовжити наш діалог. Нільс Петер десь грає в бридж зі своїми кумп-лями. Тож нам належить увесь вечір. Так гарно сидіти тут і дивитися згори вниз на місто. Та мені тривожно на душі...

А ти? Де ти сидиш?

Удома, в маленькому кабінеті на другому поверсі. Мій письмовий стіл також стоїть перед вікном, зверненим до міста. На Осло вже почали наповзати сутінки, яскравішими стають вогні міста. Я бачу освітлений Екеберґ і мис Несодден.

З мого вікна видно Воґен і Корскіркен, а ген далі — Юганнескіркен. Ще я бачу пожежне депо і ратушу перед озерцем Лілле Люнґенгордсванн.

Повернемось до того, що пишеш ти: А там стояла я, і тебе, мабуть, враз осяяло, що тобі наснився віщий сон...

Коли напередодні ввечері я приїхав до готелю, мене не полишало відчуття, що будь-якої миті можу наткнутися на тебе або в камінній залі, або в ресторані. Кожна сходинка на горішні поверхи нагадувала про тебе, кожна картина на стінах, кожний килимок, і стара телефонна будка, пригадуєш? Чи кажучи інакше: найгостріше тут, у готелі Мюндаль, я відчував саме твою відсутність. Куди б я не йшов, тебе там не було. Тож не дивно, що мені наснилися часи, коли ми були разом. Несподівано зустріти тебе на терасі було наче громом з ясного неба. Оце я називаю непе-ревершеним збігом. Однак ти з'явилася у Мюн-далі зовсім не тому, що наснилася мені.

Хіба ні? Усю ніч, доки ти кружляв орбітою навколо обпаленої планети, я спала в ліжку зовсім поряд. Хіба ти не вважаєш — з огляду на те, що

тобі наснилося, — цілком ймовірним, що між нашими душами відбувся осмос, своєрідна дифузія. Чи знав ти, що людина сприйнятливіша до телепатії та ясновидінь уві сні? Цей феномен у фаховій літературі називається паранормальними снами. Проводилися лабораторні дослідження, існує антропологічний матеріал, який також висвітлює це явище. Тобі доводилося читати ісландську родову сагу ггро Ґюннлауґ Ормстунґе "Зміїний Язик"? Принаймні ти, напевно, пригадуєш сни Йосифа з Першої Книги Мойсея. Усі ці сни були виразно віщими або ж, інакше кажучи, прекоґнітивними.

Сагу про Гельґу, Ґюннлауґ та Графн мені читала у дитинстві мама. Сподіваюся, ти не забула, що я народився в Ісландії? Питання у тім, скільки літературного домислу в тих сагових снах. Однак я можу погодитися, що тлумачення снів було колись майже універсальним методом, я маю на увазі провіщення майбутнього...

Твій сон, хоч там що кажи, а має усі характерні риси того, що я називаю віщим сном. То був типовий сон-провидіння. Сам же визнаєш, що був він неймовірно яскравим та виразним?

Визнаю... Ще там, нагорі, на Ф'єльстьолені, я казав, що мені наснився приголомшливо яскравий, сповнений глибокого змісту сон, і направду дивовижно було вирушити з тобою на прогулянку лише через кілька годин після пробудження. Чи може, ліпше сказати, через кілька годин після того, як ти повернула мене з космосу на Землю? Сон дуже багато розповів мені про те, як міцно й надалі тримають мене в полоні роки, прожиті удвох, накладаючи свій відбиток на мене нинішнього. Таке відчуття, ніби відтоді я перебував на "орбіті", тобто десь осторонь, осторонь того життя, яке прожив після нас. Більшість снів, до того ж, живляться враженнями попереднього дня. Я ж увесь день мандрував потонулим у тумані краєм...

Твій сон був кошмаром і засторогою водночас. Здається, ти підсвідомо прагнеш вірити хоч би у щось. Твої фантазії, що ти — єдина уціліла свідомість всесвіту, ніби аж просять спростування. Ти сам, вочевидь, жадаєш, аби все повернулося на свої місця, і ніколи не виникало цього спотвореного уявлення про смертність свідомості. Нас таких багато, Стейне. Нас багато таких душ у всесвіті, міріади душ... Скільки саме, я, звісно, не знаю, але гадаю, тьма-тьменна. Як сонячного дня блищиків на морській гладіні...

Вибач, Сульрун. Мені не до снаги збагнути твою логіку. Чи зумієш мені простити?

Легко... Я неймовірно толерантна. Ти вважаєш, що матерія переживе дух, про це виразно свідчить твій сон. Увесь неосяжний всесвіт колись залишиться після нас купою непотребу. Я ж вірю

У щось діаметрально протилежне. Наші душі безумовно переживуть цей матеріальний мотлох. Та в одному ми єдині з тобою: колись таки загине вся природа...

На жаль, так. Це неминучий наслідок другого закону термодинаміки.

Однак не існує жодного відповідного закону, за яким часові жорна зуміли хоч би борозну залишити на безсмертній душі...

... бо наша душа вільна і здатна пережити фізичну смерть... Я, мабуть, знаю, що ти маєш на увазі.

Уяви, ніби ти простуєш лісом. Ідеш стежкою, якою востаннє гуляв кілька тижнів тому, і раптом натрапляєш на новісіньку хатшгу-зруб, раніше її там не було. Уже сам факт, що хтось тут спорудив зруб, сам собою дивовижний, та, доки ти витріщаєшся на хатину, зсередини відчиняються двері, і на поріг виходить усміхнений чоловік з променистими блакитними очима та білосніжними зубами. Він справжній, дуже реальний, низько вклоняється і вітається: "Добридень! Добридень!" Сюрреалістична картина, чари...

Виникає запитання, що ж трапилося? Чи спершу сама собою вибудувалася хатина з дерев у лісі, а вже тоді сотворився чоловік, щоб замешкати в ній? Чи може, навпаки: спершу з'явився чоловік який виклав зруб, а вже потім оселився у ньому?

Я запитую, що, на твою думку, вірогідніше, щ0 з'явилося першим: дух чи матерія? У своїх подорожніх нотатках ти зізнаєшся, що припускаєш існування взаємозв'язку між свідомістю й тим, Що трапилося за "перші мікросекунди життя всесвіту". Тож тепер я запитую тебе: що, на твоє переконання,

з'явилося насамперед: свідомість чи гігантський викид енергії, який матеріалізувався упродовж першої секунди?

Хіба ти сам не визнав: "якщо й існує щось "божественне", то проявилось воно під час або ще до Великого вибуху"? Це твої слова! Тож хіба не безвідповідально називати "big bang" початком усього сущого? Те, що ми визнаємо за найзнаменитіший у світі фокус, цілком може бути неухильним, взаємопов'язаним переходом від одного стану до іншого.

Не знаю. Я вже нічого не розумію... Насправді ж ми нічого до пуття не знаємо.

Уві сні тебе охоплював розпач. Нестерпна потреба звільнитися від власного матеріалістичного бачення світу. Ти зайшов так далеко, що навіть звернувся з молитвою до Бога, у якого не віриш. Яким безпомічним і безпорадним ти був!

Невже не бачиш можливості для компромісу? Навіть після такого "живого" сну? Він бо єдиний

оказ, що насправді ти живеш надзвичайно насиченим духовним життям. Принаймні свідчення твоїх підсвідомих сумнівів у власному атеїзмі.

Невже в тебе ніколи не було якихось пережит-тів, Стейне? Невже ти ніколи не зазнавав чогось такого, що можна було би потрактувати як духовне чи трансцендентне?

Зараз нема й десятої, я ще довго не спатиму.

Чому ж, зазнав я дечого... Трапилося якось у сімдесятих. Я мав намір розповісти про це того липневого дня, коли ми примістилися на руїнах старої кошари, та спершу мусив

спробувати витіснити зі своєї свідомості той вражаючий сон. А тоді прибрели телички, ти знаєш, чому не клеїлась розмова, доки ми сходили униз схилом. Майже боляче визнавати у нашому віці (здається, ми про це розмовляли), але — ну, ти знаєш, —нас обох це зментрожило — ми не мали про що говорити. Саме тому я й запропонував обмінятися е-мейлами. Пригадуєш, я сказав про це вже внизу, біля стрільбища і червоної стодоли. Щойно ми натрапили в букіністичній ятці на твого чоловіка, будь-яка розмова поміж нами, так чи інак, стала неможливою. Я гадав, ми ще посидимо за філіжанкою кави утрьох, однак з того нічого не вийшло.

Лише за рік після твого від'їзду я одержав від тебе звісточку. Ти просила спакувати й відіслати До Берґена речі. То було нелегке завдання (ти натякала на це в одному зі своїх електронних послань), бо майже всі наші маєтності ми купували разом. Ми мешкали удвох відколи нам виповнило, ся по дев'ятнадцять років, тож ой, як важко було після п'яти років співжиття розділити речі на мої і твої. Йшлося насамперед про найдорожче, а я знав твої прив'язаності, хоча зовсім не конче, щоб речі, найдорожчі для одного, менше цінував інший, часто буває навпаки. Ти, напевно, пам'ятаєш скляного дзвоника, якого ми купили в Смоланні під час нашої мандрівки до Швеції, в Сконе. Я теж його любив, однак дбайливо загорнув у м'який папір і відіслав тобі. Сподіваюсь, дзвоник не постраждав дорогою, і ти зберігаєш його й донині.

Якось я чув історію про одне подружжя, яке розлучалося, — за взаємною згодою, звісно. Вони заходилися наввипередки ділити книжки, і ось виявилося, що одна книжка була однаково жаданою для обох. Що далі вони ділили, то більше виявлялося спільних уподобань, зрештою, зав'язалася дискусія про окремі видання, і раптом вони збагнули, що надто близькі між собою, аби розлучатися. Вони живуть разом понині, а привід, що ледь не розвів їх, вважають мізерним, незначним епізодом у житті.

У нашому випадку книжки також відігравали значну роль, однак наші уподобання дуже різнилися. Я згадую твою чималеньку бібліотеку містики, а надто одна книженція засіла в моїй пам'яті, ти знаєш, про яку саме йдеться. Іноді в одній лише книжці буває закладено більше "вибухівки", ніж у звичайному "епізоді".

Спакувавши і відіславши усе, я нараз збагнув, що наше розлучення стало доконаним фактом, ніби скріпленим печаттю. Нам не потрібні були жодні документи, які б підтверджували спільне проживання чи роз'їзд.

Відіславши того ранку з пошти три картонні пачки, я не повернувся додому, сів у фольксваген, виїхав на окружну дорогу, Рінґсвеєн, далі з'їхав на Драмменсвеєн, спонтанно, як зробили б ми, бо поняття не мав, куди прямую, доки не проминув затоку Сандвіка по дорозі до Соллігьоґди та Гьонефосса.

За п'ять годин я доїхав до Гьойґастьоля, потім ще трохи на південь і вгору на Гарданґервідду; запаркував авто і віднайшов стежину до нашого старого прихистку. Трохи потинявся там, посидів, перш ніж знову сісти в авто І податися далі.

Сам наш прихисток анітрохи не змінився, так ніби ми побували там щойно вчора. Я заповз у ґрот, побачив наше ложе, ми ж покинули на ньому невичинену ягнячу шкіру. Ти казала, що фермер міг би, можливо, дістати компенсацію за ягня, якби хтось знайшов шкірку під час вигону овець на пашу. Ти завжди сплачувала борги. Однак шкіра усе ще лежала там.

Димок від багаття, звісно, не курився, проте обвуглені цурпалки ялівцю та карликової берізки лежали точнісінько так, як ми їх залишили. До того ж, я знайшов ще чимало інших

наших слідів. Я заходився більш-менш скрупульозно провадити еротично-археологічні "розкопки". Знайшов одну твою зелену рукавичку, п'ятикронову монету, шпильку для волосся з легкого металу (хіба це, до речі, не було порушенням правил проживання в епоху кам'яного віку?). Не пригадую, щоб ти зашпилювала нею волосся, видно, випала з кишені. Потроху ми зовсім закошлатилися. Мило і шампунь були заборонені, замість мила використовували мох, лишайник та карликову березу. Ще я знайшов два саморобні рибальські гачки. Мені ледь не стало соромно за розкидані перед ґротом риб'ячі кістки, та, мабуть, такий самий вигляд мали знамениті печери кроманьйонців. Так ми, здається, виправдовували одне перед одним своє нехлюйство. Маємо право бути трохи капарниками, казали ми, бо ж намагалися якось дотримуватися автентичного печерного способу життя. Ми вже були людьми, та ще не дуже; щойно пройшли фазу перетворення тварини в людину, тож навіщо було перейматися дотриманням чистоти, навпаки, треба було докласти зусиль, аби стати примітивнішими та дикими.

і ось раптом — сталося це миттєво — я ніби втратив опору в собі самому і цілковито злився з навколишньою природою. Те, що воно трапилося саме тут і зараз, я сприйняв як випадковість, бо ж нічого не робив зумисне. Мене пронизало нараз, що всі щоденні помисли про "мене" та "моє" більше не чинні, усе це лише ілюзія. Я розгублював себе, однак не взяв це за непоправну втрату, бо водночас відчув, що є чимось незмірно більшим, ніж те нужденне ego, яким так переймався раніше. Простіше кажучи, я — це не лише я, а й неозоре плато навколо, уся країна, та, зрештою, усе на цьому світі від найкрихітнішої мушки до міріад галактик у небі, усе це — я, бо я є усім цим...

Я перебуваю у стані свідомості, який абсолютно не піддається описові. Лише відчуваю і знаю, що я є каменем, на

якому сиджу — і тим, і ще тим, і он тим; убраним у вереск, чорниці й карликові берізки. Нараз чую закличні меланхолійні співи сивки золотистої, і це теж я, це я кличу, закликаю себе увібрати довкілля.

Я усміхаюся. Під розбурханою поверхнею почуттів, бажань та жаги завжди крилася моя глибша ідентичність, тиха і непомітна, споріднена з усім світом, і щойно я це усвідомив, хвилі вляглися, поверхня розгладилася. Я був жертвою найбільшого в світі блефу, ніби "я" — щось зовсім окремішнє від доакілля. Однак це не має нічого спільного з трансцендентальним сприйняттям. Навпаки, я абсолютно осяжно знаходжуся по цей бік.

А ще я неймовірно "намацально" відчуваю безчасся. Хоча й не можу сказати, ніби почуваюся вирваним з часового простору, скоріш уплетеним у час, та не просто втисненим у обмежені часові рамки реального моменту, а в час абсолютний. Бо проживаю не лише своє життя — я є До, зараз і після. Росту і розпинаюся на всі боки. Бо все є єдиним, а єдине і все — це я.

Згодом той стан минув, бо те, що я описую, збігає, мов мить. Я відчув блаженний дотик вічності, усього, що було до мене і прийде після Мене, хоча сам дотик тривав заледве кілька секунд. Але моє швидкоплинне поєднання з вічністю дало мені нове пізнання, новий вимір, які — я знаю — пронесу крізь усе життя.

Ото й усе, що я хотів розповісти про відчуття, яких зазнав, а чи про стан своєї свідомості. Хоча пережиті враження, які я спробував відтворити, справжні. Згодом, принаймні якийсь час опісля, я збагнув, що приблизно до таких же висновків можна дійти простим шляхом роздумів.

Ми охоче говоримо, що перебуваємо у світі, у всесвіті чи на Землі. Що ж, так воно і є. А хіба не спокусливо вдатися до гри чи радше вправи на позбавлення себе стереотипів, відмовившись від надокучливих прийменників? Я є світом. Я е всесвітом.

Там, на високогірному плато, я поринув у стан свідомості, який майже не піддається описові. Однак те, чого я зазнав, було справдешнім. Я —світ, і це направду правда.

Чи може, ти іншої думки? Чи можеш вгледіти проблиск надії на компроміс у витвореній мною площині? Чи зуміла б тішитися думкою, що просторами Гарданґервідди гасатимуть зайці й північні олені, пурхатимуть куріпки і через сотню, і через тисячу, і навіть через мільйон років? і чи водночас змогла б відчути, що все оте розмаїття, яке залишиться після твого відходу, і є тобою? Чи спроможне таке усвідомлення дати тобі крихту душевного спокою і ефемерне відчуття, що твоє маленьке власне "я" переживе своє земне існування, стане "духом" у раю душі?

Поглянь на таку дилему: на столі перед тобою два ґудзики> на які ти можеш натиснути. Натис-неш на один, і миттю помреш, жодного переходу до іншого стану існування вже не буде, натомість л(0дство і вся багатоманітність життя на цій планеті триватиме далі в неозорому майбутті. Ще безліч поколінь маленьких дівчаток стрибатимуть каменистими острівцями та шхерами, як і ти колись наприкінці п'ятдесятих. Я ніби бачу їх перед очима. Здається, ніби там, за закрутом часу, вже юрмиться люд. Та є ще й інший ґудзик на столі перед тобою; натиснеш на нього, і житимеш при доброму здоров'ї понад сотню років, а за те — У цьому й полягає дилема — усе людство і все життя на Землі помре разом з тобою.

Що вибереш?

Гадаю, я без вагань віддав би перевагу першій можливості. Не тому, що схиляюся перед світом у своєрідному побожному пориві, І не тому, що готовий пожертвувати собою. Просто я не є сам собі, я проживаю не лише власне життя. Якщо копнути глибше, я — людство, а воно, сподіваюся, буде квітнути й після мене — ось таке маю егоїстичне бажання. Бо багато з того, що я ідентифікую з собою, корениться десь і в чомусь поза моїм тілом, поза моєю фізичною оболонкою. Тут ми певним чином осягнули з тобою єдиномислія. Я — це не лише моє тіло. З моєю смертю не зникне, не завалиться світ.

Нині нас водно долає спокуса увірувати, ніби наше власне "едо" і є центром всесвіту. Ти чи не виснажливо жити з таким світобаченням? Враховуючи перспективу, що самому "центру всесвіту" залишилось перебувати на землі якихось кілька років чи десятиліть...

Там, у горах, я пережив своєрідне вивільнення душі, відчув, що позбувся егоцентричного рабства. Ніби луснуло обіддя, яке сковувало мою сутність, моє "я", немов бочку.

Та це ще не вся розповідь.

Коли я повернувся до авта — годинник показував, здається, четверту годину, — мені враз закортіло проїхати ще трохи на захід, аби не відразу повертатися додому, в Осло. Невдовзі я перетнув Гарданґервідду і піддався спокусі з'їхати вниз, до Мобьодалена. У Кінсарвіку в'їхав на пором, переплив фьорд і подався далі до затоки Нургеймссюнн, через Квамскоґен аж до Арни. Там я подумав, що вже найвищий час повертатися, починало вечоріти, а додому, до Крінґшьо, треба ще подолати понад сорок миль.

Та я не зміг повернути назад, коли вже був так близько від тебе, тож рушив до міста, авто припаркував на околиці, на мисі Нурнес, а вже звідти пішки подався швендяти вулицями. Абсурд, думав я, ще перепливаючи Гарданґерфьорд, якщо вже я мав опинитися у Берґені, то треба було взяти з собою в авто твої речі, а не відсилати їх поштою. Як усе по-дурному склалося: узяв би я твої пакунки, мав би поважну підставу завітати до твого дому.

Проте я був абсолютно певен, що невдовзі зустріну тебе, якщо вже доїхав аж до Берґена. Завернувши за ріг вулиці і не побачивши тебе там, я не втратив певності, що зустрінуся з тобою за наступним поворотом. Зрештою, видряпався на Скансен, трохи повештався ще й там, потинявся туди й сюди. Я разів зо два бував у помешканні твоїх батьків на Сьондре Блекевеєн, однак не годилося мені стовбичити перед вікнами — надто мелодраматичний вигляд мала б та картина. Подзвонити у двері я теж не наважився. Побоявся хвилювати твоїх батьків.

Я сподівався, що невдовзі підеш на вечірню прогулянку. Ти завжди так тонко відчувала, де я і коли появлюся, тож мала би скористатися своїми надзвичайними здібностями і вийти, аби зустрітися зі мною. Та ти не мала тих здібностей, Сульрун! Принаймні не того вечора... Та й невідомо, чи була ти на той час удома. Наскільки я тебе знаю, ти запросто могла податися до Парижа чи Риму. Зарядив дощ. Грошей на готель я не мав, тож поплівся назад, до Нурнеса. Мене не покидало відчуття, що я таки стрінуся з тобою, перш ніж дійду до авто. Однак довелося мені, промоклому до нитки під дощем, самому сідати в червоний фольксваген. Неохоче я встромляв ключ у замок запалювання, заводив двигун — не хотів миритися з поразкою. Ще по дорозі з міста приглядався до перехожих, ану ж ти була в гостях у якоїсь товаришки і зараз повертатимешся додому. Десь аж в Нургеймсун-ні я помітив постать, що нагадувала

тебе. Але то була не ти. Потім переправився через фьорд і дістався дому, в Крінґшьо, наступного ранку. Я замкнувся в помешканні і ридав. Пив і спав...

Розрив між нами був хірургічною операцією, до того ж, без анестезії...

Твоя правда, Стейне...

Написавши отого листа, я пестила в глибині душі крихітну надію, що, замість відсилати речі поштою, ти пожбурляєш їх в авто і через гори привезеш до мене. То був наш найостанніший шанс. Звісно, я багато думала про тебе, відіславши листа, а одного дня мені приверзлося, ніби ти, нещасний, блукаєш Берґеном. Мрілося, ніби ти привіз мої речі червоним фольксвагеном, але не маєш відваги прийти до мого дому, щоб передати їх особисто. Тоді я вийшла в місто. Починався дощ, і я вернулася додому за парасолею. Мене не полишало відчуття, що треба квапитися, аби встигнути тебе знайти. Я зійшла вниз до рибної торговиці Фіскеторґет, піднялася на Турґальменінґен, зійшла на Енґен, побувала на Ньостет і на Нурнесі теж. Але тебе ніде не було. Наблукавшись містом, я вже не мала певності, що ти справді був того вечора в Бергені, однак знала напевне, що тоді ти палко думав про мене, знала, що ми й далі кохаємо одне одного.

Але... Спершу минув рік, потім ще і ще. Здається, я так, задля порядку, повідомила тебе, що замешкала разом з Нільсом Петером, а ще за кілька років сорока принесла з Осло звістку на хвості, що ти зустрів свою Беріт. Кумедно, та я не зраділа тій звістці. Я ревнувала...

Найдивніше було почути про твої відвідини нашої печери. Я не користувалася шпилькою для волосся, гарантую, видно,

вона випала з кишені куртки. П'ятикронова монета, мабуть, твоя.

А сигаретного недопалка не знаходив? Пригадуєш? Ми, ясна річ, не мали права брати з собою у кам'яний вік сигарети. Тобто, треба було кинути курити чи принаймні зробити тривалу перерву на той час, що ми жили дикунами. Та одного разу ти прийшов з риболовлі і, без сумніву, потайки там посмалив. Від тебе гостро пахло куривом, я відчула, бо тобі не вдалося уникнути поцілунку. Ти відразу зізнався, почувався таким винуватим. Тобі було дуже прикро за переступ, Стейне. Ти без вагань віддав мені пачку сигарет, і вони згоріли в багатті ще того ж вечора.

Але як ти ставишся до того, що я пережив там, у горах, рік по тому?

Гаразд, гадаю, я можу збагнути те, що ти описав. Можливо, твоє пережиття не таке вже й відмінне від того, у що вірю я. Уся твоя розповідь зводиться, ясна річ, до одного — сягає потужним корінням отого твого Великого вибуху. Та хіба ми не є насамперед унікальними, несхожими між собою індивідуумами? Неповторними особистостями? Про це ми розмовляли того разу. Нині я додам, ми ще й духовні істоти.

Звісно, комусь може видатися дотепним, що атоми та молекули, котрі колись покинуть моє тіло, згодом перейдуть у зайця чи гірського лиса. Мене ж така думка хіба розвеселить, не більше. Бо ж мене не стане, Стейне! Чуєш чи ні? Ось з чим я не могла змиритися тоді! Що я буду я лише якусь ще коротку мить. Я хочу бути! Нині я сильніша за тебе, нині я маю дивовижну надію, дивовижну віру.

Не хочу применшити значення чудової миті, якої ти зазнав на Гарданґервідді рік по тому, як я покинула тебе, однак сумніваюся, чи так ти уже й умиротворився насправді отією пантеїстичною перспективою, яку тут вималював. До того ж, я зовсім непевна, наскільки можна покладатися на тебе, коли ти кажеш про свій вибір між двома ґудзиками. Уві сні ти вчинив навпаки... Пожертвував майбуттям усього людства заради кількох мізерних годин життя для себе. На довершення всього виявилося, що ти здатний убити своїх товаришів, аби заволодіти їхніми запасами кисню і мати змогу ще кілька годин покружляти в космічному кораблі, милуючись своїм віддзеркаленням у власній свідомості.

Та це ж був тільки сон! Хіба ти ніколи не робила уві сні такого, чого б нізащо не зробила наяву?

Бувало... Я знаю тебе як розсудливу людину. Навіть була зворушена, як турботливо ти спакував і відіслав мої речі. Ти й справді не обділив мене, був щедрим. Добре, хоч фольксвагена собі залишив — цим я заспокоїла своє сумління. Зрештою, інакше й бути не могло, я ж бо не мала в0дійських прав. Та й за ремонт переднього крила і*фар платив також ти.

Старовинний скляний дзвоник стоїть на підвіконні переді мною, ось я піднімаю його лівою рукою і дзеленькаю. Чуєш?

Так! Я ніколи не забував Смоланна. На маленькому порослому очеретом озерці плавала пара лебедів. Ти показала на них рукою і сказала, що це ми з тобою на тихій гладіні води, що це наші душі... Пригадуєш? Я обійняв тебе рукою і дав лебедям інше, не менш тепле і ніжне визначення. Я сказав: це — душі світу. Це душі світу плавають он там, хоча самі й не усвідомлюють цього.

Я завжди був романтиком природи. І ти теж. Однак ти ще й боялася її.

Я пам'ятаю лебедів. І пам'ятаю, ми ніяк не могли дійти згоди, що саме вони символізують. Я напишу й відішлю уночі, але ти не мордуй себе допізна. Ліпше лягай спати, Стейне, прочитаєш моє послання завтра.

І мови бути не може! Пливімо цією ніччю удвох!

Оввa! Сподіваюсь, ти не сидиш там і не цму-лиш горілку?

Розслабся... Хіба я ляпнув щось неґречне? Ти пиши! Я не спатиму...

Спробую бути лаконічною, бо багато з того, щ0 я хочу розказати, ти знаєш.

Було мені десять чи одинадцять років, коли я одного разу в прадавні часи гостювала на літніх вакаціях у бабусі, і раптом ластівка з розгону вдарилися у шибку вікна вітальні. Бабуся сказала, що треба трохи вичекати, не прибирати пташку, бо іноді бувало, казала вона, пташки лише сильно вдарялись голівкою, згодом запаморочення минало, і десь за чверть чи півгодини вони вже знову могли літати. Вона казала, що таким пташкам даровано ще одне життя, життя після смерті. Ніби стаєш свідком загибелі пташки, та враз вона знову злітає у небо. Однак минув день, минула ніч, а ластівка не прийшла до тями, вона й наступного ранку лежала безживною купкою там, де впала. Мені довелось поховати її, самій, бо мама з татом були в Берґені; я гадала, бабуся мені допоможе, однак вона вважала, що це дитяча справа ховати мертвих пташок. Ми з тобою не раз згадували той випадок, коли на мене находили оті мої приступи.

Відтоді, як мені виповнилося десять чи одинадцять років, я зростала з чітким усвідомленням, що сама я така ж бідолашна скуйовджена пташка, що я — природа. І від тієї миті перестала бути дитиною. Пора невинності та безтурботності відійшла в минуле.

Так, Стейне, дивовижно думати, що на світ постійно з'являються нові дітки, яким дароване право прожити кілька яскравих, сповнених вражень років без усвідомлення конечності життя, без турбот і без страху. Щось у моєму житті обірвалося ще тоді, У

итинстві, принаймні повернулося у кардинально інший бік. Ще задовго до зрілості я була перестрашена, якась ніби не від світу цього, у кожному разі вуке стояла на шляху, що зводив з нього.

Потім я приїхала до Осло і зустріла тебе. Те, що було в міжчасі, несуттєве: безконечні уроки гри на піаніно, теніс, домашні завдання, як постаршала — трохи флірту і пиятик. Ти зустрів мене у той момент, коли всі мої відчуття і страхи загострилися до краю; ти й сам дуже гостро, я б сказала, дуже серйозно, сприймав світ. Ти, як і я, усвідомлював, що нам не судилося нічого іншого, окрім життя тут і зараз. Ми були віддані одне одному в обійми такими вразливими, такими безборонними, і все, що могли зробити, заглушити власні страхи покликом природи, бездонною жагою, яка принаймні на час звільняла нас від думок про неминуче небуття у кінці шляху.

Та я завжди мала дуалістичний погляд на буття, ще від того літа в бабусі. Я відчувала, що ми насамперед є душами і що тілесні потреби, які розпалюють нашу кров і які, проте, надзвичайно легко задовольнити, є чимось зовсім іншим, тим, що поєднує чоловіка та жінку і в моменти шалу дарує нам

радість, однак десь глибоко в душі ми сприймаємо як щось непостійне і поверхневе. Хіба не так само ти це сприймав?

Іноді ти підходив до мене ззаду, клав долоню мені на чоло, дихав у потилицю, легким дотиком відгортав волосся і шепотів до вуха: "Привіт, душенько!", і тоді я відчувала насолоду, глибшу, ніж Маріанська впадина. Не так вже й рідко бувало, коли тобі хотілося не кохатись зі мною, а чогось іншого. Знаєш, у такі моменти ти дійсно розмовляв з моєю душею, відкривав доступ цілком іншій категорії, духові, і моя душа відповідала. Зазвичай я видихала тільки одне слово: "Ти..." Цього було достатньо. Що може сказати ще одна душа іншій? Наблизитися більше уже годі...

Ти мав духа-двійника, Стейне. Мені дуже важливо нагадати зараз про це. Часто траплялося, ти входив до помешкання на Крінґшьо ще принаймні за півгодини до своєї реальної появи. На по-чатках я чула, як ти йдеш, не мала сумніву, що це ти, кидалася до вхідних дверей, аби зустріти тебе, а іноді навіть з порога затягнути до спальні; бувало, планувала таке заздалегідь. Та згодом збагнула, що відчуття твоєї присутності було просто знаком, що ти вже "в дорозі". Дуже практично, мушу сказати. Я мала час накрити стіл, приготувати щось смачненьке або причепуритися, якщо хотіла тебе звабити — такі спроби, коли я щиро жадала тебе, кожнісінького разу увінчувалися успіхом. Ти ж пригадуєш, як часом узимку на тебе вдома чекали запалені свічки, натоплена грубка в спальні; ти вже знав, чого тобі сподіватися далі, називав спальню лазнею кохання і тішився у передчутті тієї миті, як переступиш її поріг. Але, Стейне, я пишу про це зараз лише тому, аби нагадати тобі про мою "схильність" до того, що ти називаєш окультизмом. Насправді ж для мене усе

ібо

те було живою реальністю, принаймні дотих, доки ми були удвох.

І це ще не все. Ми водночас прокинулися одного травневого дня 1976 року, за кілька днів до нашої мандрівки горами до льодовика Юстедаль-сбреен. Мені наснився сон, і я, розгублена, обернулася до тебе. Ти злякався, бо я незмигно дивилася на тебе — невже новий напад?

Ти запитав: Що сталося?

І я відповіла: Мені наснилося, що Б'єрнебу помер.

Дурниці, заперечив ти. Ти завжди вважав такі знамення маячнею.

Однак я наполягала: Ні, я знаю, Єнс Б'єрнебу* помер. Він більше не витримав, Стейне.

І я заридала. Ми щойно прочитали Сон і колесо про Раґнгільд Йольсен. Ми перечитали усе, що написав Б'єрнебу. Ти був роздратований, пішов у кухню, увімкнув радіо і майже відразу натрапив на новини. Головною темою передачі була смерть Єнса Б'єрнебу. Схвильований, ти повернувся у ліжко і міцно пригорнувся до мене.

Ти сказав: Що це ти робиш, Сульрун? Припини! Ти лякаєш мене!

Так, я мала кілька таких видінь, тоді частіше, ніж зараз. Коли твоя душа, твій "дух-двійник", почав постійно з'являтися вдома за півгодини до твого реального приходу, чи коли мені снилися віщі сни, які справджувалися вже наступного ранку (і ти сам був цього свідком), я поступово цілком дозріла до

розуміння, що ми, люди, насправді маємо вільну душу, тобто незалежну від тілесної оболонки, у якій живемо.

Однак самого лише цього було недостатньо аби змиритися зі своєю долею "гостя у дійсності", Я плакала, ти мужньо тримався, терпів мене. Одного вересневого дня зі мною трапився новий напад. Пригадуєш, ми мали зустрітися перед аудиторією Софуса Бюґґе після лекції Едварда Беєра про Верi'елання? Ти втішав мене, як міг. А тоді просто сказав: Сьогодні увечері ти будеш королевою Театрального Кафе.

А ми ж не могли собі дозволити такої розкоші! Однак не так давно нам виплатили позику на навчання, і ми влаштували справжній бенкет. Я з "їла аж два десерти! Ти поводився так мило! Та з часом скепсис узяв гору. Мені здавалось, ти охолов до мене. Ти ніколи не ставився до мене погано, однак поступово почав ставати циніком, я маю на увазі, у сенсі пізнання. Твоя згірченість повела тебе одним шляхом, а моя — іншим. Шляхом надії...

Телепатія, ясновидіння стали для мене реальними феноменами ще від перших приходів твого "духа-двійника". Я ж чула, як ти йдеш. Однак на порозі тебе не було. І все ж ти прийшов!

Коли ми знайшли ту книжку, підґрунтя вже було закладене. Тож зустріч з Брусничною Жінкою лише кілька годин по тому не стала для мене бозна-якою несподіванкою. Я була наприкінці шляху. Десь там мало віднайтися рішення, розрішення...

ібі

Що таке людина, Стейне? Як часто ти замислюєшся про те, що твоя литка чи передпліччя під тоненькою оболонкою чутливої шкіри є плоттю та кров'ю? Чи ти пробував коли-небудь уявити, який ЗИҐЛЯД мають твої нутрощі? Зсередини? Увити, що Й це також ти? Чи знаєш, за що зачепитися, що саме є твоєю сутністю, твоїм я, котре розмовляє, думає, мріє? Де воно сидить? У жовчному міхурі чи в селезінці? У серці чи в нирках? Може, у тонкому кишківнику? А може, воно вкоренилося таки в душі, у духові, у тому, що є, бо все решта не що інше, як цокання годинника і пересипання піску в клепсидрі. Каша-малаша, ось що!

Повернуся до передостаннього вечора у старому дерев'яному готелі, напередодні того дня, коли донька господині попросила вранці припильнувати її трьох дівчаток, доки вона буде в банку, десь з півгодини, сказала вона.

Ми випили кальвадос і вже збиралися до свого номера спати, та по дорозі ще завернули до більярдної і трохи пограли — якось дивно думати, що ті ж самі три кулі зі слонової кістки й далі ка-туляються там зеленим сукном. Хотілось би знати, скільки разів вони зіткнулись вже між собою...

Більярдна кімната служила водночас бібліотекою і баром. Погравши — я виграла десять очок, ти — лише вісім, — ми підійшли до книжкової шафи. Там був дуже незвичайний, ексклюзивний добір книжок, майже усі — старовинні видання; більшість упорядкована за категоріями "географія", "геологія" та "гляціологія". І раптом зовсім недоречна у цьому переліку Книга духів, видана данською мовою у Христіанії*, anno 1893, лише два роки після того, як побудували сам готель. Книгу було перекладено з паризького видання 1857 року (французька назва Le Livre des Esprits).

То був вечір напередодні зустрічі з Брусничною Жінкою. Ми заходилися гортати книжку ще в більярдній, я навіть прочитала тобі вголос кілька речень, а потім ми забрали її з собою нагору. У номері, просто задля забави, ми читали одне одному окремі уривки. І хоч книгу укладала жива людина з плоті і крові, був то справжнісінький маніфест-одкровення світу духів. То була добірка висловлювань душ померлих, записаних живими під час спіритичних сеансів. Пригадую, як ти врешті-решт відклав книжку на нічний столик і по-змовницькому мовив: "Як на мене, ліпше одна жива жінка в обіймах, аніж десять духів на даху". І я спокусилася на твої лестощі, визнаю. Бо ж надворі стояла ніч.

■ Та саме тоді нове насіння впало в благодатний ґрунт. Лише за кілька тижнів я стала спіритуалісткою, чи радше, спіритуалісткою-християнкою. Це виявилося моєю вірою, принесло мені мир та душевний спокій.

Наступного пообіддя ми зустріли Брусничну Жінку. Дивовижно... Хоча ти, мабуть, не вважаєш, що, коли людина готова відкритися чомусь, то те щось відкриється і їй?

Адже пташка не залетить до помешкання, доки вікна зачинені. Вона просто вдариться у шибку...

Лише коли пересвідчишся у реальності таких феноменів, як телепатія, духи-двійники, ясновидіння чи віщі сни, збагнеш, що поза тілесними оболонками, у яких ми живемо, ще існує душа, а вона підпорядковується іншому укладові, ніж матеріальний. Для мене шлях до віри у безсмертність душі виявився надзвичайно коротким.

Що там зараз відбувається в Осло? Спиш?

Ні, читаю твого листа. Уже майже друга ночі. Ти все ще сидиш за комп'ютером?

Так.

Просто неймовірно! Ти справді знайшла спасіння. Знайшла порятунок для своєї вразливої душі... Я майже заздрю тобі, бо від твоєї нової віри мене аж лихоманить.

Та я не зовсім втратила надію обернути тебе в свою віру. Я дам тобі щось, Стейне. Обіцяю. Коли-небудь я таки переконаю тебе.

Спробуй, я не перешкоджатиму. Може, я й сам анітрохи не вірю в отой свій пантеїзм. Ходімо таки вже спати...

ЮСТЕЙН ҐОРДЕР Гаразд, ходімо спати. Ти перший запропонував... На добранічі На добраніч!

Ще тільки одне. Я собі "забронювала" цілий завтрашній день, аби спробувати докладно пере-повісти усе, що трапилося понад тридцять років тому. Спершу я трохи посплю, а з самого рання сяду до комп'ютера. Надішлю тобі кілька послань упродовж дня. Якщо ти обрав собі для спогадів історію нашого всесвіту, то хтось з нас двох мав би пригадати усе, чого ми зазнали тоді, понад тридцять років тому. Тебе це влаштовує? Чи ми вже дозріли убрати в слова те, що нас спіткало?

Скористаймося шансом. Одного разу ми пообіцяли собі ніколи не торкатися цієї теми, але тепер можемо, напевно, звільнити одне одного від обітниці мовчання.

Знаєш, що я цмулю увесь вечір?

Кальвадос! Я навіть чую запах. Яблучний...

Я вражений! Ти дійсно маєш надприродні нахили. Приємних снів! Почуємося завтра...

На добраніч.

VII

Одного пообіддя наприкінці травня 1976 року я стою перед вікном спальні на Крінґшьо. Вікно відчинене, надворі тепло, груди сповнює солодкий духмян весни. Не знаю, вдихаю я пахощі року, що настав, чи солодкаво-кислий запах торішнього тліну, та аж ніяк не молодої брості на деревах, отож, гадаю я собі, це дух вогкої землі, бо ж саме з масного, угноєного торішнім листям і травою ґрунту пробиваються нові, свіжі паростки. Я бачу тріскотливу сороку в кущах і кота, який намагається її вполювати. Сорока повертає мене думками до ластівки, яку мені довелося поховати в Сулунні, і враз потужною хвилею на мене знову, як і тоді в шхерах, накочується важке відчуття, що я теж є часткою природи. У мене починається звичний напад. Спершу очі бубнявіють сльозами, голова вмить наливається нестерпним болем. З моїх уст зривається стриманий хрипкий схлип, а тоді я починаю ридати. Ти збагнув, що відбувається, бо я чую, як ти заходиш до кімнати, минаєш репродукцію Замок в Піренеях на стіні, та, перш ніж встигаєш торкнутися мене, я різко обертаюся і дивлюся тобі в очі. "Одного дня нас не стане!" — судомно схлипуючи, вистогную я, радше навіть вию. І знову заходжуся плачем, однак дозволяю тобі втішати мене. Мабуть, ти гарячково думаєш, що робити, і, видно, вирішуєш, що цього разу марно пропонувати якусь нікчемну прогулянку до Соґнван-на — ні одне, ані два кола довкруги озера не зарадять. Мені здається, я пам'ятаю кожне твоє слово, коли ти пригорнув мене: лівою рукою намотував на пальці моє волосся, а правою

обійняв за стан. Існує безліч способів тримати в обіймах жінку, ти мав власний...

— Витри сльози, — мовив ти. — Ми їдемо кататися на лижах на Юстедальсбреен.

За півгодини по тому ми сиділи в авті; лижі — на даху авта, наплічники — в багажнику. Останньою подібною витівкою був наш "печерний проект" на Гарданґервідді торік улітку. Тепер сонце знову високо стояло на небі, настав новий сезон ескапад. Я таке любила. Як я любила такі виправи!

Так, у мене бували різкі зміни настрою. Ми ще й до Соллігьоґди не дісталися, а мене вже переповнювала ейфорія. Тебе також. Якими щасливими ми були, Стейне! Я казала, що ніхто в світі не знає одне одного так добре, як ми з тобою. Ми жили разом, відколи нам виповнилося по дев'ятнадцять, майже нерозлучно цілих п'ять років, ми вже навіть поговорювали, що починаємо старіти. Кривдно думати про це нині, бо тоді ми були неймовірно юними, усе життя ще попереду... Минув тридцять один рік.

Ми мандрували червоним фольксвагеном. Спускаючись до Суннволлен, фантазували, ніби ми не просто чоловік та жінка, а ластівки, що кружляють над верхівками ялиць і поглядають униз на червоного жучка, а чи бульбашку, як їм, певно, здавалось з висоти пташиного польоту. Пригадуєш? Ми уявляли, ніби дивимося на себе збоку, бачимо, як кружляємо дорогами з лижами на даху, а на порозі вже червень. Ми знали, що уся радість і променистість світу акумулювалася цієї миті саме в нашому червоному фольксвагені, на купівлю якого ми складали наші літні заробітки упродовж двох років.

Коли минали Крьодерен і Галлінґдаль, розмова вичерпалася — наговорилися геть про все! — а минувши Бромму, й зовсім замовкли на хвилину чи дві. Не мали потреби розмовляти про околиці, бо ж бачили одне і те саме. Якось ми промовчали цілих чотири чи п'ять хвилин, аж раптом хтось з нас розсміявся, інший теж вибухнув реготом, і ми заскрекотали знову.

Ми їхали і їхали, перед нами лежав Гемседал ь і весь Вестланн. На самому перевалі в Гемседалі, на автостоянці праворуч від дороги, стояв велетенський трейлер з іноземними номерами. Ми часто згадували про нього увесь наступний тиждень. За кілька кілометрів від стоянки ми помітили жінку, яка простувала вздовж шосе в керунку гір, тобто, У тому ж керунку, що й ми. "Глянь! — сказав ти і Додав: — Бачила?"

Уже споночіло, нам видалося дивним, що самотня жінка пішки простує кудись посеред навколишньої пустки о цій порі доби. Єдиною причиною, чому ми не зупинилися й не запропоігували її підвезти, було те, що вона йшла не самою дорогою,

а стежкою за кілька метрів праворуч від шосе; до того ж, крокувала вона дуже цілеспрямовано і бадьоро. Жінка була вдягнена в якусь сірувату одіж з рожевою шаллю через плече. То була мальовнича картина. Образ жінки з рожевою шаллю посеред голубої літньої ночі закарбувався у моєму мозку донині. Швидким, впевненим кроком вона чомусь прямувала до гряди гір. Хоча ні, Стейне, вона мала намір перейти через гори. її шлях також пролягав до Вестланну. Ти скинув швидкість, проминаючи її; ми обоє глянули на жінку. Наступними днями ми цілком однаково описували мандрівницю. Старша жінка, казали ми. Жінка середнього віку з рожевою шаллю... А ще казали: їй десь п'ятдесят...

Ти вже прокинувся, Стейне? Теж рано встав? Сьогодні, коли я сиджу у жовтій кімнаті й пишу тобі, ми повинні бути разом. Цілий людський вік тому ми пообіцяли собі ніколи не згадувати того, що трапилося тоді в горах. Але зараз звільнили одне одного від обітниці.

Я не сплю. Ще досвіток, вле я вже сиджу в кухні з філіжанкою подвійного еспресо. Я відразу читвю твої листи, щойно ти їх надсилаєш. І так увесь день, нині я постійно буду online. Зараз піду на роботу і візьму з собою ноутбук. По-моему, це вперше виходжу з дому нарозвидні, ще тільки починає світати. Беріт спить, я залишаю їй записку, що рано прокинувся і більше не зміг заснути. Нвписав, що маю бвгвто роботи.

розповідай, згораю від цікавості. Ти маєш ліпшу пам'ять, ніж я.

Там, наверху, в Гемседалі, ти ледь не образився на весь білий світ, бо нам не світила жодна перспектива любощів тієї ночі, а ти спалахнув жагою, тільки-но ми проминули жінку з шаллю. Спершу ти кинув жартівливе зауваження; я б то назвала базіканням, яке ні до чого не зобов'язує, та поступово ти знахабнів, став вимогливішим, я б сказала настирливішим. Я знову засміялася. Невдовзі ти знайшов з'їзд з шосе і проїхав кілька метрів лісовою доріжкою до ріки. Надворі стояла суха погода, я гадала, ти виманиш мене у вереск між деревами. Та ще було холодно, а в твоїй голові визрівали інші фантазії, яких ти не міг позбутися. Бідолаха... Чомусь у своїх фантазіях ти уявляв наші любощі своєрідними акробатичними вправами у тісному салоні червоного "жучка" і, як сам казав, звільнитися від тих яскравих видив не мав снаги. Я лише людина, були твої слова. Я скоса глянула на тебе. Ти відвів погляд і зізнався: Я просто чоловік...

Через півгодини ми знову виїхали на шосе, і ти додав газу. Окрилені втоленою жагою, ми, наче куля, летіли крізь ніч. У гори, у гори! Зауважили, Що їдемо 52-ю дорогою державного значення, розважили, що це добрий знак, бо обоє народилися 1952 року. Ти сказав: "Дорога нашого року". А може, то я сказала.

Ти весь час сидів за кермом, я ж на той час іще не мала посвідчення водія. Можливо, вже настала північ, однак цілковитої темряви на ту пору року не буває. День був теплим, але тепер стало прохолодніше, спустилася долі імла; воно й не дивно — ми ж на високогір'ї. Якби надворі запала темна осіння ніч, довколишні контури були б виразнішими, ми краще бачили б дорогу у світлі фар. Зараз же навколо панувало якесь примарне голубувате безсоння. Єдиний виняток — іскристе мерехтіння на видноколі вдалині. Здається, я його помітила, ми згадували про нього наступними днями.

Біля самого водорозділу, на межі фюльків, поблизу Старечого озера, ми раптом помітили у сутінках щось тріпотливе і червоне, потім відчули удар, шарпнулися паски безпеки. Ти скинув швидкість, принаймні рух уповільнився, та вже наступної секунди знову газонув. Минуло чотири чи п'ять хвилин, перш ніж хтось з нас озвався. Найбільша загадка, Стейне, про що тоді думав ти і про що думала я? Хоча, цілком можливо, ми зовсім ні про що не думали. Можливо, перебували в шоковому стані...

Коли врешті об'їхали довжелезне озеро, з'явився білий автофургон, який прямував у протилежному керунку через гори в Естланн. І тоді ти схвильовано мовив: "Здається, ми наїхали на людину!"

Ми наче думали одним мозком на двох, та сама думка пронизала нараз і мене. Ти різко повернувся до мене, а я закивала головою.

— Я знаю, знаю, — пробурмотіла я. — Ми наїхали на жінку з рожевою шаллю.

Ми проминули Брейстьолен Ф'єльстюе, наближалися до першого стрімкого повороту вниз з перевалу до Вестланна. На тому закруті ти різко загальмував і повернув назад. Ти не зронив ні слова, але замість тебе промовляли твої плечі, наПружений погляд: Може, вона потребує допомоги. Може, вона серйозно поранена. Може, ми вбили людину...

За кілька хвилин вже були на тому місці, де авто наскочило на щось у сутіні. Ти спинився, і ми сторчголов вистрибнули з авто. Холодно, ледь віє вітерець. На дорозі нікого немає. Ти помічаєш, що права передня фара розбита, підбираєш осколки з узбіччя та з краю придорожньої канави. Ми озираємося, раптом ти показуєш на рожеву шаль, вона лежить поверх кущиків вереску на схилі, що збігає до озера, лише за два метри від авто та шосе. Шаль суха на вигляд, ніби щойно злетіла з плеча жінки, ледь тріпоче на вітрі, мов жива, і ніхто з нас не наважується підібрати її. Ми лише безпомічно роззираємося, і, хоч надворі світла літня ніч, ніде не можемо розгледіти жодної людської постаті. Окрім рожевої шалі, нема за що зачепитися. Ти знаходиш ще кілька осколків фари, і ми щемо геть. Швидко... Заціпенілі, вражені...

Твоя нога тремтить на педалі газу, руки тремтять на кермі, здається, ніхто з нас не мовив жодного слова, але наші душі всуціль переплелися, ми ніби навзаєм мали доступ до думок і почуттів одне одного.

Наступними днями ми мали нагоду проаналізувати те, що трапилося, але тоді, сидячи в червоному "жучку", не мали жодного сумніву, що наїхали на загадкову жінку, яку бачили на пустельному плато, перш ніж дозволили собі невеличку ескападу над рікою, давши тим самим жінці фатальну перевагу в часі.

Єдиним слідом по ній залишалася рожева шаль. Ми обоє вирішили, що потерпілу підібрав з узбіччя білий автофургон; то було єдине можливе пояснення її зникнення. Тоді ще й мови не було про мобільні телефони, вони з'явилися набагато пізніше. Чого тільки ми не вимальовували в своїй уяві: водій білого автофургона міг зупинитися біля першого обійстя в Гемседалі, щоб попросити допомоги і, звісно, викликати поліцію та швидку; або ж натиснув на газ, щоб якнайшвидше довезти жертву до лікарні в Ґулі; або — про таке ми також розмірковували — задуманий і сумний, він неквапливо (бо вже не було чого квапитись) їхав до відділку ленсмана в Гемседалі, щоб доставити тіло загиблої жінки, яке знаіипов їй 52-у шосе. При тому неодмінно згадав фольксваген, що рухався йому назустріч.

Дорога пішла вниз, до Вестланна, і, коли ми вдруге проминули Брейстьолен, під'їхали до стрімкого закруту, від якого вернулися назад, ти спинив авто над самим проваллям і наказав мені вийти. "Виходь! — зарепетував. — Виходь!"

Ти шаленів, я думала, тебе охопили лють та розпач, і тепер ти хочеш зігнати їх на мені. Принаймні я не наважилася тобі суперечити, відстебігула пасок безпеки і вийшла з авта. "Стейне, Стейне, — плакала я— — Куди ж ти? Хочеш мене занапастити?" Я зазнала такого потрясіння, що подумала: "Ану ж він уб'є мене? Щоб позбутися єдиного свідка... Він вже, можливо, убив..." Ти завів двигуна, натиснув на педаль газу, скеруавши авто убік провалля. Невже сам хочеш накласти на

себе руки? Я знову заплакала: "Стейне! Стейне!" Але ти просто кинув авто на скелю на краю провалля, потім рішуче вийшов і впевнився, що й ліва фара тепер розбита, до того ж, загнувся бампер, майже скрутився.

— Навіщо ти це зробив? — запитала я.

— Саме тут з нами сталася невеличка аварія, —відповів ти, навіть не глянувши на мене.

Ти вийняв скельця фари, які ми підібрали на плато, і розкидав їх біля кам'яної брили поряд зі свіжими. Ніби виклав останні шматочки мозаїки, яких бракувало, аби завершити картинку.

Навколо ніч, холодно. Я боялась, що авто не заведеться, та, на щастя, воно не постраждало, хоча й деренчало трохи. Ми мали пояснення: втомилися, втратили пильність, тому й в'їхали в каменюку, яку, вочевидь, прилаштували на закруті замість захисного бордюру, аби хтось не злетів у провалля з висоти кількох десятків метрів.

Ми з'їжджали вниз, до Бурґюнна, і аж здригнулися, коли з передцосвітнюї імли, немов мака-бричні лаштунки якогось фільму жахів, зненацька вигулькнула старовинна церква, увінчана головами Драконів; церкву оточував давній цвинтар, перед однією з могильних плит горіла свічка, її полум'я у сутінках літньої ночі теж видавалося рожевим.

Ми продовжували спуск з перевалу вздовж річки Лердальельвен, день вступав у свої права і, як це не парадоксально, що більше світліло, то більший опосідав нас страх. Коли дісталися Лер-даля, уже майже настав день, та ми були одностайні в одному: ще надто рано і водночас уже надто

пізно шукати, де би поселитися, це могло би видатись підозрілим. До того ж, не хотілося, аби комусь впало у вічі понівечене авто. Тож останню милю до поромного причалу в Ревснесі ми проїхали, не зупиняючись. До відходу першого порому залишалось кілька годин. Ми зашали авто на причал — окрім нас, нікого більше не було — і вирішили трохи подрімати на відхилених спинках сидінь. Однак передумали. Хтось сказав, що поліція неодмінно наздожене нас, ми не встигнемо переплисти фьорд. Тут ми загнані в пастку, дороги далі немає. Навіть якщо жінка мертва чи непритомна, нас бачив водій білого автофургона, бачив червоного фольксвагена з лижами на даху за кілька хвилин до того, як знайшов потерпілу в придорожній канаві. Ясно, мов Божий день, що поліція може з'явитися будь-якої миті.

Чому вона брела у горах посеред ночі? На плато ніхто не живе, там немає ні рибальської хижі, ані мисливської хатинки. Та й вбрана жінка була не за погодою, жодного натяку на спортивний одяг для мандрів.

Що то за людина? Чи можна бути певним, ідо була вона в горах сама? А може, з кимсь? Може, була замішана в якусь аферу? Бо ж бачили ми ве-

^ичезний трейлер на автомобільній стоянці в Гемседалі— Хтозна, можливо, там щось сталося...

Ми були надто збудженими, щоб заснути, однак світло дня наганяло ще більшого страху, тому лежали з заплющеними очима і шепотілися, як діти, яким батьки дозволили переночувати в друзів. Я вважала доречним нагадати, що ми лише на кілька градусів змістилися на маленькій планеті, яка кружляє навколо сонця, а ти поквапився додати, мовляв, сонце — лишень одна із сотні тисяч мільйонів зірок Чумацького Шляху. І пішло... Ми наче пливли безкраїм океаном. Нам конче

треба було розширити перспективу, перемістити фокус із себе на щось інше. Але тоді мене не душили сльози через усвідомлення, що колись мене не стане. Тоді момент не був сприятливим для туги, тугу витіснило відчуття провини, бо ми, мабуть, самі спричинилися до смерті іншої людини. То було так жахливо, що я не насмілювалася заговорити про те вголос. Але думала, думала увесь час. Забрати чиєсь життя! Забрала я, котра ніколи не вміла змиритися з тим, що колись зникну з цієї землі, а заразом з цього неозорого всесвіту, і не буде нічого. Не буде тебе, Стейне! Так-так, і тебе не буде теж...

Мені здається, від моменту, як того крихкого літнього ранку заїхали на поромний причал, і всі наступні дні, ми уникали називати речі своїми іменами, жодного разу не сказали "жінка, яку ми збили"... Якщо вже й заходила мова, казали тільки "це" або ж "те, що трапилося". Ти надто гнав там, на плато, — ми саме їхали пологим спуском —до того ж, ти витискав з маленького "жучка" усе на що той був здатний, і ми, не помітивши, збили, мабуть, жінку в горах Гемседаля. Однак розмовляти про те, що сталося, було понад наші сили. Повернувшись до Осло, саме цю частину нашої історії ми загнали глибоко у закамарки свідомості. Як могли ми тепер жити разом? Жити разом означало розмовляти, вголос обмінюватися думками, дуріти і сміятись, а ще спати разом і кохатись...

Зате ми почали цілком відкрито, не завуальовано, говорити про Брусничну Жінку. Саме завдяки їй я можу зараз, через багато років, майже не боячись, уголос визнавати, що ми наїхали і вбили жінку в Гемседалі. До благословенної Брусничної Жінки я ще повернуся, будь певен! Однак у цін нашій єдиній розмові я старанно дотримуватимуся хронологічної послідовності.

Як ти там? Уже дійшов до свого кабінету?

Дійшов... Лише кілька хвилин тому завантажив Інтернет і одержав першу нині електронну пошту. Лист був від тебе, я прочитав його і знищив.

Ти пам'ятаєш більше подробиць, ніж я. В одному ти все ж таки, як на мене, переборщуєш, надто наголошуєш, ніби ми вже тоді не мали сумніву, що жінка, на яку наїхали, не просто постраждала, а загинула від зіткнення. Вона ж могла просто сильно вдаритися, зламати руку, скажімо; її міг підібрати білий автофургон і підкинути до Гемсепаля. Та хай як би там було, драматизму тій події іе бракувало. Зараз я сиджу в своєму кабінеті і все переживаю заново.

Погоджуюся, треба зачекати, доки ти "введеш" У розповідь Брусничну Жінку. Щодо неї я маю деякі відмінні від твоїх судження. Але ти й так про це знаєш...

"Деякі відмінні судження"! Я ніби чую запах наукової інституції. Як воно там? Я маю на увазі, твій кабінет...

Це типовий для університетського корпусу на Бліндерні закамарок, прямокутний кабінетик в приміщенні математичного факультету, який ще називають корпусом імені Нільса Генріка Абеля. Полиці, письмовий стіл і навіть підлога завалені купами наукових оглядів, звітів, журналів. Та сьогодні я майже не помічаю цієї прозаїчної картини. Читаючи твоє послання, я ніби сиджу в одній з тобою кімнаті чи авто і слухаю. Розповідай далі. Ми стали на поромному причалі на південному березі Соґнефьорду...

Уже о четвертій ранку надворі білий день. Трохи згодом встало сонце, та ми не розплющували очей, далі шепотілися. Згадували, як безпечно і затишно було жити в кам'яному віці, і кілька тисяч років тому, і торік на Гарданґервідді. Та навіть

остання "наша" кам'яна епоха видавалася такою недосяжною після недавньої пригоди. Ми мрійно поверталися до довгих ночей, коли можна було лежати горілиць перед своєю печерою і дивитись у зоряне небо. Нам здавалося, ми здатні протяти поглядом незмірні далі, осягнути велич всесвіту. Той ледь не дотиковий контакт До миготливих цяточок, віддалених на багато світлових років, майже завдавав болю. Екзотичне світло зірок, наших космічних сусідів, струменіло крізь всесвіт чимало тисяч років, перш ніж сягнуло нас, наших органів чуття, зафіксувалося там і пригасло. Промені сяєва далеких небесних тіл довго прокладали собі шлях, аж доки дісталися сітківки наших очей, а тоді продовжили подорож далі крізь призму відчуттів до самісіньких глибин духа — у цілком іншому вимірі, в іншій казці. А одного вечора з'явився місяць, спершу тоненький серпик, та від ночі до ночі він ріс, ставав щораз більшим, поступово заливаючи сріблястим полиском і Гарданґервідду, і небесне склепіння. То було немов полегша, не лише тому, що ми могли дивитися одне одному у вічі навіть уночі; місячне сяйво давало спочинок очам і душі, звільняючи від пронизливого вдивляння у космос, як це було у минулі ночі.

Сидячи у червоному "жучку", бурмочучи про кам'яний вік, всесвіт та наше далеке минуле, ми не розплющували очей, бо ж була ніч, а ми вирішили затримати мить дитячого шепотіння якнайдовше, доки поліція чи команда порому — хто першим встигне — не прибудуть і не розбудять нас. Почуи-ши приглушене віддаллю рокотання порома, ми вже знали, що ніч ось-ось закінчиться, і тоді хтось із нас раптом згадав про рясний зорепад тієї ночі, коли ми закололи ягня. Вражені небаченим видивом, ми ^ позатуляли долонями роти. Упродовж лише двох хвилин з неба впали аж тридцять три зірки, але ми були такі приголомшені, що нам і на думку не спало загадати 99 бажань, які неодмінно мали би здійснитися. Ми й так чулися ситими та щасливими, бо щойно спожили

ягнячий стейк, ще й чимало м'яса залишилося про запас. А бажання? Ми ж мали одне одного!

І ось ми вже плили через фьорд. Команда кораблика докірливо поглядала на розбите авто і співчутливо на нас. Пошкодження після аварії — це як тілесна рана: її відразу помічають, коли вона свіжа. Свідки, подумалось нам. Здається, ми навіть пошепки перемовилися про це. Ще в ті часи нічне радіо каналу КЯК щогодини передавало короткі новини. Ми це знали. Не знали тільки, що саме слухають зараз на капітанському мостику.

Ми з'їхали з порому в Каупанґері і подалися далі на захід, до Гелли. Звідти знову поромом до Ф'єрланна, де починалися усі туристичні маршрути на льодовик Юстедальсбреен. То було задовго до винайдення Інтернету, але ми мали карту Норвегії, тож знали, дорога пролягає лише в одному керунку, а часу до відходу першого порому на Ф'єрланн обмаль. Якщо не встигнемо, доведеться півдня просидіти в Геллі. Втеча тривала недовго, між Германсверком та Лейкані'ером нас зупинила поліція. Запопали нас таки...

На дорозі стояли два поліцейські автомобілі, один з них — з миготілками. Гадаю, лише ідіот міг повірити, що нам вдасться легко відкрутитися —розбитий передок фольксвагена яскраво свідчив, у яких тарапатах ми побували. День був у розпалі, мобільних телефонів ще не існувало, тож миігула не одна година, доки хтось повідомив поліцію про нещасний випадок. І хоча ти старанно подбав про сфальшоване алібі, вдарившись автом об камінь над проваллям, саме ти, коли нам дали знак з'їхати на узбіччя та зупинитись, рішуче заявив: "Здаємося. Навіть не намагатимемося щось заперечувати..."

Я лише мовчки кивала головою. Але ти вів далі: "Чуєш? Ми запанікували, ото й усе". Я знову кивнула. Я втомилася, мені

так гірко було на душі, Стейне. Я зламалася. Усе, що я любила і в що вірила, було потоптане. Після того, що трапилося на плато, я вже не мала власної волі, підкорялася тільки твоїй.

Та виявилося, що то була рутинна перевірка. Нас навіть не попросили вийти з авта, а ми не заперечували, бо я, напевно, не встояла б на ногах. Хоча був ранній ранок понеділка, ніхто навіть не заїкнувся про перевірку на алкоголь. Та попередження нам все-таки виписали, зобов'язали упродовж десяти днів відремонтувати передні фари, за той час ви вже встигнете поверігутися до Осло, сказали вони, тобто поліція. Полісмени поводилися надзвичайно люб'язно та ввічливо. І хоч ночі на ту пору року були ясними, нам, згідно з записом попередження, заборонили їздити поночі, доки не полагодимо фари.

Нам заборонили їздити поночі, Стейне. Ось так! Оскаржувати таке рішення ми зовсім не збиралися...

Ми добралися до Гелли задовго до відходу порому. Гелла, як і Ревснес, типове не-село, там нічого немає, навіть якоїсь продуктової ятки, лише поромний заїзд. Мені нараз нестерпно, нездоланно запраглося шоколаду — таке зі мною часто буває. За отих півгодини, доки мав надійти пором з Ванґснесу, уся наша розмова зводилася до лиж. "Жучка" треба залишити на автостоянці, щодо цього суперечок не виникало, бо яка користь з авто в крихітному селі над фьордом, де навіть доріг немає, та й показуватися на людях з розбитими фарами не варто. Але як бути з лижами?

Усе це ти напевне знаєш не згірш за мене, та треба хоч раз у житті підвести риску під цією історією і відновити всі взаємозв'язки.

Отже, ми тверезо оцінювали ситуацію, прораховували варіанти. Повернутися? Сидячи в авто на каменистому поромному заїзді, що виступав одним краєм у фьорд, ми дійшли висновку, що певним чином заборгували одне одному цю мандрівку на Юстедальсбреен, ми ж проїхали увесь довгий шлях саме з цією метою, ми пообіцяли її одне одному, а ще, попри те, що сталося, нам конче було десь ночувати, ми потребували перини, щоб залізти під неї удвох і заховатися від усіх. Скільки мине Днів, перш ніж нас схоплять, один, два чи три, ми не знали. Знали тільки одне: це — питання часу, у найкращому випадку, кількох днів. Ми ж бачили, як прискіпливо приглядалася команда порому до свіжих ушкоджень авто, до того ж, нас зупинила поліція і піддала рутинній перевірці. Решта — зіставлення та слідчі висновки, отже, йдеться лише про час. Але за тих ранкових півгодини в Геллі ми усвідомили й ще одне: про лижну прогулянку льодовиком не може бути й мови. Аж такими холоднокровними після того, що трапилося, ми не були. Треба читати газети і слухати радіо, треба бути на сторожі. Від цього нікуди не подінешся... Ми чули про легендарний дерев'яний готель, у якому можна оселитися. Отож лижі теж можна залишити в Геллі. Та ні, ми засвітилися саме червоним фольксвагеном з лижами на даху. І це наприкінці травня! Надто ризиковано. А як зареєструватися у готелі? Найвірогідніше видавати себе за мандрівників, які вибралися на прогулянку льодовиком.

Обоє ми підсвідомо відчували, що, хай би чим все не скінчилося (я маю на увазі, в кримінальному сенсі), той трагічний випадок був попереджувальним пострілом. Попри мої напади страху та твою звичку перехиляти зайвий келишок, між нами майже ніколи не було жодного тертя, аж до наїзду на жінку в рожевій шалі біля Старечого озера. Наші стосунки вперше зазнали кризи... Але ми ще не були готові втратити одне одного. Може, завтра, може, післязавтра, лишень не зараз...

Ми мусили разом прожити ще кілька годин, кілька днів, перш ніж геть усе добіжить кінця.

Тож поїздка на поромі вузьким рукавом фьорду була майже приємною. Ми плили на північ, назустріч могутньому льодовику. Навколишня природа приголомшувала своєю неймовірною красою, з нами немов щось сталося, наче тягар спав з пліч або ж розвиднілося перед очима. Ми знову сміялися і дуріли. Пам'ятаєш? Повністю увійшли в роль вільних, безтурботних молодят. Ми були акторами. Ми давно не спали, звідси, мабуть, і збудження, та насамперед ми ще були вільними, мов вітер, принаймні ще дванадцять, а може, двадцять чотири або й усі сорок вісім годин. Нараз стали Бонні і Клайдом. Ми звикли бути самодостатніми, завжди на передньому краї, як ми полюбляли казати. А тепер ще й поза законом. Ми увійшли в роль... Нині, через тридцять з гаком років, можемо до цього признатися. Ми грали циніків...

У готелі лише сказали, що поживемо кілька днів, ще й самі не знаємо, скільки; хочемо податися на льодовик — вони ж бачили лижі, — щось нафантазували і про маршрут, і про наші льодовикові мандри. Ти щось наплів про Свартісен, Чорний Лід...*

А нам просто хотілося побути кілька днів удвох — я і ти, можливо, це наша остання виправа. Не пригадуєш, чи сказали ми в готелі, ніби щойно одружені? Усього лиш чотири роки тому відмінили так званий "куревський закон"**. Першого року, коли ми почали жити разом, про наш "неодружений стан" могли донести в поліцію, накласти штраф і заплямувати ганьбою.

У готелі ми попросили найкращий номер, мовляв, маємо привід для святкування, здається, вигадали якусь історію про успішно складені іспити, та це й не було цілковитою вигадкою,

бо я щойно завершила курс історії релігії як додаткової університетської дисципліни, а ти набрав кілька кредитів з фізики.

З найгарнішим номером проблем не виникло —сезон ще не настав, нам дали кімнату у вежі. Не знаю, Стейне, чи так уже й приємно мені згадувати це в моїй розповіді, але, коли ми з Нільсом Петером прибули уночі до готелю, напередодні нашої з тобою зустрічі, нас випадково поселили до тієї ж кімнати. Так дивно було опинитися там знову — з ним... Не певна, наскільки ми завдячуємо випадковості, що потрапили саме до того номера — бач, не наполягаю на провидінні, — бо його замовляв Нільс Петер, а я одружена зі щедрим і надзвичайно турботливим чоловіком. Він важко сприйняв твою появу і те, що ти, по суті, украв наш відпочинок у Книжковому місті. Ми з Нільсом Петером тішилися, що зможемо поблукати поміж букіністичних яток, полюючи за книжками, які не встигли прочитати в юності. Здається, я тобі вже писала, що він приквапив наше повернення додому.

Реєструючись у рецепції готелю того ранку, ми відважилися на доволі ризикований крок, однак вибору не мали: запитали, чи є в номері радіо, а що відповідь була негативною, попросили дозволу позичити портативний радіоприймач. Украй необачно, мабуть, але нам бракувало інформації, дои сказали, що ти студіюєш юриспруденцію і не хотів би випускати з уваги деякі актуальні теми. Щось там пов'язане з Німеччиною та справою Баадер-Майнгоф, бовкнула я.

Лише кілька днів тому Ульріку Майнгоф знайшли мертвою у тюремній камері Штамгайма. Не знаю, навіщо я це ляпнула, можливо відчула нашу спорідненість: ми з тобою нараз стали чимось а 1а Андреас Баадер і Ульріка Майнгоф. Ти сердито зиркнув на мене.

Ми одержали і радіо, і кімнату з округлим балконом, з якого видно розкішну панораму льодовика, фьорд та дві крамнички унизу, біля старого пароплавного причалу. Але нам було байдуже до краєвидів... Щойно опинившись у номері, ми позалягали в ліжко з портативним приймачем на батарейках. Навіть на годинника не глянули, бо майже не мали сумніву: все, про що говоритиметься в новинах, буде стосуватися нас. Перш ніж нас зморив сон, ми почули лише про звичні події в Норвегії та закордоном, про те, що місцева рада Одельстінґет схвалила пропозицію, за якою призовний вік юнаків знижувався з 20 до 19 років, та про смерть німецького філософа Мартіна Гайдеґ-ґера. І жодних повідомлень з гірського фронту.

Відсутність згадок про трагічігу подію ставала гіршою за тортури. Ще свіжими були у пам'яті наші "семінари" з шампанським на широкому ліжку вдома, коли ми читали Достоєвського. Тепер вже ми, як і Раскольніков, жадали викриття, щонайменше виклику для надання свідчень чи допиту. Та тривало так недовго, ми обоє несподівано провалилися в сон, навіть радіо, здається, не вимкнули, а прокинулися аж надвечір.

Я пробудилася від твого плачу. Уже не я, а ти плакав. Я втішала тебе, поклала руку тобі на груди, цілувала в шию і намагалася заколисати.

Невдовзі ми вже знову сиділи на ліжку й слухали радіо, напружено дослухалися до всіх новин, які транслювалися щопівгодини. Нічого... Уже сьома година, від трагічного випадку у горах Гемседаля минуло понад півдоби; можливо, то було брутальне вбивство, а злочинець утік з місця злочину, покинувши напризволяще поранену, а може, й загиблу жінку, не викликавши швидкої, ані поліції. "Значні сили поліції були сьогодні кинуті..." Та ні, нічого подібного не передавали. А ми

ж сиділи в готельній кімнаті, десь у чорта на задвірках, над берегом рукава Соґнефьорду, і напевно знали, що, захмелілі від власного щастя, збили й покинули жінку з рожевою шаллю, а потім просто продовжили свою мандрівку горами. Шаль ми знайшли. Ми підібрали Ті шаль. Отже, решту за нами прибрав водій білого фургона. Невже він не повідомив поліцію?

Що ж таке відбувається? Чому мовчить радіо? Чому не розголошують справу? Для цього мають бути підстави. Але які? Чому владні органи не оприлюднюють те, що знають? Що робила загадкова жінка у сірому одязі і рожевій шалі у горах посеред ночі? Як вона там опинилася? Може, йдеться про якісь військові чи шпигунські імплікації? Може, ми випадково влізли у щось, пов'язане з державною безпекою країни?

Моя фантазія ніколи не знала стриму. Звідки ми взяли, що збита жінка неодмінно мала бути звичайною людиною з плоті та крові? — запитувала я. Ніхто за неї не впоминається, радіо мовчить... Поліція не просить зголоситися свідків. А що, як вона була чужаком, прибульцем з космосу? Тієї ночі над горами палахкотіла якась дивна заграва... Я провокувала тебе, нагадала, що ми бачили сяєво на небі.

Насправді ж ми нічого не розуміли. Ким була постраждала? Якщо не "прибульцем" і не примарою, то на іншому кінці цього ребуса мав би стояти хтось, хто би поцікавився: а злочинець хто? Неодмінно чоловік, без сумніву. Ми спробували витворити профіль злочинця з кута зору поліції, жінка під нього не підходила, бо жодна жінка не втекла би з місця пригоди. З якоїсь причини поліція або поліцейська служба нагляду хотіла, мабуть, спершу спробувати знайти зловмисника, а вже тоді повідомляти громадськість про те, що сталося.

Наше авто ми залишили в Геллі. Може, нам добровільно здатися? Анонімно повідомити в поліцію про пошкодженого в

аварії фольксвагена на поромній переправі, і тоді наша мука скінчиться.

Авто ж уже зареєстрували в поліцейських журналах як підозрілий транспортний засіб.

З цього хаосу запитань та безладних відповідей врешті зродився новий потяг до тверезих обрахунків. Я почала першою, сказала: "Любий Степне ми прожили разом п'ять років. І раптом зазнали біди, самі до неї спричинилися своєю жахливо нерозумною поведінкою. Нехай би як там доля обійшлася з бідолашною жінкою, ми вже їй нічим не зможемо допомогти. То чому б нам ці останні дні не провести весело?"

Сиріус, провокувала я тебе на космічні розмови. Андромеда, Стейне! І ти відразу підхопив асоціації, досі ми розмовляли про це, по-моєму, в Равснесі.

Тебе не треба було довго умовляти. Ми поклали початок останнім чудовим дням удвох. Ми прийняли душ, а вже за півгодини сиділи у схожій на музей камінній залі, попиваючи аперитив. У барі не було Golden Power, зате був Смірнофф з лаймом.

Після вечері ми знову сиділи перед коминком з філіжанкою кави, але від цієї миті і весь наступний тиждень ніколи не забували слухати радіоновини.

0 22.00 ми поквапилися нагору, до своєї кімнати, проте й цього разу по радіо нічого не повідомили.

Немає потреби докладно описувати, як ми провели тиждень, ти й так пам'ятаєш, до того ж, ми трохи згадували ті дні, коли ось тепер зустрічались. Ми щодня довго гуляли

околицями. Першого дня насилу перебрели долину Сюппгелледален

1 дійшли аж до льодопаду. Добре пам'ятаєш той день, Стейне? Пригадуєш, що ми знайшли в моху над річкою, після того як поласували шоколадним тортом і купили плетені, ручної роботи рукавички

затишній хатинці Гьордіс біля підніжжя льодовика Сюппгеллебреен? Від наступного дня ми вже випозичали велосипеди, побували і в Горпедалені, і в Бьойядалені. У Бьойядалені кілька годин просиділи на морені вісімнадцятого століття, спостерігаючи, як відколюються шматки льодовика.

І ні на мить не розлучалися з портативним транзистором. Одного разу, коли проходили повз рецепцію, така собі Лайла тицьнула у нього пальцем і з натяком на іронію запитала: Баадер Майнгоф?

Ми вдали, ніби не почули. У радіоефірі й далі панувала тиша. Нікого не цікавило, що накоїли Бонні та Клайд під час своєї шаленої поїздки через гори. Ми кайфували, бо здобували ще один день у раю, насолоджувалися кожною подарованою нам годиною.

Ми дискутували і розмірковували. Може, в загибелі жінки під колесами нашого авто було закладено якийсь вищий сенс? Це знімало з нас частину провини, та водночас здавалося, ніби нас підставили. Можливо, вона вихопилася на дорогу саме тієї миті, як ми проїжджали мимо, бо ж надворі було майже видно, а ми, проте, нічого не побачили, аж доки раптом перед капотом не замайоріло щось червоне. До того ж, повернувшись на місце пригоди, ми нікого не помітили в кущах. А може, вона була мертвою ще до зіткнення з ав-том? Чом би й ні? Направду,

чом би й ні? Ми ж тільки бачили "щось червоне перед капотом", згодом часто повторювали цей вираз; самої жінки не помітили, може, то лише її шаль майоріла

ГОІ

на шосе від легкого повіву вітерцю? Хтось уже позбавив її життя і лише потребував підлаштува-ти видимість нещасного випадку, аби прикрити інший злочин? Може, вона лежала на узбіччі, а без рожевої шалі на плечах її не так легко було зауважити? Хоча удару від зіткнення з нею було достатньо, щоб розбити фару...

Потроху ми вже майже не сумнівалися в цьому. Тому-то ніхто не заявив про її зникнення. Ми ж бачили трейлер з іноземними номерами — чомусь відразу одностайно вирішили, що трейлер німецький — нижче Гемседаля незадовго до того, як ти... як ти, Стейне, звернув на лісову дорогу.

Можливо, жінку підібрав шофер трейлера. Не виключено також, що існував зв'язок між трейлером та білим автофургоном. Усе ж трапилося вночі. Певні зустрічі завжди відбуваються поночі.

Ми захопилися вигадуванням фантастичної історії про німецький трейлер, який над'їхав з Ест-ланна, і про жінку приблизно п'ятдесятирічного віку, ймовірно, кур'єра, яка прямувала дорогою через перевал, щоб зустріти автофургон з Вест-ланна. Далі навіть наша бурхлива уява не йшла...

Ти ще там?

Так... Довго ж ти тягнула з відповіддю. Я сьогодні, по суті, тільки те й роблю, що чекаю елек-тронки від тебе. Ходив туди

й сюди кабінетом, наче звір у клітці, сподіваючись хоч звуку від тебе, тобто від комп'ютера. А кабінет мій має не більше дев'яти квадратних метрів. Та поступово я заспокоївся і взявся до практичних справ. Навів лад у паперових завалах, поскладав наукові звіти — такі пертурбації влаштовуються хіба раз на п'ять років. До того ж, я відчуваю, як у мені визріває якийсь неспокій. Але ти розказуй, не зважай, що я нетерплячий. Я не підганяю тебе...

Ті наші "останні дні", які ми собі подарували, доки нас викриють, ніяк не закінчувалися. То був якийсь особливий, романтичний тиждень, мабуть, саме тому, що жили ми в постійній напрузі, в очікуванні, коли ж скінчиться наше щастя. Однак невідомість діймала щораз більше. І хоч були ми вдячні за "вимушений тиждень щастя", як сказав хтось із нас останнього дня, все ж ми, з певним сподіванням на розв'язку, піддалися спокусі пофантазувати, чим завершиться історія вестланн-ських Бонні та Клайда. Обговорювали статті на весь розворот у газетах, вигадували заголовки. Думка, що, можливо, ми ніколи не потрапимо до рук поліції, і нам пощастить уникнути покарання за скоєне, навіть до голови не приходила. Не впевнена, та все ж мені здається, що, якби ми тоді хоч на мить припустили ймовірність вийти сухими з води, то вжахнулись би. Найнестерпнішим у тій ситуації було наше невідання. Минув уже майже тиждень, і жодного слова в новинах про нещасний випадок на перевалі, про те, що жінку брутально збили автом і покинули на місці злочину в горах Гемседаля.

Хто була та жінка, Стейне!!!

Нам довелося викручуватися перед милими господарями готелю, пояснювати, чому жодного разу не подалися на льодовик, як планували. Ти сказав, що я не надто добре почуваюся, а я слухняно кивала у такт твоїй брехні про мою

мігрень. Після втечі з місця пригоди, від важко пораненої, а може, й загиблої людини, брехня давалася легко. Ми ще трохи вичекаємо, казали ми. Ми вдавали, ніби в мене менструація, але то була неправда. Мабуть, дивуєшся, що я усе так детально пам'ятаю... Просто на "менсу" ми ніколи не зважали, і я ніколи не страждала на мігрень. Нещастя тісно пов'язало нас одне з одним, тож я почувалася скривдженою, що ти усе звалював на мене.

Одного дня приємна господиня жартома, а може, напівжартома, запитала, чи не втікаємо ми від чогось або від когось, чи не ховаємось. Пригадуєш нашу відповідь? Кокетували обоє... Ми втікаємо від рутини і обов'язків, ось що ми сказали. Ховаємося від суєти. Жінка пильно, недовірливо г;іянула на нас. Ми розгубилися, і ти трохи різко відрубав: "Хіба ваш готель не місце відпочинку?"

Балачка відбулася по дорозі на сніданок, а під час сніданку ми вирішили, що вже найвища пора забиратися звідси геть. І причина не лише в зайвій цікавості господині. Нас нездоланно надило до місця злочину. Кажуть, зі злочинцями часто таке буває. А ми ще й мали поважну причину, хотіли перевірити, чи не залишилось там якихось слідів, яких не помітили раніше. Принаймні подивитися, чи не лежить усе ще там рожева шаль.

Було й інше. Того ранку я прокинулася раніше за тебе, і, прокинувшись, ти застав мене в старому шезлонгу; я сиділа, поринувши в читання книжки, яку ми знайшли з тобою у більярдній і відтоді читали щовечора. Йдеться про Книгу духів, ти ще назвав її "спіритичною книгою одкровення". Ти завівся з півоберта, майже розлютився. Я не певна, але мені здалося, що ти квапишся покинути готель ще й для того, аби позбавити мене мого нового чтива. Книжку, звісно, треба було повернути на місце до від'їзду. Потайки від тебе я заховала її на дно свого наплічника і вийняла аж в Осло.

Та, коли ми прямували через камінну залу на терасу, щоб помилуватися на прощання фьордом і крислатими буками, нас перехопила донька господині, та, що нині верховодить готелем, і запитала, чи не маємо ми вільних півгодини, аби приглянути за її трьома донечками, доки вона буде в банку. Дивина, таке крихітне село ще в ті часи мало свій філіал Вестланнсбанку! Ми, не замислюючись, погодилися. Дівчатка були такими симпатичними, ми вже добре з ними запізналися, наймолодшій заледве виповнилося два рочки. За останні два місяці я вже й сама щораз частіше заводила мову про відмову від протизачаткових пігулок. Ми тішилися виявленою до нас довірою, бо хто б то наважився віддати під опіку своїх дітей Бонні та Клайдові? Уже не пригадую, чому, але півгодини розтягнулися на весь ранок, ми ж казали, що це найменше, чим ми можемо віддячити за випозичання велосипедів та портативного радіо. Хоча зайве було таке казати.

За проживання в готелі ми виклали цілий маєток Ми були добрими клієнтами, не скупилися ні на вино до вечері, ані на келишок чогось міцнішого до кави. Мали вони кальвадос, Стейне! Пам'ять тебе не підвела. Тоді він був дивовижею, принаймні в таких невеличких провінційних готельчиках. Ми полюбили кальвадос після мандрівки автом до Нормандії. Нині я вже не пригадую, чи в сімдесятих можна було купити кальвадос в алкомаркетах, та хай би як там було, за звичайних обставин цей трунок був нам не по кишені. Але тут, посеред гір, зборознених не одним льодовиковим періодом, ми щовечора попивали кальвадос.

Ось так вимушено ми зосталися в готелі ще на одну ніч. Десь о дванадцятій господиня забрала дівчаток, і все пообіддя най останні шого дня ми мали лише для себе. Маленьке селище над фьордом ми вже сходили вздовж і впоперек, видряпувались на дві прилеглі гірські вершини, аж ноги гуділи весь наступний день, та, як не дивно, жодного разу не були на

Ф'єльстьолені, що височів позаду готелю, замикаючи розлогу долину; лише там не побували. А що наше авто стояло усе ще собі на стоянці у Геллі і, судячи з усього, не потрапило в поле зору поліції, то ми спокійно могли наступного ранку вирушити додому, принаймні безперешкодно доїхати хоч би до Естлан-на. Цілковитої певності не було ні в чому. Однак ніщо не заважало нам податися ще в один похід, до Ф'єльстьолена. Днина була погожа, відколи ми прибули, жодного разу не дощило.

Спакувавши перекуску і термос з чаєм, ми вирушили угору схилом долини Мюндальсдален, туди, дЄ знову побували з тобою удвох кілька тижнів тому. Звісно, ти пам'ятаєш і той далекий день, і цей ближчий, не маю в цьому жодних сумнівів, але тут я описую тільки те, що сама пам'ятаю, щоб спонукати тебе знову глибоко осмислити тодішні події.

Ми проминули останній хутір з червоною стодолою ліворуч від дороги та стрільбищем праворуч, трохи пройшли понад чарівними берегами річки Мюндальсельвен і піднялися до Гейместьо-лена. Довелося трохи пострибати на жорствяній стежці, аби пострушувати налиплі на взуття овечі й коров'ячі кізяки.

Яка то була насолода! Минув тиждень, а ми не знали, що нас очікує. І хоч могло трапитися так, що нас ніколи не спіймають, скоєне наклало на наші душі тавро на все життя, ми усвідомлювали це і не знали, як зуміємо жити з цією пам'яттю. Та поки що ми були колишніми, жартували і веселились, діткнуті легким смутком, що це наш останній день у Раю, у цьому "еротичному закапелку", хоча не сам закапелок був еротичним, а ми, яких туди закинула на тиждень доля.

Доки ми йшли, ти весь час тулився до мене і пригортав мене. Якось попросив чогось більшого, і то не були порожні

слова, ти й справді жа-Дав мене. Уся долина наша, умовляв ти, тут легко сховатися від чужих очей у вільшанику, надворі ^пло, та я була непохитна, ще й під'юджувала —спершу виберемося на Ф'єльстьолен, а тоді побачимо, який з тебе чоловік. Добре пам'ятаю ту фра_ зу, бо ти образився не на жарт. Згодом, у наступні дні і тижні, з'ясувалося, що чоловік ти ніякий і ці на що не здатний. Відтоді ми вже ніколи не булц єдиним цілим, ми вже не знали одне одного.

Ось так! За дві сотні метрів від Гейместьолена у виярку, ліворуч від стежки, буяв пишний кущ червоної наперстянки. Digitalis purpurea. Я знала, що рослина отруйна, проте її листочки можуп, і порятувати від смерті. Вона надзвичайно витончена, струнка і ніжно-рожева, є щось таке невимовно звабливе у її квітах-дзвіночках. Я вирвалася від тебе й побігла, щоб торкнутися їх. Ходи сюди! — покликала я.

Ми трохи постояли біля вогнистого куща, а тоді обернулися праворуч, туди, де на пологому схилі, що збігав до дороги, густо росли берізки. Поміж чорно-білими стовбурами виднілася невеличка галявинка — світло-зелений мошистий моріжок. Нараз там зринула постать жінки у сірому вбранні й рожевою шаллю на плечах, такого ж кольору, як дзвоники наперстянки. Саме про барву я дуже часто думала згодом, за ті роки, що минули.

Жінка уважно дивилася на нас і усміхалася. То була вона, та, на яку ми наїхали на Гемседальсько-му перевалі, Стейне! Здавалось, ніби вона раптом з'явилася там лише задля нас, за велінням якихось вищих сил. Нині я ліпше знаю, що то було і звідки взялося. Але зажди!

Опісля ми вже не сумнівалися у тому, що побачили. Ми вже не сумнівалися, що це та сама жінка, ЯКУ ми бачили на узбіччі, за кілька метрів від щосе на Гемседальському перевалі

заледве тиждень тому. Вона мала таку ж поставу і ту саму рожеву шаль, яку ми знайшли над озером. Отож ми 0бое бачили одне і те саме. Дивно, що в усьому ми погоджувалися одне з одним, розходилися тільки в одному: що саме вона сказала нам. То була справді чудасія, тоді ми були просто вражені, хоч зараз я маю правдоподібне пояснення для цього.

То що ж вона сказала? Дуже добре пам'ятаю, як вона повернулася до мене і мовила: Ти є тим, чим я була, а я є тим, чим ти станеш. Однак ти наполягав, що сказала вона щось зовсім інше. Хіба не дивина? Ми ж погоджувалися одне з одним, що бачили те саме. Ти вперся, немов вислюк, і водно торочив, мовляв, жінка до тебе зверталася: Тебе слід було би покарати за перевищення швидкості, хлопчику.

У фонетичному сенсі ці два висловлювання неможливо переплутати. Я ще додам: таке неможливе також ні в семантичному, ані в смисловому сенсі. Ти є тим, чим я була, а я є тим, чим ти станеш. А тоді: Тебе слід було би покарати за перевищення швидкості, хлопчику. Отже, ти почув одні слова, а я — цілком інші. Навіщо це подвійне послання? І як вона умудрилася передати нам його водночас? Ось у чому найбільша загадка — і тоді, і тепер. Постривай...

Нині я напевно знаю, що "літня жінка з рожевою шаллю" була саме тією, яка загинула під Нашими колесами, а тоді прийшла до нас з потойбіччя. Прийшла, щоб розрадити! Вона усміхалася; Не заходитиму надто далеко і не наполягатиму ніби та усмішка була теплою, бо поняття "тепло" і "холод" більше пов'язуються з нашим фізичним станом, однак була вона приязною, грайливою лукавою, шельмуватою. Ні, манливою, Стейііе! Ходіть зі мною, ходімо, ходімо..., — наче промовляла вона. Атоді враз обриси її постаті розсоталися у повітрі, і жінка зникла.

Ти вклякнув на каменисту стежку, затулив обличчя долонями і заплакав. Ти відводив від мене очі, я ж обійняла тебе за плечі й колисала.

— Стейне, — озвалася я, — її вже немає...

Але ти й далі схлипував. Я й сама похолола від страху, бо тоді у щось подібне ще не вірила; твоя слабкість певним чином мені допомогла — було кого заспокоювати.

Зненацька ти підхопився на ноги і стрімголов кинувся бігти вниз, у долину. Ти біг так, ніби йшлося про життя і смерть; я намагалася не відставати. Не можна було відпускати тебе. Невдовзі ми вже йшли поряд, а згодом завели розмову про те, що пережили. Ми були збудженими до краю.

Ми ще не почали вибудовувати наші позиції. Ми випитували одне в одного подробиці і деталі, перебирали кожну дрібничку, зважували "за" і "проти". У своїх міркуваннях обоє сходилися до того, що з'ява в березовому гайку була тією самою жінкою, яку ми бачили на Гемседальському перевалі і яку — я була цього цілком певна, ані тіні сум-

ніву в мене не зоставалося — збили на смерть, хоча ти палко це заперечував, наводив аргументи, що вона не тільки вижила, але й чудово почувається.

— Як вона вистежила нас? — налякано запитував ти.

Ти боявся, що вона усе ще переслідує нас. Припускав, що вона оселилася в готелі і що ми можемо зустрітися на вечері. Отак своїм страхам ти шукав матеріалістичне пояснення. У

мене ж поступово вироблялася інша позиція, відмінна від твоєї. Я не вірила, що жінка оселилася в готелі і що ми побачимося з нею під час вечері. "Вона мертва, Стейне, — казала я. Ти зміряв мене поглядом, а я вела далі: — Можливо, вона зовсім не стежила за нами, можливо, вона прийшла до нас. Зі світу по той бік, Стейне". Ти не зводив з мене погляду, але в ньому не було впевненості. Було безсилля...

Так, безсилля. Бо я збагнув, що ми починаємо віддалятися одне від одного. Ні тоді, ні тепер я не вірю, що померлі можуть приходити до нас чи що вони взагалі десь Існують. У це вірила ти, 1 нині я спроможний віддати належне твоїй концепції, бо, попри все, тридцять років не минули Для мене безслідно. Але ти маєш рацію, тоді я на таке не був здатний.

Розповідай далі. Як на мене, ти до останньої коми вірна нашій історії.

Проходивши увесь ранок туди й сюди тісним простором на дев'ять квадратних метрів, я відчув, як у мені поступово набухають тривога й неспокій. Конче треба чимось зайнятися. Уже дванадцята, і я прийняв рішення.

Дописуй свою розповідь. Я вже здогадуюся як розвиватимуться події далі. Ми вели непримиренні суперечки напередодні нашого розриву, а тоді ти повернулася до Берґена. Я відповім тобі ще перш ніж збіжить день, обіцяю.

На Ф'ельстьолені ми домовилися якнайдалі відсунути момент з'ясування та витлумачення того, що відбулося. Наступного дня нас чекала довга дорога додому, переїзд через перевал, який розмежовував два фюльки — Соґн і Фьорди та Бюскерюд. То чому б не вдовольнитися тим часом взаємною

згодою і спільним баченням подій, доки вони ще свіжі в пам'яті?

Отож я сиділа навпочіпки і гладила рожеві дзвоники наперстянки — тут причин для суперечки не виникало. Ти підійшов до мене ззаду, спершу погладив волосся, потім сів долі і теж торкнувся квітів. Не пригадую достеменно, чи почули ми якісь звуки з протилежного боку дороги, однак щось змусило нас рвучко озирнутися. Тієї ж миті між стовбурами беріз вималювалася жіноча постать; з рожевою шаллю на плечах, вона стояла в моху схожа на "брусничну жінку з казки". То були мої слова. То я назвала її "брусничною жінкою", ім'я стало нам красномовною підмогою, вербальною рятівною кладкою для двох душ. Упродовж багатьох днів ми не боялися згадок про Брусничну Жінку, і, як видно, не боїмося й тепер,

через тридцять з гаком років. Тоді, звісно, важко було так невимушено, як нині, розмовляти про примару чи про дух, чи про з'яву з того світу. То була середина сімдесятих, я точно пам'ятаю час, бо лише за кілька днів перед тим було знайдено мертвою у в'язничній камері Штамгайма Ульрі-ку Майнгоф, того ж 1976 року вийшли такі норвезькі романи, як Вигнання Єнні Туріль Брекке, Це здавайся Тура Обрестада, Поринь у свій час Сіґюрда Евенсму, Залізний хрест Юна Міхелета, Військовий похід Карстена Альнеса та Граффіті Ули Бауера. Тоді дехто казав, що ми живемо в переломний момент, прямуємо до нової ери, стоїмо на порозі "епохи Продавця води".

Зі своєї матеріалістичної позиції, що докорінно суперечила моїй спіритуалістичній орієнтації, яка тоді ще перебувала в зародковому стані, ти — у гарячкових пошуках прощення — висунув потішну теорію. Отож ми дійшли згоди, що Брусничная Жінка і жінка, котру ми бачили на перевалі — одна і та ж людина. Натхненний своєю теорією, ти сказав: "Уяви, наче це фільм або кримінальний роман!" Мене дуже зацікавило, до

чого ж ти ведеш... А ти продовжував: "У березовому гаю ми могли зустріли близнючку тієї жінки..."

Гм, якщо так, то, можливо, Ісус лише тому зумів пройти по воді, що Генісаретське озеро вкрилося кригою!

Проходячи повз те місце по дорозі до готелю, ми трималися за руки; крокували швидко, але умовилися не піддаватись паніці. Обоє були однаково налякані. Слава Богу, ти не кинувся бігти, але за це поплатилася я, бо ти так сильно стискав мої пальці, що довго ще потому мене боліла рука. Пам'ятаю вино, яке ми пили до вечері. Нам конче треба було випити. Ми видудлили повну пляшку, довелося замовити ще пів. А ще я пригадую, що ледве тримала склянку, бо ти вичавив геть усю силу з руки.

Пам'ятаю ніч, Стейне. Того разу вже я намагалася тебе звабити. Я була дуже відвертою. Думала, що маю лише цей єдиний шанс: якщо не пощастить, ми вже ніколи більше не знайдемо дороги одне до одного. Я зваблювала тебе за всіма правилами мистецтва спокушання. Якби це відбувалося на кілька годин раніше, ти, напевно, піддався би чарам і захмелів від жаги. Однак я не зуміла розбурхати твої почуття. Тобі й самому було прикро на душі від власної незворушності, тебе, вочевидь, також не покидали думки, як воно буде далі, до того ж, ти пополі упився до чортиків. Після обіду та кальвадосу ми прихопили з собою до номера пляшку білого вина, я його навіть не пригубила. Пам'ятаєш, чим усе скінчилося? А скінчилося тим, що ти ліг у ліжко головою у ноги, а я — на подушки, мої ступні сягали твого обличчя. Раз я навіть спробувала погладити тебе ногою по щоці, але ти відсунувся убік — не те, щоб грубо й роздратовано, але рішуче. Ще довго ніхто з нас не спав, ми просто лежали, і кожен знав, що інший не спить, але щосили вдавали, ніби бачимо десятий сон.

Зрештою, таки посігули, принаймні ти, після такої кількості випитого важко було не заснути.

Я гірко каялася, що не віддалася тобі у віль-щанику ще до зустрічі з Брусничною Жінкою. Я знала, що нам, мабуть, не бути вже разом, я вже тужила за тобою.

Туга за коханим, з яким лежиш в одному ліжку, значно пекучіша, ніж тоді, коли двоє сердець розділяють континенти.

Казка скінчилася. Ми вели дружню розмову, пливучи фьордом. Пили каву й ласували лефсе, картопляними млинцями. З порому Несьой зійшли в Геллі, з лижами на плечах та наплічниках за спиною; авто стояло там, де ми його й покинули, якесь таке самотнє, ніби сумувало за нами. Бідолашні фари і переднє крило, подумала я, а може, й сказала вголос. Ти теж бовкнув щось з чорного гумору. Навзаєм... А тоді ми поїхали.

Що хотіли ми з'ясувати там, на перевалі? Що недогледіли тоді? Чи ретельно шукали слідів крові? Останків і волосся?

Розмовляли ми, власне, не тільки про це. Зважаючи на обставини, поїздка додому все ж була приємною. Можливо, тому, що усвідомлювали —це наша остання автомобільна мандрівка. Ми вже почали ставитись одне до одного з певною відстороненою турботою. Про повернення до любовного гніздечка, невимушене і жадане, немов нічого й не сталося, не могло бути й мови. Ми поводилися, наче друзі, ввічливо й прихильно.

Спершу ми переправилися поромом через фьорд, потім доїхали до Лердаля, річки та старовинної церкви. Мені знову аж перехопило горло, коли ми проминали закрут і прірву, де я

тиждеіц тому злякалася, що ти хочеш убити мене або ^ накласти на себе руки. Ти зняв праву руку з керм;, і обійняв мої плечі. Твій мимовільний порив зі. грів мене. А тоді ми вибралися на перевал...

Я прямую зараз у зворотному напрямку. На цю мить я в Ґулі, сиджу в готелі Перс, тут є мережа. Я прочитав твого останнього е-мейла, відповідь відішлю звідси за мить.

Однак почуваюся незатишно, бо я не готельний постоялець, лише випадковий подорожній. Боюся, ось-ось мене ввічливо попросять забратися геть. Колись крадькома пробиралися до готелю, щоб скористатися туалетом, а нині — щоб залізти в Інтернет.

Я не міг опиратися самому собі, мусив знову опинитися в горах. Але ти пиши далі. Маєш чотири або й п'ять годин, перш ніж я знову знайду мережу, у нашому готелі. Саме туди я прямую. Я повідомив про своє прибуття, а мені сказали, що сезон вже завершується, тож, ймовірно, буду ночувати сам-один на весь готель.

Ти їдеш до Ф'єрланна, Стейне? Помахаємо одне одному в Гемседалі... Десь там ми розминемося, між нами проляже відстань на один метр, а може, на один людський вік...

...Ми бачимо перед собою блискучу холодну поверхню Старечого озера, я помічаю, як знову тремна кермі твої руки, а нога — на педалі газу. Ось

ТЯТ^IK-Р там. Ти з'їжджаєш на узбіччя і зупиняєшся В->лс

Ми обоє виходимо з червоного фольксвагена-С^учка". Ми й далі дуже ніжні одне з одним, туск, гіркота, розкаяння від

скоєного шматує останні ниточки кохання між нами. Ти викрикуєш якусь лайку, брудну і бридку. Я й не підозрювала, що ти знаєш такі слова. Я ж просто плачу.

Від рожевої шалі ані сліду. Ми бредемо понад озером, і, хоч те, що шукаємо, мало би кидатися у вічі, ніде не знаходимо. Невже хтось знайшов шаль і прихопив з собою? А може, її віднесло кудись негодою та вітром?

Вже не пригадую, що відчули, полегшу чи розчарування, знайшовши іще кілька уламків від фари. Отож нам нічого не привиділося... Тут ми ваїхали на людину, гнали ж несамовито. Інших слідів немає. Жодних слідів крові, великого каменя чи земляного насипу, що міг би спричинити такий удар при зіткненні.

Ми знову сіли в авто і поїхали далі. Ти звернув увагу на потішну засніжену вершину, схожу на цукрову голову, на протилежному краю озера, так ніби це мало щось спільного з таємничою пригодою, що спіткала нас.

Доки їхали вниз через Гемседаль, тільки й балакали про ту пригоду. Здається, ти перший завів Розмову, саме у тому місці, де ми звернули з шосе, Де я піддалась на твої умовляння, бо був ти невідпорним спокусником. Зараз нікому з нас навіть На гаДку не спало б коментувати оту ескападу.

Ми укладаємо угоду: можемо скільки завго-обговорювати фатальний випадок аж до само'і'0 дому, але від того моменту, як опинимося у Сі!о° єму помешканні на Крінґшьо, назавжди заіір()~ ваджується сувора заборона на всі розмови цр~ те, що трапилося на перевалі, — і між собою, ; сторонніми. Так і вчинили по приїзді до Осло, тієї миті все, що відбувалося біля Старечого озе_ ра, майже ніколи не згадувалося інакше, як тс

я. першою своїми е-мейлами розірвала давній пакт Не думаю, що, порушивши обітницю, спровокую нові нещастя. Сподіваюся, навпаки... Тому й пишу.

Рожева шаль більше не валялася на березі оае-ра, воно й було б дивно — скільки часу минуло. Тепер ми переконалися у цьому на власні очі, і я відчула мимовільне розчарування, бо якби ми знайшли шаль, хай навіть пошматовану на клоччя звіриною, вона б стала доказом, що жінка в березовому гаю не була живою людиною з плоті та крові, а духом, що явився нам. А так ми змушені були припускати існування двох шалей, одна з яких належала жертві, а інша — усе ще лежала на плечах Брусничної Жінки.

Про жахливе нещастя ніколи не згадувалося в новинах, тож ми зійшлися на тому, що, мабуть, таки водій білого фургона заопікувався дамою з шаллю, не могли тільки дійти спільної думки, у якому стані він її знайшов. Зустріч з жінкою на горі, у березовому гаю, засвідчила тобі, що після наїзду вона відбулася легким переляком, мені

щось цілком протилежне, я не сумнівалася у п * гибелі— Не сумнівалася, що то була з'ява з потой-3£ чя Стейне! Ти вважав, що жінка, ймовірно, від-

зу підвелася, а потім просто зупинила автофур-Придумав собі, що їй треба було повернутися в рем'седаль і що вона була якимсь чином пов'язана з тим іноземним трейлером. Такий розв'язок загадки міг би стати достовірним поясненням, чому ми нічого не чули в новинах про нещасний випадок на трасі тієї літньої ночі. Я, зі свого боку, не мала й крихти сумніву, що жінка з рожевою шаллю, коли ЇЇ заносили до фургону, була або важко поранена, або мертва. Парадоксально, але ми не суперечили одне одному, стверджуючи, що за тиждень після

пригоди жінка жила. Ось тільки ти бачив її серед живих, а я — у зовсім іншому вимірі.

Ми дискутували про часові рамки події. Якщо авто ледь зачепило жінку, то чи не поквапилися ми з висновками, прив'язуючи її до білого автофургона, з яким розминулися на кілька хвилин пізніше? — запитав ти. Може, вона просто пішла собі далі. Чому б це водій фургону мав повідомляти поліцію про жінку середнього віку, котра чимчикувала через перевал узбіччям 52-го шосе?

Я заперечила: Але ж ми й духу її не бачили, вона немов розчинилася в повітрі. І навіть якщо ми тільки зачепили її, жінка неодмінно би обурилась і перше, що мала би зробити, добравшись До людського житла, зателефонувати до поліції та повідомити, що ледь не загинула під колесами червоного фольксвагена з лижами на даху.

Ти слухав мене, стискаючи кермо міцнішЄ) Н| тоді, як ми прямували до Вестланна, рішуче ц0 хитав головою, ти мав свої аргументи: Вона не м0 гла піти в поліцію з якихось своїх причин. Бо щ0 вона робила в горах посеред ночі? Горами не мандрують у такий час доби, та й де ти бачила, аби хтось виходив просто собі провітритись за багато кілометрів від найближчих дачних будиночків чи людських обійсть. Звісно, можна опинитися в горах уночі, бо о цій порі року ночі світлі та й не надто холодно надворі, але ж тільки за крайньої потреби, тобто, маючи перед собою якусь конкретну мету або ж шукаючи втечі чи сховку від чогось.

Я не втручалася у твій монолог. Тепер ти задавав тон розмови. Лише запитала: То від чого ж вона втікала?

Хвилин чотири або й п'ять ти їхав мовчки. Ми спілкувалися вже зовсім по-іншому, немов чужі. Ми вже не були закоханою парою. Не базікали без ута-ву, не сміялися. Однак залишалися привітними та уважними. Ми не бажали зла одне одному зокрема, та вже не вміли дарувати щастя нам обом разом.

— Від кого чи від чого можна втікати? — запитала я знову.

Від водія трейлера, відказав ти. Щось там трапилося, і вона подалася в гори. Може, їй знайома ця місцевість — не такий вже й подвиг подолати пішки саме цей перевал — відтинок між спусками на схід та на захід зовсім короткий, схили з обох боків ледь не підпирають одне одного; лише Старече озеро розділяє дві долини.

-Ги глянув на мене, ніби шукаючи підтрим-для подальшої дискусії. Хтозна, вів ти далі, можливо, вона й сама втікала з місця злочину, скажімо, з місця, де скоїла жорстоке вбивство, за-катрУпИЛа чолов1ка> який довгі роки знущався з нЄї; і покинула його мертвого в кабіні трейлера з іноземними номерами. Людина, яка й сама має рнльце в пушку, не побіжить скаржитися в поліцію, що її ледь не збило авто.

Я була вражена твоєю вигадливістю і про всяк випадок затулила рота долонею, щоб ти не ПОМІТИВ, як я сміюся. Але ти помітив: "Забудь! Усе не так. Це вона водій трейлера. У кабіні вантажівки нікого не було, коли ми проїжджали повз автостоянку. Отож саме її ми побачили трохи згодом на узбіччі шосе; було прохолодно, вона накинула на плечі шаль. Жінка відвернула від нас обличчя, не хотіла, щоб її запам'ятали, бо мала зустрітися з водієм білого автофургону далі від сторонніх очей. Вони умовилися про зустріч на перевалі, аби передати щось неймовірно цінне. Декілька кілограмів білого порошку, скажімо, або всього лиш кілька банкнот, або гроші за порошок — чом би й ні? А може, щось, якийсь чималий вантаж, мали

скинути там з літака? За таких обставин не кидаються без потреби до місцевих мешканців чи поліції. А ось затаїти думки про помсту людина, яку збив на Дорозі червоний фольксваген, цілком може. Прочесавши дороги, не важко було й через тиждень знайти нашого "жучка" в Геллі. Отож ми подалися на льодовик, заховалися в тамтешньому готелі, в закамарку, де немає жодного автомобільного сполучення (трейлер принаймні туди ніяк не діс_ танеться), а вона вистежила нас. Щоб покарати.. Для початку настрахати своєю безглуздою витівкою. Та що там витівка! Якщо не бракує фантазії можна знайти чимало способів позбавити людину душевного спокою на все життя. Ти теж так вмієш у якомусь зі своїх листів до мене написала про одного арабського чарівника, який наклав закляття на одружену пару, і вони розлучилися..."

Останні слова переповнили чашу, я вже не приховувала, що потішаюся з твоєї балаканини. Я поклала руку тобі на ногу — ти наче не мав нічого супроти цього, я ж відчувала, що це наші останні дотики, останні прояви фізичної ніжності — і мовила: "А шаль, Стейне! Якщо жінку не покалічило, чому вона, попри нічну прохолоду, скинула з себе чи загубила рожеву шаль?"

Не знаю, чи ти й сам надто вірив у свої примарні теорії. Хоч казав, що просто намагався думати раціонально. Маєш право, Стейне! Однак особливість Брусничної Жінки полягає не лише в тому, що вона неймовірно схожа на ту, яку ми збили при дорозі, а в її появі, у тому, як вона з'явилася край березового гаю, доки ми милувалися кущем наперстянки — ті ніжно-рожеві дзвоники були такі череватенькі й надзвичайно життєрадісні — і як потім так само несподівано пропала. Тоді — маю на увазі, сидячи в авто по дорозі додому, усю дорогу до Ґуля, Несбюена і далі до Крьодерена, Сокни, Гьонефосса та Соллігьоґди — я вже заходилася розвивати своє містичне бачення подій навколо нас, ти ж принаймні уважно слухав, не

лише з причини постсимбіотичної люб'язності, з якою ставляться до душевнохворих. Усе дуже яскраво стояло ще перед очима, а ти ніяк не міг позбиратися докупи в своїй розгубленості. Я й словом не обмовилася про поцуплену з більярдної кімнати книжку, яку щоранку читала по годинці, доки ти спав. Хіба не дивно, що ми знайшли ту книжку незадовго до зустрічі з Брусничною Жінкою?

Поступово я почала розуміти: зустріч з Брусничною Жінкою можна трактувати як знакову. Нам, що однаково палко любили життя і впадали в безмежний відчай від того, що одного дня усе, геть усе, безслідно мине, раптом було дано знак, що ми лише проїздом на цьому світі і що наші душі продовжать своє існування в іншому. Бруснична Жінка всміхалася усмішкою Мони Лізи, лукаво й загадково. Ходімо! Ми долучилися до великого дару. Ще й сьогодні, коли оце пишу тобі, мені б так хотілося поділитись з тобою цим тріумфом. Ніколи не пізно...

Полегша була ще й в іншому. Жінка з рожевою шаллю більше не страждала. Чи не применшувало це трохи нашу вину? Ми урвали її земне існування, убили її тіло — неважливо, коли саме це сталося —відразу чи збігло кілька днів — і думка про це жахала; однак своєю з'явою Бруснична Жінка засвідчила, що вона лише перейшла в інший вимір. Хіба не тому вона показалася нам? Щоб простити і дати нову наснагу до життя! Вона промовила до мене:

"Ги є тим, чим я була, а я е тим, чим ти сша неш". Не бійся, цим самим сказала вона. На тебе чекає те, що й мене. Ти ніколи не помреш... дЛя тебе вона теж мала слова розради: "Тебе слід сіуДо би покарати за перевищення швидкості, хлоп_ чику". З її погляду, тобто, з її нового погляду, твій вчинок був переступом, не важчим за водійську неуважність — з кожним може трапитися у цьому багні, яке називається життям і в якому всі ми борсаємося. Отож те, що сталося — цілковита

дрібниця,'бо наша тілесна оболонка крихка і невічна, а потойбічне життя чистіше і стабільніше.

Отак, різними словами, вона сказала нам, по суті, одне і те ж саме.

Не встигли ми й до тями прийти, як знову опинилися вдома, а там вже діяла заборона на будь-які балачки про те, що трапилося. Однак душевна травма давалася взнаки, гнітило відчуття провини і сорому, проймало раз у раз, досить нам було глянути одне на одного, готуючи яєчню чи наливаючи до філіжанки каву або чай.

Однак я дійшла висновку, що першопричиною нашого розлучення став таки не сором. З соромом ми якось би собі порадили. Здається, ми навіть мали намір піти до поліції і в усьому зізнатися. Так просто, Стейне! Прагнули спокутувати вину і ганьбу, які пригинали нас додолу, хоч ми й підставляли одне одному плече.

Ти ж, напевно, не забув, що ми зробили, перш ніж остаточно покласти всьому край. Ми таки зателефонували, врешті-решт, до поліції, анонімно, ясна річ— Поцікавилися, чи не було наїзду або ж дорожнього випадку на межі фюльків у горах тієї ночі, коли ми там проїжджали. Сказали, що, можливо, стали свідками пригоди. У поліції записали названі координати і час, ми мали згодом зателефонувати, самі, бо наполягли на власній анонімності. Вичекали два чи три дні, а тоді поліція нас запевнила, що жодних повідомлень про нещасний випадок не надходило ані тієї, ані будь-якої іншої ночі на тому відтинкУ шляху, бо дорога на перевалі не характерна для гір, дуже пряма і з доброю видимістю.

Несподівано ми постали перед фактом, що на гірській дорозі не виявлено жодних слідів злочину. Усе це огортало подію ще містичнішим флером, нерозв'язаною залишалася й кримінальна загадка. Нас же було двоє, і ми обоє знали, що наїхали на жінку. У такому випадку хтось інший — не поліція і не владні інстанції — мали подбати про її рештки. А я з часом цілком упевнилася, що ми мали контакт з духом жінки, яка перейшла в кращий світ.

Ось де саме проліг глибокий розкол між нами. Після пережитого я зробила інші висновки, ніж ти. Тому й не змогли ми більше бути разом. Я відразу зацікавилася містичною філософією, недаремно ж поцупила оту книжку з більярдної кімнати. Коли томик потрапив тобі на очі, я злякалася, що ти пожбуриш ним у мене. Згодом я зачитувалася Біблією, і сьогодні вважаю себе християнкою.

Воскреслий Христос з'явився перед учнями. Як на мене, його явлення мало багато спільного зі з'явою Брусничної Жінки. Про це ми теж розмовляли. Та все ж моя віра противилася тому, щ0 спершу Ісус помер, а потім його мертве тіло ожило, тому я не визнаю церковної догми про "воскресіння плоті" і не поділяю архаїчних уявлень про могили, які відкриються у Судний День. Я вірю у воскресіння Духа. Мені ближчий апостол Павло, який каже, що після фізичної смерті ми воскреснемо в "духовному тілі" у цілком іншому вимірі, відмінному від того світу, у якому живемо тут і зараз.

Я відкрила синтез між християнством і раціональною в моїх очах вірою у безсмертність душі. Хоча, як на мене, йдеться не про саму лише віру. Я бачила явлення жінки, яка загинула з нашої вини, так само виразно, як, за словами перших проповідників християнства, учні Ісуса бачили його "воскресіння з мертвих". Як гадаєш, хіба Ісус не постав перед учнями, щоб явити їм своє милосердя, тобто дати віру й надію?

Або ж, кажучи словами апостола Павла: "Бо було звіщено, що Христос воскрес із мертвих, то як може хтось із вас казати, що немає воскресіння мертвих? Бо якщо мертві не воскресають, то й Христос не воскрес. Якщо Христос не воскрес, то наша вість марна, а ваша віра не має сенсу".

Я — та, що піддалася нападу розпачу і гірко ридала, усвідомлюючи свою належність до смертної природи, а потім подалася з тобою у нашому "жучку" у лижну мандрівку зализувати душевні рани на льодовику Юстедальсбреен; та, що побивалася з розпуки, знаючи, що ніколи не зуміє на-

сититися білим світом, — нараз знайшла спасіння у вірі у вічне життя душі, віра примирила мене з думкою про смерть.

Уже на другий або третій день після повернен-з гір наше крихітне помешкання було завалене знижками й часописами, купленими чи позиченими, про феномени, які ти називаєш "надприродними". Ти, здається, навіть не спромігся зауважити, що я ще й Біблію читала. Оце й переповнило чашу. Ти не мав віри, яка могла би позмагатися з моїми новими поглядами, а мою переміну потрак-тував за зраду. Ми замкнулися кожен у своєму світі. Ти не захотів приєднатися до мене.

Усе було саме так і не навпаки. То не я не зуміла ужитися з твоїм атеїзмом. Я змогла би, направ-ду... Та я не бачила у собі сил довго миритися з твоїм упертим похитуванням голови, з твоїм цілковитим несприйняттям моїх нових переконань. Ти не відав вагань, лише чорне і біле — крапка... Ти не відав пощади, про толерантність і не йшлося. Мені було так боляче, що я сіла у вечірній потяг до Бергена...

А через тридцять з гаком років до цієї історії додалася ще одна глава. Ти вийшов на терасу з філіжанкою кави в руках, а там — я. Тієї ж миті я наче побачила себе твоїми очима, і мене охопило тривожне передчуття.

А тепер проведімо удвох останній уявний експеримент. Мені це важливо, бо такий експеримент є для мене водночас вираженням пекучих сумнівів, які останнім часом надто докучають. Так, Стейне, я теж, буває, сумніваюся.

Згадай, як ми їхали тоді через перевал, спробуй уявити, ніби на капоті нашого авта почеплена кінокамера. Якби ми зняли увесь шлях аж до самого зіткнення, чи абсолютно певен ти, що камера зафіксувала б на плівці жінку з шаллю?

Мабуть, ти зараз вважаєш, що я висловлююся щонайменше дивно. Я й справді пишу про дивовижні речі...

Та, котру ми назвали Брусничною Жінкою, була з'явою з потойбіччя. Як уже мовилося, я зовсім не певна, чи змогли б ми її сфотографувати або записати її слова на диктофон. Вона була духом, який явився двом живим людям з плоті та крові. Тому помилково казати, ніби вона "матеріалізувалася". Ми ж почули не одне і те ж. Вона принесла кожному з нас окреме послання. Надто вже різнилися між собою фрази, хоча сенс у них був майже однаковий.

З літератури я довідалась про багатьох людей, які зазнали чогось схожого. Дозволь лише наголосити на одному важливому моменті. Духи, звісно, не пов'язані путами часу та простору тут, унизу, у нашому чотиривимірному — щоб не сказати, чотирикутному — бутті. Що ж їх пов'язує? Зовсім невідомо — з нашого кута зору, з нашого гріховно-плотського закутка цієї містерії, — чи Бруснична Жінка уже покинула

реальний світ, чи все ще тут. А що, як вона хотіла про щось попередити, а що, як вона і досі перебуває серед нас...

Але ж ми наїхали на неї, неодмінно подумаєш ти, читаючи мої рядки, та й я весь час наполягала, що жінка загинула ще тоді, на місці, або ж упродовж кількох наступних днів. Саме про це я й запитую, Стейне. Саме це не дає мені спокою, змушує сумніватися. Чи не була, можливо, пригода біля гірського озера засторогою перед чимось? Я маю на увазі, перед чимось, що має ще трапитися?

Але як тоді бути з розбитою фарою? Ми відчули, як шарпнулися, напнувшись, паски безпеки. Шарпнулися, але не надто сильно, до того ж, повз нас щось майнуло. Не хочу сіяти сумніви, однак, те, що майнуло, могло бути й духом.

Ще тоді я подумала, надто вже незначних пошкоджень зазнало наше авто, зважаючи на обставини. Удар тебе не зупинив, ти просто поїхав далі. Хіба таке було б можливим, якби ми наїхали на оленя чи лося?

Невдовзі ми повернулися і знайшли шаль. Твоя правда, я погоджуюсь з тобою,'що все відбувалося дуже давно, і сьогодні ні в чому не можна мати цілковитої певності. Ще й поліція авторитетно заявила, що ніякого нещасного випадку на тому відтинку шляху не зафіксовано.

Лише задля того, аби впевнитися, що всі можливості вичерпано, я, насамкінець, припускаю, що Бруснична Жінка являлася нам аж тричі. Уперше на узбіччі дороги в Гемседалі, потім — поблизу гірського озера, а втретє — край березового гаю позаду старого дерев'яного готелю. Що ти на це скажеш, Стейне?

Більше вона ніколи нам не з'являлася, ні тобі ані мені. Це було перше, чим ми поцікавилися одне в одного, залишившись врешті наодинці. Вона приходила лише до нас двох укупі. Інших свідків її існування, вочевидь, немає.

Сподіваюся тепер лишень на те, що мій підсумок тодішніх подій не підірве твій душевний СПОКІЙ. Боюся, аби ти знову не надумав розірвати стосунки між нами через кардинальні розбіжності в поглядах. Мабуть, ти й досі вважаєш мене несповна розуму. Та я знаю, у тобі є потуга, аби відважитись на відвертіше тлумачення тієї загадкової містерії, хоча з плином часу ми зробили дуже різні висновки. Пригадую наші розмови першої доби після випадку, пригадую дорогу додому, до Осло. Загромаджувати помешкання усіма тими книжками я почала тоді, коли відчула, як наглухо ти замкнувся у собі. А тепер, через тридцять років, ти ще й пишеш, що боявся мене...

Але не ставмо на цьому крапку в нашій дискусії. Ми обоє якось були печерними людьми, не треба про це забувати. Побували у шкірі Homo erectus, Homo habilis і Australopitecus africanus, на планеті, де вирує життя, у неймовірно загадковому всесвіті. Я нічого з переліченого не заперечую.

Розгадка великої містерії, частинкою якої ми є, не конче повинна мати під собою фізичне або ж матеріальне підґрунтя. До того ж, можливо, ми —безсмертні душі, і саме це є нашою глибинною сутністю. А все інше — зорі та первісні панцирні жаби — у порівнянні з цим лише видима сухозло-тиця, полуда. Навіть саме сонце не спроможне на більше за жабу, і галактики не могутніші за вошу. Вони світитимуть на небі лише визначений їм час.

Ти не втомлювався нагадувати, що ми — нащадки жаб та плазунів. Та всупереч генетичній спорідненості між примітивними хордовими істотами і гомо сапієнс, людина, на

мою думку, суттєво відрізняється від жаб. Ми можемо стати перед дзеркалом і зазирнути собі в очі, а очі, як відомо, дзеркало душі. Таким чином, ми є свідками таємниці власного існування. Один індійський мудрець сказав: атеїзм — це невіра у чудесність власної душі.

Тут, на цьому світі, ми і тіло, і душа водночас. Однак ми можемо пережити у собі жаб. Бруснична Жінка вже не мала тілесної оболонки, вона була дивом понад нашим світом. Мені б хотілося, щоб ти одного чудового дня осягнув божественну містерію, вість про яку вона нам принесла.

З легким усміхом я згадую, як ми знову і знову, майже ненаситно, уміли віддаватися одне одному. У моїй пам'яті збереглися окремі яскраві кадри з того останнього тижня у селищі над фьордом. То гарні спогади. Бо я анітрохи не соромлюся своєї гріховної натури, ніколи навіть не думала соромитися жаги до тілесних утіх, йдеться ж бо не про те. Та ще знаю несамовиту втіху від того, що я щось незрівнянно більше, ніж просто людина з плоті та крові. Я є і бутиму.

А тепер чекаю відповіді від тебе.

VIII

Дзвоники наперстянки! Ти геній, Сульрун! Сама того не підозрюючи, ти, мабуть, розгадала давню загадку. Та я почну з іншого кінця.

Я знову в нашому готелі, сиджу в тій самій кімнаті у вежі, що й тоді. Саме тут кілька хвилин тому я одержав твого електронного листа і прочитав останню частину твоїх спогадів, сидячи в тому самому старому шезлонгу з суперсучасним, надзвичайно тонким ноутбуком на колінах. Дивно... І боляче. Я

мусив вийти на балкон і глянути на гори та льодовик, аби переконатися, що в світі все нормально, що є щось постійне і незмінне. Прочитавши, я збіг до старого пароплавного причалу. Мене не полишало відчуття, що я неодмінно наткнуся там на нас. Що таке час? Усе наче повторно прокручений фільм. Я двічі прочитав листа, перш ніж його стерти. Сів до маленького столика писати відповідь.

Десь перед обідом я вийшов з університетського корпусу і безпорадно заметушився, не знаючи, куди податись, немов скинув з себе тридцять літ. Я вже писав тобі, що мене охопив неспокій. І ось я прийняв рішення і опинився в Ґулі, звідки й озвався до тебе.

Я зателефонував Беріт, сказав, що взяв авто і їду до Вестланна, щоб за вихідні у тиші і спокої написати кілька статей. Сказав, що тематика статей пов'язана з льодовиками та Льодовиковим музеєм. Статті були лишень приводом, мене ж вабило туди щось зовсім інше — твої листи, звісно. Я конче мусив повернутися. Ще якось дотягнув до обіду, а, попоївши, кинувся до кабінету і знову відкрив твою пошту. Останнього листа ти відіслала півгодини перед тим. Я прихопив з собою карафку вина, зараз вона стоїть порожня переді мною на столі.

Я приїхав сам, тобто, тебе там цього разу не застав. Хоча, коли проїжджав міський шлагбаум на виїзді з Осло, мене враз охопила шалена надія, що, може, й ти з'явишся там увечері. Я уявив, як ми сидітимемо в старій ротонді музичної кімнати з келишком чогось міцненького до кави. Проте вперше я сиджу тут цілком самотній. Мабуть, треба звикати до цього, бо я полюбив тутешні місця, село над фьордом і старий готель.

До того ж, я вперше їхав через перевал власним автом після того, як ми побували тут з нашим червоним фольксвагеном. Дивне то було відчуття... Певним чином, цей

перевал — усе моє життя. Я наче вічність просидів за кермом там, біля озера, перш ніж ми покинули "жучка" на поромному причалі і віддалися на поталу вихору, Що закружляв нами у всесвіті. Перш ніж нас зупинила поліція у Лейкангері. Тоді я не сумнівався що то водій білого автофургону звернув увагу Нд червоний фольксваген і повідомив поліцію.

З деякими моментами у твоїй розповіді я міг би посперечатися, однак з більшістю погоджу, юся. Твій виклад досить правдивий, ти добре відчула нюанси у наших несхожих тлумаченнях того, що ми пережили і свідками чого стали.

Усю дорогу з Осло до Ґуля і далі через Гем-седаль я розмірковував над твоїм містичним баченням світу. Я вражений, як стисло і виразно вирізьбився твій світогляд. Ані натяку на наукове нашарування. Не зрозумій мене неправильно, та я враз подумав, що віра у безсмертну людську душу ніколи не була цілковито і повністю спростована природничою наукою. Чи є наша свідомість лише продуктом хімічних реакцій мозку і середовища цього органу, збудження нервових клітин, включаючи усе те, що ми називаємо пам'яттю, чи може, ми — як переконливо доводиш ти — є більш чи менш суверенними душами або духами, які в цьому світі лише використовують мозок як мостик, перекинутий між духовним виміром та нашим матеріальним світом. Проблема постала не нині, а ще в сиву давнину, і, гадаю, людство ніколи не зуміє остаточно розв'язати її. Спіритуалістичне бачення статусу людини і онтології є, можливо, неймовірною, дивовижною візією того, від чого ми коли-небудь будемо готові відмовитися. Завжди знайдеться якийсь дискурс...

Ми духи, Стейне!..

Немає смерті, то немає і мертвих...

Я не зумію повірити в таке диво. Та якщо речі не є тим, чим вони є, то, мабуть, так і мусить бути— Ми — свідомість цього всесвіту. Наскільки нам дано знати, саме ми є найшляхетнішими та найзагадковішими сотвореннями всього універ-су. Тож немає потреби виправдовуватись за те, що виношуємо палкі мрії про іншу долю, ніж та, яка судилася нам тут, на землі.

Я із задоволенням відзначаю, що ти, незважаючи на свій дуалізм, не дезавуюєш наше буття по цей бік. Уявити лишень! Ти писала, ніби наші обійми тоді спричинило непорозуміння поміж нами. Історія має чимало прикладів, як релігійний фанатизм призводив до заперечення усього чуттєвого і поцейбічного, того, що більшість з нас визнають за єдину істинну реальність.

Мені від думок розсаджувалася голова всю дорогу від Осло. На Гемседальському перевалі я з'їхав на ту лісову дорогу, ліворуч від шосе, постояв кілька хвилин у глибокій задумі, а тоді повернувся і поїхав далі.

Я піднявся на гірське плато, де несамовито гнав авто у приглушеному присмерку ночі понад тридцять років тому. Немов "летючий голландець", я був приречений знову і знову повертатися туди, якщо й не щодня, то щоночі. Ти згадуєш про дивовижний пагорб неподалік від того місця, де ми наїхали на жінку з шаллю. То ж ти сама назвала його

"цукровою головою". Влучна назва, він справді розкішний і вартий уваги. На своїй автомобільній ЄРБ-карті я бачу його назву — Стареча гора, звісно.

Відразу за пагорбом є невеличкий з'їзд з шосе праворуч на відпочинковий майданчик, тепер там поставили стенди з

культурно-історичною інформацією для туристів. На одному з них написано таке:

Стареча гора — пагорб майже правильної округлої форми на схід від інформаційного стенду. Там, за легендою, мешкали невидимі духи гір, яких називали осґардскрейї (*духи Осґарда; Осґард — житло скандинавських богів,) або юлескрейї (*рзр,вян духи; іиі — різдво^. Кожної різдвяної ночі опівночі осґардскрейї або юлескрейї покидали Старечу гору і рушали в дорогу до підніжжя гір, в долину Гал-лінґдаль. Заходили на хутори, пригощалися різдвяними стравами та пивом. Людям, які не скупилися Ны багату гостину для скрейїв, гір-сі ч/ дух і дарували щастя і процвітання. Якщо господар перехрестив частунок, осґардскрейї могли розгніватися І накликати нещастя на людей, худобу та маєтки. Мешканці Гемседа-ля знали майже всіх осґардскрейїв поіменно: Тюдне Ранакам, ГЄЛЬҐЄ Велика Нога, Тронд Довговидий, Масне Утішальник, Цікавий Гел-лє. Осґардскрейї домандровували аж до поселень під Драмменом. Там вони проводили усе Різдво і поверталися до Старечої гори не раніше тринадцятого дня різдвяних свят.

Ііб

Масне Утішальник! Тюдне Ранакам!

Я похитав головою, а, згадавши твої слова, ніби жінка, на яку ми наїхали тоді, не конче мала бути людиною з плоті та крові, а, можливо, тільки примарою, довго стояв, зачудований.

Наперстяні дзвоники і Бруснична Жінка! Ти вдало придумала їм назви!

Ми бачили одне і те ж, пишеш ти. Однак її слова чули або ж сприйняли по-різному.

Якась сила поманила нас до пишних дзвоників, ти була така зачарована, що не могла втриматись, аби не торкнутися їх. Тієї миті ми, без сумніву, думали про одне. І хоч не вели про це безконечних розмов, нам з голови не йшла жінка, яку збили на перевалі. Дзвоники наперстянки були того ж кольору, що й шаль, яку ми потім знайшли у вереску. Тобто, може, й не кольору, але точно такого ж ніжно-рожевого відтінку. Напевно, саме тому квіти так гостро привернули нашу увагу.

Ти маєш рацію, щось змусило нас раптом обернутися. Може, горностай або сорока... І ми озирнулися, і нам обом здалося, ніби ми бачимо жінку на узліссі з тією самою шаллю на плечах.

Але, можливо, нічого дивного в тому, що ми мали приблизно однакові галюцинації, зважаючи на наш душевний стан, та ще й після того, як піддалися чарам розкішних спокусливо рожевих дзвоників наперстянки. Чому саме ці квіти тебе так привабили? Поблизу росли не менш звабні блакитні дзвоники!

ггу

Скільки барв та відтінків існує на світі, сотні, тисячі чи сотні тисяч? Питання до академіків, але в нашому випадку йшлося про точнісінько той самий нюанс кольору. Щось ворухнулося у гвйку позаду нас, ми озирнулися, підвели голови, і нам обом водночас здалося, ніби бачимо жінку з рожевою шаллю на плечах. Я почув, ніби вона сказала одне, ти ж почула зовсім інше. Це теж можна якось пояснити, бо я увесь час думав, що надто швидко їхав гірською дорогою, воно й зафіксувалося у підсвідомості. А тебе ще від дитячих років не покидав панічний страх перед неминучим кінцем, думки, що колись ти назавжди покинеш цей світ.

А ти ще й книжку знайшла напередодні... Ти читала її, я також читав. Єдине, чого нам бракувало до повноти вражень, дзвоників наперстянки.

Пережите потрясіння захитало підвалини нашого світосприйняття, от і почало нам всяке ввижатися. Ми були вразливими і беззахисними, тож чаша вражень переповнилася, і ми вмить піддалися омані.

Завтра я поїду далі. Але не до Осло. Попрямую через долину Ойрланнсдален до Ґуля. До того ж, я зважив усі "за" та "проти" і хотів би приїхати до Бергена, щоб зустрітися з тобою.

Можна?

Я міг би переправитись поромом від Лавіка до Оппедаля. Якщо вгадаю з часом відправлення поромів, то, можливо, попливу фьордом до Рютледаля, а звідти — до Сулюнна. Мені необхідно знову побачити ті краї. Але ти, мабуть, не зможеш приєднатися. Маю на увазі, зустріти мене в Рютледалі. Можливо, для тебе було б найпростішим сісти в автобус в Оппедалі, бо їхати двома авто безглуздо. Це як крайній варіант, ти ж весь час називаєш наші мандрівки "ескападами". Нам є про що поговорити. Мені дуже кортить знову трохи покататися з тобою західним архіпелагом. Аж до Кольґрова. Ми могли би зайти до місцевої крамнички Ейде і купити собі морозива — як у старі часи. Та я зрозумію, якщо ти не зможеш вирватися з дому. Передай, до речі, йому вітання!

Про всяк випадок я замовив від завтрашнього дня номер у готелі Норвегія. Тут, у нашому готелі, я останній гість сезону, невдовзі готель зачинять на зиму. Господарі вже почали пакуватися, накривають меблі килимами та простирадлами.

До Берґена я дістануся, ймовірно, завтра по обіді або ввечері. А в неділю ми могли би податися на острови, якщо вдома тобі дадуть зелене світло на цю поїздку.

Було би так чудово знову побачити ті самі бухти та скелясті острівці. До того ж, цієї пори, мабуть, увесь острів буяє цвітом вереску. Востаннє ми там були удвох теж о цій порі року. Твоя правда: майже щовечора нас вабило на мис помилуватися, як на заході закочується у море сонце.

Саме там нам зараз місце...

Можливо... Але одного дня наші душі знову зійдуть над зовсім іншим, незмірно величнішим видноколом. Я вірю у це.

Ти не сказала, чи мені раді в Берґені?

Приїжджай!

Щиро цього хочеш?

Так, Стейне! Хоч би ти вже був тут. Приїжджай!

Нема потреби приховувати, що всі ці роки я кохав тебе. Кожнісінького дня думав про тебе і вів з тобою уявні діалоги. Власне, я все життя прожив з тобою. Неймовірно... То був дивовижний шлюб. Я дякую тобі і за останні тридцять років.

Я писала, що почуваюся "двоєженцем". Я теж постійно відчувала твою присутність коло себе. Ти ж знаєш мою перечуленість, звісно, я відчувала, що ти думаєш про мене.

Але ти...

Що — я? Ми ж навзаєм знищуємо свої послання, ніхто нас не підслухає...

Хіба не були ми завжди тими двома душами, які належать одне одному? Поєднаними воєдино, як два нерозлучні фотони, котрі відчувають одне одного на віддалі багатьох світлових років...

Хотіла би я знати, чи в нашому віці простіше від-цути різницю між тілом та душею, ніж у юності...

Про це ми ще обов'язково поговоримо. Ми ж поїдемо якогось дня до Сулюнна, правда ж?

Але зараз я випив вина, тож лягаю спати. Я проїхав за кермом чотириста кілометрів, мабуть, засну, ледь торкнувшись подушки. Однак сон —такий примхливий стан! Не можу гарантувати, у які сновидіння заманю тебе цієї ночі. Космічні сни уже вичерпалися, може, нині це будуть найбуденніші видива. Можу спробувати взяти тебе з собою на прогулянку довкруги Соґнсванна. Супроти годинникової стрілки!

На добраніч!

IX

Доброго ранку!

Я розповіла Нільсові Петерові, що ти прямуєш до Бергена. Принаймні слово сказане, і це полег-ша. Зараз я мушу пройтися, мене не буде до кіпця дня. Так багато про що треба подумати. А тоді побачимося. Якщо не сьогодні ввечері, то завтра неодмінно!

Я відішлю тобі е-мейл з готелю десь після обіду або ввечері, тільки-но підключуся до мережі. Тоді й домовимося детальніше. Гарного тобі дня! І щасливої дороги! Піду зараз поснідаю, а потім випишуся з готелю й подамся у дорогу. Учора ввечері весь ресторанний зал був до послуг мені самому. Почувався трохи незатишно, але компенсував самотність великою карафкою вина. Нівроку, скажеш, та я мусив випити і за тебе. Уявив собі, наче ти сидиш по інший бік столу, і образ тебе нинішньої зливався з образом колишньої Сульрун. Хоча різниця між вами невелика...

Привіт, це знову я. Після важкої дороги я вже в Бергені, сиджу в готельному номері, дивлюся через вікно на міське озерце Лілле Люнґеґордсванн І на вершину Ульрікен. Вуличне освітлення стає щораз яскравішим, надворі вечір. Уперше цього літа я відчув зміну пір року, перехід до осені.

Я став свідком жахливої дорожньої аварії південніше Соґнефьорду, ще й досі тремчу всім тілом. Мені не залишається нічого іншого, як спорожнити міні-бар у номері та перед сном переглянути газету. Може, умовимося, що ти підійдеш до готелю десь о дев'ятій і попросиш в рецепції, аби мене покликали? А тоді, можливо, подамося до Рютледаля, а звідти поромом до Сулюнна? Як ти дивишся на це?

Я тішуся, що знову тебе побачу. Я тішуся, що знову тебе обійму.

Я поснідав І трохи потинявся біля рецепції. Зараз чверть на десяту. Хоч ти й не відповіла на мої останні листи, сподіваюся, їх прочитала і вже в дорозі. Якщо натомість не зателефонуєш з вибаченнями... Будь-що я сиджу в номері й постійно в онлайні.

Уже дванадцята, а ти ще й не озивалася. Намагався зателефонувати тобі на мобільний, але ти увесь ранок поза зоною досяжності. Я ще вичекаю кілька годин, перш ніж телефонувати тобі додому. Стейн.

Стейне,

Ти вставив флешку пам'яті у свій ноутбук. Вона висіла у Сульрун на шиї, коли це сталося. Однак можу запевнити тебе, що я прочитав лише стільки, аби збагнути, що ваше листування тривало досить довго. Цей "електронний спадок" належить тепер лише тобі. Не думаю, що десь ще існують копії, у комп'ютері Сульрун не залишилось і сліду, вона все знищила. А ще я проглянув твої послання, які ти надіслав їй упродовж цієї жахливої доби. Зараз запишу тобі своє останнє "бувай". Якщо читаєш ці рядки, значить, знайшов флешку.

Не знаю, чи доречна тут ввічливість, тож обійдемося без банальних фраз. Зайве казати, що похорон був гідний. Спершу я мав намір зберегти для усіх твою анонімність. Хоч ми й обмінялися кількома словами, доки погребальна процесія проходила повз озеро Стуре Люнґеґордсванн, я не бажав, аби Інґрід та Юнас чи решта присутніх довідалися, хто ти. Сподівався, що тобі вистачить глузду — поваги принаймні — не йти на поминки. Похорон — це, певним чином, публічна церемонія, однак поминки — справа приватна, родинна, я б навіть сказав — інтимна. Але ти наполіг пройти з Сульрун увесь шлях до кінця, до останнього слова на поминальній трапезі в готелі Термінує. Ти був несхитний у своєму рішенні, тож мені, врешті-решт, не залишалося іншого вибору, окрім змиритися і відрекомендувати тебе дітям як маминого старого друга зі студентських часів. Називай це як хочеш, хай навіть бюргерською подвійною мораллю, ситуація не з тих, що трапляються щодень. Людина не готова в одну мить стати вдівцем. Боячись видатися дрібничковим, додам: ти пробув до

кінця поминок, ще підсів потім до Ін-ґрід, жартував з нею. Ти ввійшов у раж, ніби враз загорівся. Ти не лише нав'язався на поминки, тобі необхідна була ще й загальна увага, публіка. І ти її одержав... Мене боляче вразив сміх Інґрід.

Визнаю, ви з Сульрун мали багато спільного, до чого я ніколи не був причетним. Я ж бо знав про тебе, чи радше, про вас обох. Два спарені радари початку сімдесятих. Казати, що "знав про вас", це нічого не сказати. Досить з мене!

Те, що я відсилаю тобі флешку та ще й від себе додаю кілька слів, розглядай як мою данину обов'язкові, данину її пам'яті. Я почуваюся лише розпорядником спадку, ваше листування мене анітрохи не стосується. Уявлення не маю, про що ви писали одне одному, але сам факт, що таке листування було, мені відомий. Сульрун ніколи ні з чим не вміла критися.

Я собі подумав: яким би нині був світ, якби ви двоє не зустрілися у Букбюен, Книжковому Селищі над фьордом? Чи була би вона ще жива? Поставити таке запитання мій не надто приємний обов'язок. Вона вже не запитає... А жити з цИч самому — непосильна ноша.

Коли ми разом з тітками і дядьками, небожами і небогами простували від каплиці Надії в Мьол-лендалі до готелю Термінус на поминальний обід, я пообіцяв собі, що коли-небудь зустрінуся З тобою і детально розповім про те, що сталося, до того ж, я пам'ятав, що маю твою флешку. Невже ти не розумів, що я хвилювався за дітей, за родину? А хто ти?

Це я осиротів без неї, мені судилася ця роль, тому прошу розуміння, що не бажаю більше тебе бачити.

Востаннє я бачив її живою та здоровою у суботу. Того ранку, перш ніж ми розійшлися за своїми справами, її очі, здавалось, палахкотіли якось по-особливому. Вона сказала, що ти в дорозі до Бергена. Може, тому й була такою збудженою? Я вирішив не виказувати своїх ревнощів і запропонував запросити тебе до нас у гостину, але вона й чути про це не захотіла. Не може бути й мови, сказала вона, мабуть, аби пощадити мої почуття. Так я принаймні гадаю, чи радше гадав тоді. Проте, як виявилося, причина була в іншому.

Одного дня багато років тому, десять, а може, й п'ятнадцять, я подарував Сульрун розкішну шаль. То було, пригадую, перед Різдвом, бо разом з шаллю купив їй ще квітку в горщику — різдвяну зірку. Пам'ятаю це дуже добре, бо шаль і квітка мали однакову ніжно-рожеву барву. Спершу купив квітку, а потім у вітрині однієї крамниці на

Сюндті мені впала в око шаль, яка за кольором пасувала до квітки.

Однак Сульрун ніколи не брала ту шаль до рук. Вона відразу схвилювалася, щойно розгорнувши її. Я запитав, у чому річ. Здається, вона відповіла, що з шаллю на плечах почуватиметься старою. А потім зізналася, що шаль нагадує їй одну містичну пригоду, яку ви пережили удвох. Згадую про це лише тому, що вона знову впоминалася про той випадок, коли ми повертались з Букбюен у липні цього року. Ми саме проїжджали повз озеро Йоль-страватнет. Я щось там зауважив про погоду — увесь день слався туман, а на той час почав розсіюватися, — Сульрун же наче прорвало, вона без угаву розповідала про шаль, про різдвяну квітку і про щось, що сталося тридцять років тому, ось тільки й словом не обмовилася, що ж такого "містичного" трапилося тоді. Я мовчки слухав. Вона й раніше розповідала про своє колишнє життя, мені вже доводилося чути про "Стейна". Таке бувало...

Я запропонував зробити гак і навідатися до літнього будиночка в Сулюнні, щоб трохи розвіяти давні спогади, прогнати, так би мовити, примари минувшини. Вона взяла мене за руку й погодилася, що це нам не завадить.

Отже, тут підбито підсумок, і, я би сказав, надіслано адресатові. Лише з поваги та любові до Сульрун я роблю усе від мене залежне, аби ти зміг звести докупи усі ниточки цієї драми.

Сподіваюсь, ти розумієш, що відповіді від тебе не чекаю. Я виконую лише свій обов'язок мужа —приводжу до ладу все, що залишилося після неї.

Того ранку, як Сульрун пішла від нас, вона не знати навіщо вийняла з шафи стару шаль. Я побачив ту шаль, аж коли повернувся з лікарні, вона лежала на письмовому столі Сульрун, вишукано згорнена у тому ж подарунковому упакуванні, у якому я її купив десять чи п'ятнадцять років тому. Але навіщо? Навіщо вона видобула її на світ?

До того ж пакунка я поклав флешку, з якої ти зараз читаєш мого листа, бо, на моє переконання, і шаль, і флешка більше належать тобі, аніж нам. Після усього, що сталося, жодної твоєї речі не буде на Сьондре Блеквеєн, і обговоренню це не підлягає. Не хочу, аби Юнас нишпорив у вашому з Сульрун листуванні, і не маю жодного бажання, аби Інґрід успадкувала рожеву шаль. Я ж постараюсь оговтатися і жити далі. Після будь-якої смерті залишається купа недовершених справ: треба закрити деякі банківські рахунки, відмовитися від деяких абонементів та й загалом згорнути справи. Ти теж у цьому списку.

Того передобіддя я вирішив зазирнути до офісу, а вона сказала, що хоче провідати свою товаришку. Попередила, про всяке, аби раніше вечері її не чекати, натякнула, що буде пізно. Вона сказала: "дуже пізно".

Сульрун і словом не згадала, як ту подругу звуть і де вона мешкає. Для мене й досі загадка, чому вона поїхала до Согна того ранку, ніколи ж бо раніше нічого не розповідала про жодну подругу у тій місцевості. Зате наголосила, що її не буде увесь день.

Не могла ж вона прямувати аж до Сулюнна, де ми літували останніми роками. Та хай навіть так, то чому нічого не сказала про це, чому не взяла авто, чому простувала пішки узбіччям європейської автостради з таким шаленим рухом транспорту?

Усе трапилось на E39, південніше Оппледа-ля, а точніше в тому місці, де від автостради відгалужується дорога на Брекке та Рютледаль. Ось там її збило авто... Водій автобуса підтвердив, що Сульрун їхала з ним з Бергена, він звернув на неї увагу, бо вона вийшла в Інтестефьорд, останньому населеному пункті передгір'я, далі — жодних поселень. Коли той самий автобус повертався з Оппледаля, вона все ще була там.

Сульрун бувала непередбачуваною. Але це вже тепер не грає жодної ролі. Сподіваюся, то не тобі вона вийшла назустріч... Ти ж добирався до Бергена потягом, чи не так?

Отож її збив трейлер за кілька кілометрів на південь від Соґнефьорду. На тій ділянці шляху діє 80-кілометрове обмеження швидкості, однак фура на довгому спуску до Інстефьорду гнала удвічі швидше, до того ж, видимість була поганою. Хочеться вірити, що водія, молодого хлопця, який

намагався встигнути в Оппледаль до відплиття порому, чекає суд і тривале ув'язнення.

Він теж заявився на похорон, однак йому вистачило клепки в голові не прийти на поминки. Інакше я б його, звісно, вигнав утришия, ще й поліцію викликав би...

Тієї суботи, коли зателефонували з Гьойкелан-на, я мав додаткову роботу в офісі. Мені розповіли, що трапилося, повідомили, що Сульрун забрав вертоліт медичної служби, і що стан її критичний. Я кинувся до лікарні, вже з таксі зателефонував Інґрід та Юнасові. Я мав кілька хвилин з нею ца самоті до приходу дітей. її дуже покалічило, та все ж вона розплющила очі і з ясністю в погляді мовила: "А якщо я помилялася? Можливо, таки Стейн мав рацію!"

Не самі лише діти та п'яні кажуть те, що думають. Вмирущі теж кажуть правду.

Можливо, ти мав рацію, Стейне. Приємно почути, хіба ні?

Лише з почуття обов'язку перед Сульрун я не приховав від тебе її останнє вітання. Чи то пак, репліку... Я ж ані найменшого уявлення не маю, про що йшлося. А ось ти, мабуть, знаєш... Гаразд, визнаю, тривожить мене одна думка чи радше підозра.

Якщо підводити риску, мушу зізнатися: мене не покидає відчуття, що оте ваше випадкове побачення у готелі було фатальним. Відтоді вона втратила сон і спокій.

Я знаю, певно, знаєш і ти, що вона була глибоко релігійною людиною. Сульрун рішуче обстоювала свою непохитну віру у життя після смерті. Не певен, чи можу припускати, що ти

більше, аніж просто раціоналіст. У кожному разі як дослідник клімату, науковець, визнаєш закони природи. Ладен закластися, що твої погляди і погляди Сульрун кардинально різнилися між собою.

Водночас я запитую себе, чи не ліпше було б тобі дати спокій світоглядним переконанням Сульрун? Вона була світлом, полум'ям і, певною мірою, провидицею.

Можливо, таки Стейн мав рацію?

Вона дивилася мені пильно у вічі, а в її очах тріпотів страх. Я бачив у них нездоланну печаль, гнів та нестерпний відчай. Вона знову впала в непам'ять, перед тим як востаннє повернутися до свідомості. Тоді в її погляді була вже тільки пустка і безпорадність. Жодних слів. Можливо, вона ще мала сили, аби попрощатися, але не зробила цього...

Вона втратила віру, Стейне. Стала мов ви-шкребтана оболонка, спустошена, без життя.

Що вона мала на увазі, кажучи, що ти мав рацію? Це щось дуже важливе, так? Мати рацію? Здатність чи зла воля посіяти пекучі сумніви щодо віри у душах інших людей? Ні, сказав я собі, не бажаю знати жодних відповідей. Раз пом'янули і досить.

Не знаю до пуття, чому, та мене враз пронизала думка, що ти увійшов у наше з Сульрун життя наче отой бурчливий, вічно невдоволений ібсе-нівський персонаж. Людина моря... А може, ти більше схожий на Ґреґерса Верлє? У такому ра.^ я радо візьму на себе роль Реллінґа? Пам'ятали, його знамениту фразу? "Позбавляючи пересічну людину "житейської брехні",

позбавляєш Ц в0д_ ночас і щастя..."*. Я сиджу в її жовтій мансарді і дивлюся у вікно на місто...

Десь недавно Сульрун сказала, що хотіла б навідатися до Сулюнна, попрощатися з морем на зиму. Планувати виправи на власний розсуд — це було їй властиво. Та, може, йшлося про вас обох, може, це ви удвох хотіли попрощатися з морем? Того липневого дня ви так несподівано рвонули в гори!

Сам не знаю, чому запитую, бо не бажаю від тебе відповіді, та й, зрештою, усе це вже не мас жодного сенсу.

Ти приїхав до Бергена, хлопче! Але спізнився! Зателефонував сюди надвечір, коли це вже трапилося. Ми саме прийшли додому з лікарні. Слухавку підняла Інґрід, вона лише сказала, що не знає, хто ти і не має снаги розмовляти з тобою. Я сидів, схилившись, над обіднім столом, сказав, що знаю, хто ти, але теж не маю снаги розмовляти з тобою. Урешті слухавку взяв Юнас і про все тобі розповів. Я дозволив йому це зробити... І як ти тоді вчинив? Пробув у Бергені до самого похорону? Чи подався до моря, у Сулюнн? Запитання риторичні.

Від цієї миті нічого й чути про тебе не хочу. Сподіваюся, ти з повагою поставишся до такого рішення. Ми з дітьми іще довго та важко прихо-дитимемо до тями.

Тут, нагорі, у Скансені, порожньо без неї. По цей бік гір теж є хтось, хто любив Сульрун. І хоч я взяв на себе роль Реллінга, ніколи не вважатиму Сульрун пересічною людиною...

Оце й усе. Нільс Петер